

**POSLIINIA, PEILEJÄ JA PIIRONKEJA:
SÄÄTYLÄISYYS JA SÄÄTYLÄISKOTIEN
IRTAIMISTO HÄMEESSÄ 1700-LUVUN
JÄLKIPUOLISKOLLA**

Elisa Kujansuu
Maisterintutkielma
Historia
Historian ja etnologian laitos
Jyväskylän yliopisto
Kevät 2024

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta Humanistis-yhteiskuntatieteellinen	Laitos Historian ja etnologian laitos
Tekijä Elisa Kujansuu	
Työn nimi Posliinia, peilejä ja piironkeja. Säätyläisyys ja säätyläiskotien irtaimisto Hämeessä 1700-luvun jälkipuoliskolla	
Oppiaine Historia	Työn laji Pro gradu -tutkielma
Aika Kevät 2024	Sivumäärä 97
<p>Tiivistelmä: 1700-luvun sääty-yhteiskunnassa kaikilla oli Jumalan määräämä paikka ja asema, joiden oli ilmevä niin sisäisesti kuin ulkoisesti. Vaikka staattisuus oli olennainen osa ajan ideologiaa, muuttui yhteiskunta todellisuudessa koko ajan. Syntyi uusia ryhmittymiä, suurimpana aatelin ja papiston väliin sijoittunut sosiaalisesti ja taloudellisesti moninainen aatelittomien säätyläisten ryhmä. Sen elämäntapa ja identiteetti olivat erityisesti paikallisella tasolla samankaltaiset kuin aatelin ja se kyseenalaistikin vähitellen säädyn yksinoikeuden korkeisiin virkoihin. Tutkin maisterintutkielmasani tätä laajentuvaa säätyläisten ryhmää ja sen esineellistä kulttuuria Hämeen alueella jakamalla sen Kaarlo Wirilanderin jaottelua soveltaen sotilas-, oppineen ja virkamiessäädyn edustajiin.</p> <p>Tutkimuksen alkuperäislähteenä toimivat 57 Sääksmäen tuomiokunnan ja Hämeenlinnan raastuvan-oikeuden perukirjaa. Aineiston valikoitumisen lähtökohtana on ollut perukirjaan merkitty vainajan sosiaalinen asema kuvaava määre ja niiden pohjalta on lähilukua, sosiaali- ja kulttuurihistorian lähestymistapoja sekä säädynmukaisen kuluttamisen käsitettä hyödyntäen selvitetty, miten säätyläiset pyrkivät irtaimiston kautta osoittamaan yhteiskunnallista asemaansa ja mistä mallit ja esikuvat siihen tulivat. Kodit olivat 1700-luvulla yhä tärkeämpiä seuraelämän tiloja, joissa sisustuksen avulla voitiin osoittaa hyvää makua sekä kuulumista tiettyyn statusryhmään. Erityisen huomion kohteena ovat tarjoilu- ja ruokailuvälineiden, vuode- ja liinavaatteiden, huonekalujen sekä erilaisten puolilukusesineiden kuten kellojen, peilien ja tapettien omistaminen ja esineisiin liittyvät merkitykset.</p> <p>Irtaimiston erittelyn myötä selviää, että tutkimusalueen säätyläisillä oli yhteinen esineellinen kulttuuri. Statusta osoitettiin esimerkiksi hankkimalla esineitä, jotka olivat joko poikkeuksellisen arvokkaita ja hyvälaatuisia tai kertoivat kulttuurisesta pääomasta ja trendien seuraamisesta. Kuluttamisen taustalla olleita motiiveja olivat esimerkiksi muodinmukaisuus, jäljittelynhalu, tarve erottautua ja vahvistaa omaa tai ryhmän identiteettiä. Samaan aikaan on kuitenkin selvää, että kykyyn ja haluun osoittaa yhteiskunnallista asemaa esineiden kautta vaikuttivat säädyn lisäksi keskeisesti henkilökohtainen sosiaalinen asema, varallisuus, suhteet ja koulutustausta.</p>	
Asiasanat säätyläiset, säätyläiskodit, sisustus, esineellinen kulttuuri, irtaimisto, status, ylellisyys, sosiaalinen asema, säädynmukaisuus, sääty-yhteiskunta	
Säilytyspaikka Jyväskylän yliopisto	
Muita tietoja Tutkielman tekoa ovat tukeneet Jalmari Finnen säätiö ja Svenska litteratursällskapet i Finland.	

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	1
1.1	Säätyläisyys ja esineellinen kulttuuri aiemmassa tutkimuksessa.....	1
1.2	Tutkimuskysymykset ja rajaukset	8
1.3	Lähdeaineisto.....	12
1.4	Lähestymistavat, metodit ja teoreettiset lähtökohdat.....	16
1.5	Tutkimuseettiset huomiot.....	21
2	TUTKITTAVAT SÄÄTYLÄISET JA HEIDÄN KOTINSA.....	24
2.1	Varallisuus ja kotien maantieteellinen sijoittuminen	24
2.2	Sotilassääty	26
2.3	Oppinut sääty	32
2.4	Virkamiessääty	36
3	YHTEISKUNNALLISEN ASEMAN OSOITTAMINEN IRTAIMISTON AVULLA	44
3.1	Irtaimiston erittely	44
3.2	Tarjoilu- ja ruokailuvälineet	46
3.3	Vuode- ja liinavaatteet.....	54
3.4	Huonekalut	61
3.5	Korut, rasiat, kellot, peilit, kirjat ja tapetit.....	71
4	PÄÄTÄNTÖ.....	83
	LÄHTEET.....	88
	LIITTEET	

KUVAT

Kuva 1: Uudenmaan ja Hämeen läänin kartta	26
Kuva 2: Hämeen säätyläisasutus kartalla	26
Kuva 3: Kullattu hopeapikari	48
Kuva 4: Kattaus posliini-, hopea-, tina- ja lasiastioilla	53
Kuva 5: Pöytäliina valkoisesta pellavadamastista	59
Kuva 6: Pähkinäpuinen mahapiironki	69
Kuva 7: Hopeinen hajusterasia	74
Kuva 8: Hopeinen nuuskarasia	74
Kuva 9: Peililamppetti kullatuilla reunuksilla	76
Kuva 10: Tapetti pellava- tai hamppukankaalla	81

TAULUKOT

Taulukko 1: Tutkimushenkilöiden perukirjojen ajallinen jakautuminen	13
Taulukko 2: Sotilaiden varallisuus	27
Taulukko 3: Oppineiden varallisuus	33
Taulukko 4: Virkamiesten varallisuus	37
Taulukko 5: Posliininomistus vuosikymmenittäin	50
Taulukko 6: Liinavaatteiden keskimääräinen omistus eri ryhmissä	58
Taulukko 7: Pöytien omistus eri ryhmissä	67
Taulukko 8: Korujen omistus perukirjoissa	72

1 JOHDANTO

1.1 Säätyläisyys ja esineellinen kulttuuri aiemmassa tutkimuksessa

Tutkin maisterintutkielmassani Sääksmäen tuomiokunnan ja Hämeenlinnan kaupungin säätyläisiä sekä heidän kotiensa irtaimistoa 1700-luvun jälkipuoliskolla. Ajan sääty-yhteiskunnassa jokaisella oli Jumalan säätämä paikka ja asema, joiden tuli ilmetä niin sisäisesti kuin ulkoisesti. Yhteiskunnan hierarkkisuu den piti näkyä paitsi ihmisten olemuksessa, pukeutumisessa ja toiminnassa, myös elämäntavassa ja asumisessa.¹ Siten tutkielman alkuperäislähteenä toimivat perukirjat, joiden avulla on mahdollista päästä hyvinkin tarkasti kiinni menneisyyden esineelliseen kulttuuriin. Esineiden välityksellä oli 1700-luvulla, kuten tänä päivänäkin, mahdollista luoda ja ilmaista sosiaalista ja kulttuurista identiteettiä sekä rakentaa yhteistä maailmankuvaa.² Kodit olivat tärkeitä seuraelämän tiloja, joissa sisustuksen avulla voitiin osoittaa hyvää makua, sosiaalista, poliittista ja taloudellista valtaa sekä kuulumista tiettyyn statusryhmään.

Tutkimuskohde, säätyläiset, oli yhteiskuntaryhmä, joka laajentui vähitellen 1700-luvun kuluessa. Sääty-yhteiskunnan ydin oli jo pitkään ollut privilegioiden ja lainsäädännön varaan rakentunut nelisäätylaitos, joka jakoi kuninkaan alamaiset poliittisessa suhteessa neljään ryhmään: aatelistoon, papistoon, porvaristoon ja talonpoikiin.³ Vaikka staattisuus kuului olennaisesti ajan ideologiaan, todellisuudessa yhteiskunta muuttui koko ajan. Syntyi uusia yhteiskunnallisia ryhmittymiä, suurimpana aateliston ja papiston väliin sijoittunut aatelittomien säätyläisten ryhmä. Se oli sosiaalisesti ja taloudellisesti moninainen ja vuosisadan puoleenväliin mennessä kasvanut suuremmaksi kuin kaksi ylintä säätyä yhteensä.⁴ Aatelin ja aatelittomien säätyläisten elämäntapa ja identiteetti olivat erityisesti paikallisella tasolla samankaltaiset. Näin ollen ryhmä kyseenalaisti aatelin yksinoikeuden korkeisiin virkoihin ja sitä kautta poliittiseen valtaan jouduttaen omalta osaltaan sääty-yhteiskunnan vähittäistä hajoamista.⁵

¹ Ilmakunnas 2009, 16; Ilmakunnas 2020, 291.

² Åström 1993, 94.

³ Wirilander 1974, 15.

⁴ Karonen, Ilmakunnas & Vainio-Korhonen 2020, 236; Karonen 2014, 360. Vielä 1600-luvulla säätykierto oli ollut vilkasta, sillä aatelissäättyyn oli korotettu niin upseereita, virkamiehiä, porvareita kuin pappejakin. 1700-luvulla virkamieskunnan laajentumisen myötä kaikkia ansioituneita kansalaisia ei kuitenkaan enää voitu palkita aateloinnein. Jutikkala 1968, 78.

⁵ Jutikkala 1968, 77 & 174; Karonen, Ilmakunnas & Vainio-Korhonen 2020, 236; Vilkkuna 2022, 177.

Aiemmassa tutkimuksessa säätyläisyydelle on esitetty useita määritelmiä. Sosiaalishistorioitsija Sten Carlsson kuvaa klassikkotutkimuksessaan *Ståndssamhälle och ståndspersoner 1700–1865* (1949), kuinka termi *ståndsperson* oli alun perin käännös saksankielisestä *Standesperson*-sanasta, jolla voitiin kontekstista riippuen tarkoittaa joko yleisemmin korkeaa syntyperää olevaa ihmistä tai tarkemmin porvarissäädyn yläpuolelle sijoittuvaa henkilöä. Käsitettä käytettiin Ruotsissa ensimmäisen kerran 1600-luvun alussa, jossa sen pääasialliseksi merkitykseksi määrittyi aatelinen tai aateliton, yhteisen kansan yläpuolella oleva henkilö: ”en person, som höjde sig över de breda folklagren”.⁶ Sana vakiintui käyttöön 1700-luvun puolivälissä tabellilaitoksen väestökirjapidon myötä, mutta samalla se sai useampia merkityksiä. Sitä alettiin käyttää puhuttaessa erityisesti sellaisista säätyläisistä, jotka eivät kuuluneet suoraan aateliin tai papistoon.⁷ Käsitteen laajuus synnytti tarpeen selvennykselle, minkä seurauksena vuoden 1792 jälkeen käyttöön vakiintui uusi käsite, *ofrälse ståndspersoner*, joka tarkoitti ensisijaisesti valtiopäiväedustuksen ulkopuolelle jääneitä aatelittomia säätyläisiä.⁸

Suomalaisessa historiankirjoituksessa on Kaarlo Wirilanderin säätyläisiä ja sosiaalista eliittiä koskevaa perustutkimusta *Herrasväkeä. Suomen säätyläistö 1721–1870* (1974) mukaillen säätyläisen rinnalla usein käytetty kokoavaa ryhmänimitystä ”säätyläistö”.⁹ Wirilanderin mukaan sillä tarkoitetaan ”Sääty-yhteiskunnan pintakerroksen kaikkia väestöaineksia yhteensä, sekä aatelisia että aatelittomia, sekä oppineita että oppimattomia, – – riippumatta siitä asuivatko nämä maalla vai kaupungissa tai siitä, kuuluivatko ne valtiopäivien säätyjaon puitteisiin vai olivatko sen ulkopuolella.”¹⁰ Määritelmän mukaan säätyläisiä oli siis kaikissa säädyissä – myös talonpojissa – ja toisaalta myös säätyjen ulkopuolella. Wirilander kuitenkin itsekin huomauttaa, että käsite on muodostunut vasta jälkikäteen nimenomaan tutkimuksellisiin tarpeisiin, ja kiinnittää huomiota siihen, miten aikalaiset suhtautuivat säätyläisiin, jotka oli mahdollista tunnistaa näkyvien seikkojen kuten pukeutumisen, temperamentin ja ilmeiden avulla.¹¹

⁶ Carlsson 1949, 6, 8; ks. myös Wirilander 1974, 36. 1600-luvulla käsite ei kuitenkaan vielä viitanut samoihin ryhmiin kuin myöhemmin, ks. Stadin 2004, esim. 236.

⁷ Carlsson 1949, 10; Carlsson 2016, 67–68.

⁸ Carlsson 1949, 10; Wirilander 1974, 36.

⁹ Ks. Artukka 2021.

¹⁰ Wirilander 1974, 35. Synonyymina hän käyttää myös aikalaisille tutumpaa sanaa ”herrasväki”.

¹¹ Wirilander 1974, 36–57. Pitäydyn tässä tutkimuksessa aikalaiskäsitteen säätyläinen käytössä. Talonpoikaissäädyn valtiopäiväedustuksesta esim. Paloposki 1961.

Käytännössä säätyläisiksi ymmärretyt henkilöt olivat siis useimmiten aatelisia, oppineita ja toisinaan myös porvaristoa, mutta heitä ei voida määritellä suoraan poliittisten säätyjen rajojen perusteella.¹² Sekä Wirilander että Carlsson rajaavatkin säätyläisten ryhmän määrittelemällä sille erilaisia saumakohtia. Wirilanderin mukaan sääty-yhteiskunnassa eläneet ihmiset hahmottivat maailmaa erilaisten ryhmäkuntaisuuksien kautta. Nämä ryhmäidentiteetit eivät hänen mukaansa vastanneet vain poliittisten säätyjen rajoja, vaan saattoivat muodostua esimerkiksi virka- tai ammattikuntien ympärille; näin syntyneitä yhteisöjä olivat esimerkiksi upseeri-, kirjuri- ja kauppiassääty.¹³ Hän hahmottaa tutkimuksessaan neljä pääryhmää: soturisäädyn, oppineen säädyn, siviilivirkamiessäädyn ja elinkeinojen harjoittajat, joiden ”alasaumat” hän rajaa eri hallinto- ja ammattialoihin yhdistettyjen virkanimikkeiden avulla. Carlsson puolestaan jakaa säätyläiset suoraan kahteen ryhmään, aatelistoon ja papistoon sekä aatelittomiin säätyläisiin, joista jälkimmäisiin kuuluivat Wirilanderin luokittelussa omiin alaryhmiinsä jakautuvat siviilivirkamiehet, aliupseerit ja upseerit, yliopistomiehet, opettajat, lääkärit, apteekkarit, rälssivoudit, kirjanpitäjät ja ruukinpatruunat.¹⁴

Sekä Carlsson että Wirilander selvittävät tutkimuksissaan tilastollisen analyysin menetelmin säätyläisten ryhmän rakennetta, syntyperää, avioitumista ja alueellista jakautumista sekä lopulta sääty-yhteiskunnan hajoamista.¹⁵ Keskeisiä teemoja ovat esimerkiksi maan siirtyminen aatelittomien käsiin ja aatelisten ja aatelittomien välinen virkakilpailu. Samankaltaiset aiheet nousevat esiin myös sosiaali- ja taloushistorian tutkija Eino Jutikkalan tuotannossa, josta erityisesti väitöskirja *Läntisen Suomen kartanolaitos Ruotsin vallan viimeisenä aikana* (1932) on ollut tässä tutkielmassa keskeisenä apuna säätyläisasutuksen sijoittumisen määrittämisessä.¹⁶

Uudemmassa tutkimuksessa säätyläisyyden keskeisiksi määrittäjiksi on mainittu esimerkiksi sivistyneisyys, oppineisuus sekä tarve tehdä eroa rahvaaseen.¹⁷ Esimerkiksi Carl Mikael Carlsson talonpoikien ja säätyläisten sosiaalisten asemien välisiä eroja

¹² Artukka 2021, 33.

¹³ Wirilander 1974, 66.

¹⁴ Carlsson 1949, 11.

¹⁵ Aatelittomista säätyläisistä syntyi vähitellen 1800-luvulla muodostuneen sivistyneistön ja keskiluokan runko. Ks. Ilmakunnas, Karonen & Vainio-Korhonen 2020, 236; Jutikkala 1968, 183.

¹⁶ Jutikkala 1932. Hän on lisäksi toimittanut useita sääty-yhteiskunnan historiaa sivuavia teoksia.

¹⁷ Jutikkala (1968, 68) on todennut, että arjessa juridista epätasa-arvoisuutta merkittävämpää olivat varallisuus- ja kulttuurierot ja säätyjen tietoinen erottautuminen toisistaan. Englantia tutkinut Weatherill (1996) nostaa säätyläisyyden (*gentry*) määrittäjäksi paikallisyhteisön tunnustuksen.

koskevassa väitöskirjassaan toteaa, että talonpojille säätyläiset olivat jotakin vierasta ja päinvastoin; hän jakaa heidän elinpiirinsä kuvainnollisesti ”pakanalliseen” ja ”urbaaniin”.¹⁸ 1700-luvun Malmön kaupungin sosiaalista hierarkiaa tutkinut Lars Edgren puolestaan pohtii, miten ihmiset itse luokittelivat toisiaan erilaisissa arjen tilanteissa. Hän kuvaa, kuinka sääty-yhteiskunnan käytäntöjä vahvistettiin symbolisesti esimerkiksi kirkon istumajärjestyksellä ja eri ryhmien maantieteellisellä sijoittumisella kaupunkiin.¹⁹ Keskeisenä nousee esille huomio, ettei tietynlainen säätyläinen elämäntapa enää ollut aatelisten yksinoikeus, vaan uusien ammattien, omistusten ja sivistyksen myötä mahdollisuudet siihen avautuivat muillekin.²⁰

Tutkielman toista pääaihealuetta, esineellistä kulttuuria ja sisustusta, on tutkittu 1700-luvun ajalta paljonkin. Gunnar Suolahti oli yksi ensimmäisistä suomalaisista historiantutkijoista, joka kansatieteen vaikutteiden myötä otti esineet ja ihmisten suhteen niihin mukaan menneisyyttä koskevaan kulttuurihistorialliseen tulkintaan. Hän kuvaa tutkimuksessaan *Suomen pappilat 1700-luvulla* (1912) pappiloiden kehitystä savupirteistä kartanoiksi ja valottaa prosessia, jossa 1700-luvun jälkipuoliskon muotiesineet kuten sohvot, posliiniastiat, teepöydät ja piirongit levisivät pappiskoteihin.²¹

Suomalaisia säätyläiskoteja ei ole kuitenkaan aiemmin tarkasteltu kokonaisuutena, mikä avaa työlle paikan esineellisen historian kentällä. Tutkijat ovat keskittyneet useimmiten joko aateliskartanoihin, kuten esimerkiksi Riitta Koskinen tutkimuksessaan *Säätyläiskoti Suomessa. Sisustuksia, historiaa ja tapakulttuuria 1700-luvulta* (2003) tai esimerkiksi Saini Laurikkalan tavoin maaseudun talonpoikaisasumuksiin. Tällaiset tutkimukset toimivat hyödyllisenä vertailukohtana säätyläiskotien esineellisen kulttuurin muodostumiselle. Koskinen kuvaa teoksessaan, kuinka 1600-luvun tummia värejä ja jyrkeviä huonekaluja korostanut barokki vaihtui vähitellen rokokoon ja kustavilaisuuden vaaleisiin väreihin ja sirompiin, mukavuus edellä suunniteltuihin huonekaluihin.²² Tapakulttuuria pidettiin aatelisten keskuudessa suuressa arvossa, jolloin myös sisustukseen alettiin kiinnittää enemmän huomiota. Laurikkala taas

¹⁸ C. M. Carlsson 2016, 26.

¹⁹ Edgren 2021, 189. Kirkon penkkijärjestyksestä yhteiskunnallisen aseman merkkinä ruukkiyhteiskunnassa myös Vilkuna 1996, 50–52.

²⁰ Artukka on väitöskirjassaan *Tanssiva kaupunki. Turun seurapiiri sosiaalisena näyttämönä 1810-luvulla* (2021) todennut laajasti, että säätyläinen oli ”henkilö, joka määritteli itsensä sellaiseksi”.

²¹ Suolahti kuvaa 1700-luvun elämänmenoa mm. myös teoksessaan *Elämää Suomessa 1700-luvulla*.

²² Koskinen 2003, 30. Ks. myös Artukka 2021 & Ijäs 2015.

havainnollistaa, kuinka talonpoikaistaloissa pidettiin kiinni perinnäisistä tavoista, vaikka elintaso alkoikin 1700-luvun loppupuolella kohentua. Poikkeus olivat varakkaat ratsutilat, jotka lähiseutujen pappiloista ja muista säätyläiskodeista saatujen vaihtteiden myötä alkoivat sisustuksessaan ottaa entistä enemmän huomioon niin mukavuuden ja viihtyisyyden kuin seurallisen edustuspuolenkin vaatimuksia.²³

Myös historian lähitieteissä, kuten etnologiassa, museologiassa ja taidehistoriassa esineet ovat olleet tutkimuskohteena jo pitkään. Elina Kiuru kirjoittaa artikkelissaan ”Esineet etnologiassa” (1999) kuinka esineistä voidaan ”lukea kulttuuria”: ”Muodot, valmistustekniikat tai käytön jäljet kertovat valmistajan, käyttäjän ja omistajan elämästä, taidoista ja haaveista samoin kuin vaikkapa hänen sosiaalisesta asemastaan ja suhteistaan muihin ihmisiin”.²⁴ Esinetutkimus on keskittynyt joko varhaisen kansatieteen tapaan funktionaalisuuteen ja ulkoiseen olemukseen tai uuden etnologisen esinetutkimuksen hengessä tavaroihin liittyvään merkityssisältöön, kuten muistoihin, tunteisiin, arvoihin ja asenteisiin.²⁵ Maija Mäkikalli kirjoittaa teoksessa *Esine ja aika. Materiaalisen kulttuurin historiaa* (2010), että tutkimuksessa keskeistä on ollut kiinnostus ihmisten ja esineiden välisiin suhteisiin ja konteksteihin, joiden kautta esineet saavat merkityksensä. Tärkeää on samaan aikaan kuitenkin se, että esineet eivät vain välitä kulttuurista merkitystä vaan niillä itsellään on toimijuutta kulttuurissaan. Materiaalisella ympäristöllä on autonominen, ihmisiä ohjaava aktiivinen ulottuvuus.²⁶

Myös viime aikojen historiantutkimuksessa tavaroita on uuden etnologisen esinetutkimuksen hengessä lähestytty esimerkiksi kuluttamisen, ylellisyyden, statuksen ja säädynmukaisuuden käsitteiden kautta. Kuluttaminen on nähty identiteettiä rakentavana sosiaalisena ja luovana toimintana, jossa esineiden avulla on kommunikoitu tiedostaen ja tiedostamatta erilaisia symbolisia viestejä. Teemoja ovat käsitelleet esimerkiksi Johanna Ilmakunnas tutkimuksissaan ruotsalaisesta aatelista, Gudrun Andersson teoksessaan *Stadens dignitärer. Den lokala elitens status- och maktmanifestation i Arboga 1650–1770* (2009) sekä Anna-Maria Åström ja Ulla Ijäs väitöskirjoissaan *Sockenborne. Herrgårdskultur i Savolax 1790–1850* (1993) ja *Talo, kartano, puutarha. Kauppahuoneen*

²³ Laurikkala 1947, 13, 35, 130–131, 338.

²⁴ Kiuru 1999, 219; teeman käsittely jatkuu Salmisen (o.s. Kiuru) väitöskirjassa 2011, 18–19. Tavaltaan myös menneisyyden arviomiehet suhtautuivat esineisiin kulttuurisesti.

²⁵ Kiuru 1999, 222–228; Salminen 2011, 18–19.

²⁶ Mäkikalli 2010, 9, 11.

omistaja Marie Hackman ja hänen kulutusvalintansa varhaismodernissa Viipurissa (2015).²⁷ Kaikki neljä ovat hyödyntäneet aineistonaan perukirjoja ja antavat siten esimerkin siitä, miten niitä voidaan tulkita esineellisen kulttuurin tutkimuksen viitekehyyksessä.

Ilmakunnas on ruotsalaista ylhäisaatelista von Fersen -sukua käsittelevästä väitöskirjastaan *Kuluttaminen ja ylhäisaatelin elämäntapa 1700-luvun Ruotsissa* (2009) lähtien tutkinut useissa teoksissa aatelin elämäntapaa, kulutusta, esine-, ruoka- ja tapakulttuuria, koulutusta ja säädynmukaista elämää. Hänen tutkimustensa keskeistä antia on kuvaus siitä, miten aatelist lapset sosiaalistettiin säädynmukaiseen kulttuuriin kasvatuksella ja koulutuksella sekä varhaisella osallistumisella seuraelämään. Tämä eroaa todennäköisesti laajemman säätyläisryhmän kokemuksesta: he saattoivat usein nousta vanhempiensa sosiaalista asemaa korkeammalle ja joutua opettelemaan säädyllystä elämäntapaa. Aatelistperheissä tietoa ja taitoa välitettiin sukupolvelta toiselle ja sukuyhteyksien merkitys korostui esimerkiksi koteja koristavissa muotokuvissa ja pöytähopeisiin kai-verretuissa vaakunoissa. Tytöt oppivat äidin johdolla kartanonemännän roolin, johon kuuluivat keskeisenä osana käsityöt. Pojista tuli puolestaan useimmiten upseereita tai virkamiehiä, joiden asema näkyi ulkoisessa olemuksessa esimerkiksi kunniamerkkien, peruukin ja nuuskarasioiden kautta. Säädynmukaisuuden ihanne edellytti, että se mikä oli ylellisyyttä porvaristolle ja papistolle oli välttämättömyyttä aatelille, vaikka elämäntapa saattoi tulla kalliiksi ja vaatia suuria tuloja ja jopa velanottoa.²⁸

Andersson tutkii ruotsalaisen Arbogan kaupungin eliitin materiaalista kulttuuria osana laajempaa statuksen manifestoinnin näkökulmaa. Hän kuvaa, kuinka riippuen varallisuudestaan ja resursseistaan eliitin perheet pyrkivät lavastamaan sosiologi Erving Goffmanin termien mukaisesti parhaan näyttämön, joka vastasi heidän asemaansa ja tavoitteitaan. Tähän kuului esimerkiksi tiettyjen statusesineiden omistaminen: materiaalista vaurautta esiteltiin konkreettisesti kaikella suurista kivitaloista viinilaseihin ja teekuppeihin. 1700-luvun kodeissa tärkeimpiä tiloja olivat vieraille avoimet talojen julkiset huoneet, joiden ylellinen sisustus koostui kallista huonekaluista ja

²⁷ Kansainvälisellä kentällä on lisäksi useita esimerkkejä tutkimuksista, joissa keskeisinä teemoina ovat ylellisyyskulutus ja statuksen osoittaminen materiaallisen kulttuurin avulla. Ks. esim. Vickery 2009; Weatherill 1996; Ilmakunnas & Stobart 2017; Simonton, Kaartinen & Montenach 2015. Myös sosiologisista teorioista ammentava Elisa Hassisen tuore pro gradu (2020) 1800-luvun aatelin statuskuluttamisesta tulee tutkimusasetelmaltaan lähelle tämän tutkielman teemoja.

²⁸ Ilmakunnas 2009, 15; 2016a, 23; 2020, 284, 286, 288–289. Ks. myös Ilmakunnas 2016b.

tekstiileistä. Pierre Bourdieun käsitteiden avulla Andersson havainnollistaa, kuinka eri esineet (esimerkiksi kirjat) kertoivat toisaalta perheiden kulttuurisesta, toisaalta taloudellisesta ja poliittisesta pääomasta. Hän korostaa, että ylellisyystavaroiden hankintaa ei pidä ymmärtää liioitteluna tai tuhlaamisena, vaan ne voidaan nähdä esineinä, joiden pääasiallinen käyttö oli retorista ja sosiaalista. Statuskuluttaminen vaati markkinoiden ja trendien tuntemusta ja välitti selkeitä viestejä omistajastaan.²⁹

Väitöskirjassaan Savon kartanokulttuurista Åström perehtyy kartanoyhteisön hierarkiseen maailmaan ja sosiaalisiin suhteisiin. Osa tätä on esineellisen kulttuurin tutkimus, jossa hän avaa, miten tietyt esineet, niiden määrä ja laatu erottelivat esimerkiksi aatelis- ja porvarisomistuksessa olevia kartanoita toisistaan samalla kun esineiden laajempi kokonaisuus erotti kartanokulttuuriin alueen kansankulttuurista. Hän luokittelee esineitä erilaisten vastakkainasettelujen, kuten sisäinen/ulkoinen (inre-yttre), alhainen/ylevä (nedre-övre) ja yksityinen/julkinen (bakre-främre) avulla havainnollistaakseen sosiaalisen eksklusiivisuuden ja inklusiivisuuden rajoja. Ajallisen vertailun kautta avautuva esineiden periytyminen sekä kartanoista laajasta maantieteellisestä alueesta huolimatta löytyvä lähes identtinen esinevarasto todistavat Åströmin mukaan siitä, että ne muodostivat yhtenäisen kulttuurialueen.³⁰

Ijäksen tutkimuksessa kauppahuoneen omistaja Marie Hackmanin kuluttamisesta elämäntavan ja identiteetin muovaajana 1700- ja 1800-lukujen vaihteen Viipurissa vahvistetaan useita edellä esitettyjä johtopäätöksiä siitä, kuinka kuluttamisella voitiin osoittaa yhteiskunnallista asemaa. Ijäs korostaa, ettei statusesineiden hankkiminen ollut pelkästään itseä ylempisäätyisten seuraamista, vaan paikallisella eliitillä oli mahdollisuus luoda omia kulutustrendejä: esikuvallinen toiminta saattoi tuoda valtaa oman yhteisön sisällä. Toisaalta kuluttamisen motiivina esille nousee myös jäljittelynhalu, Hackman otti sisustuksessa mallia sukulaisiltaan, viipurilaisilta aatelisilta, jotka puolestaan hakivat vaikutteita Pietarista. Ijäs nostaa esiin myös, kuinka kuluttamisen verkostot olivat jo varhaismodernilla ajalla globaaleja. Hackman kävi aktiivista kirjeenvaihtoa niin pietarilaisten kuin englantilaisten liiketuttaviensa kanssa.³¹

²⁹ Andersson 2009, 128–129, 148–149, 160, 208, 213.

³⁰ Åström 1993, 98, 125. Kartanokulttuuria on etnologisesta näkökulmasta tutkinut myös Lönnqvist 1978.

³¹ Ijäs 2015, 113–114, 178, 213–214.

Tiettyjen alueiden ja henkilöiden esineellisen kulttuuriin keskittyvän tutkimuksen lisäksi on tärkeää huomioida myös yleisempi kulttuurihistoriallinen tutkimus. Kustaa H. J. Vilkuna on teoksissaan *Juomareiden valtakunta 1500–1850. Suomalaisten känni ja kulttuuri* (2015) sekä *Liiat hiuxet. Miesten muodin kulttuurihistoria* (2022) tuonut esille, kuinka yhteiskunnallisesta asemasta kertoivat toisaalta alkoholikulttuuriin liittyvät lasi- ja posliiniesineet, toisaalta niin puuteroidun peruukin kanto kuin peruukittomuuskin. Peruukki oli statussymboli, joka osoitti säädyllisen miehen asemaa yhteiskunnassa. Sen käyttäjien ydinryhmää olivat säätyläismiehet, kuten aateliset, papit, opettajat sekä aatelittomat säätyläiset. Peruukkia voidaankin ajatella esimerkkinä siitä, mitä esineiden avulla on mahdollista päätellä laajemmin sääty-yhteiskunnan sosiaalisista oloista: esimerkiksi maaseudulla peruukkipäiden vähäisyys oli suoraan verrannollinen aatelisten ja muiden säätyläisten lukumäärään, sillä alueen säätyläisverkosto muodostui lähinnä paikallisista virkamiehistä, armeijan päällystöstä ja papeista.³²

1.2 Tutkimuskysymykset ja rajaukset

Tässä työssä tarkoitan säätyläisellä aiempaan tutkimukseen pohjaten hyväosaiseen yhteiskuntakerrokseen kuulunutta henkilöä, joka todennäköisesti hahmotti oman sosiaalisen asemansa ja pyrki tekemään eroa rahvaaseen. Aiemmassa tutkimuksessa joukosta annettu kuva on heterogeeninen, vaikka aikalaiset ilmeisesti näkivät säätyläiset väestökirjanpidon perusteella hyvinkin rajattuna, aatelistosta ja papistosta eroavana virkamiesten, yliopisto- ja koulumiesten sekä muiden vapaiden ammattien harjoittajien ryhmänä.³³ Toisaalta on huomioitava, että heille säätyläinen oli helpon tunnistettavissa ulkoisen olemuksen perusteella. Tämän työn näkökulmasta käsitteen laajempi määrittely mahdollistaa ryhmän esineellisen kulttuurin kattavamman vertailun sekä aatelis-, pappis- ja porvariskotien suhteuttamisen aatelittomien säätyläisten aiemmin tutkimattomiin irtaimistoihin. Tutkimuskysymyksiä kysynkin:

1. Keitä tutkimuskohteena ovat säätyläiset olivat ja millaisia ryhmiä he muodostivat?

³² Vilkuna 2022, 13, 103–105, 108.

³³ Väestökirjanpidossa säätyläiset olivat aatelistosta ja papistosta erillinen ryhmä, jolle oli luotu oma kategoria: ”Stånds-Personer och theras verdelikar”. C. M. Carlsson 2016, 67–68.

2. Miten he sisustivat kotinsa ja pyrkivät irtaimiston kautta osoittamaan yhteiskunnallista asemaansa?
3. Mistä mallit ja esikuvat tähän tulivat?

Olen jakanut tutkittavat säätyläiset irtaimiston analyysia varten Wirilanderin edellä mainittua ryhmittelyä soveltaen sotilaiden, oppineiden ja virkamiesten "säätihin". (Liite 1) Ryhmät koostuvat niin aatelistoon, papistoon, porvaristoon kuin aatelittomiin säätyläisiin kuuluneista henkilöistä, joita yhdisti tietty poliittiset säätörajat ylittävä sosiaalinen asema. Tällainen perinteisestä nelisäätjärjestelmästä poikkeava jako on tutkittavan ryhmän kohdalla perusteltu, sillä sen avulla ammanteiltaan ja varallisuudeltaan moninaisten säätyläisten esineellistä kulttuuria on mahdollista jäsentää helpommin ja tutkia tuoreesta näkökulmasta selvittämällä, onko irtaimistoissa ryhmien sisällä yhteneviä piirteitä ja pyrkivätkö esimerkiksi aatelittomat säätyläiset jäljittelemään sisustuksessaan aatelisia, joiden kanssa heillä oli muun elämäntapansa puolesta paljon yhteistä? Toisaalta on mahdollista, että eri ryhmien sisällä muodostui oma tyyli sisustaa, jolla nimenomaan pyrittiin erottautumaan muista – tässä myös "alemmas" talonpoikaiskoteihin vertailu on mielekästä. Samalla saattaa olla, etteivät kaikki hämäläiset säätyläiset pyrkineetkään osoittamaan asemaansa irtaimiston avulla.

Säätyläisyys on tutkimuskirjallisuudessa määritetty etupäässä miehen sosiaalisen aseman mukaan, jolloin naiset ovat jääneet vähemmälle huomiolle.³⁴ Miehen ammatti määritteli perheen paikan patriarkaalisessa yhteisössä, mutta naiset kuuluivat säätyläisiin samalla tavalla kuin miehetkin. Heidän yhteiskunnallista rooliaan tarkasteltaessa tuleekin kiinnittää huomiota siviilisäätyn: naimaton nainen oli vielä isänsä holhouksen alainen, mutta siirtyi avioliiton myötä puolison edusmiehisyyden alle.³⁵ Tällöin mies ja vaimo muodostivat yhdessä huoneenhallituksen, jolla oli valta muiden kotitaloudessa asuvien ylitse ja samalla vastuu heistä. Jos aviomies menehtyi, naisen asema muuttui jälleen ja leskeyden myötä vallanpitäjän rooli korostui. Uuden aseman vahvuuteen vaikuttivat keskeisesti kotitalouden sosiaaliset ja taloudelliset rakenteet.³⁶

³⁴ Ks. Artukka 2021, 34.

³⁵ Artukka 2021, 35; Karonen 2002, 14–15; Miettinen 2021, 77, 82.

³⁶ Toivanen 2002, 130–131. Leskien asemasta puhuttaessa on huomioitava myös alueelliset käytännöt: tämän tutkimuksen säätyläisleskien perukirjojen perusteella ei voi tehdä yleistyksiä.

Poikkeustilanteita lukuun ottamatta naisilla ei yleensä kuitenkaan ollut poliittista valtaa tai mahdollisuutta opiskeluun. Myös taloudelliset resurssit olivat pääasiassa miesten hallussa, sillä aviomies hallitsi vaimon ja isä naimattoman tyttären omaisuutta.³⁷ Aineistoni naisten irtaimistoa tutkittaessa kyse onkin lähinnä perinnöstä ja perityn hallinnasta. Silti yhteiskuntaryhmien väliset erot koskivat myös naisia jo pelkästään siitä näkökulmasta, että toisten piti työskennellä elättääkseen itsensä ja toisten ei.³⁸ Säätyläisnaisilla oli oma tärkeä roolinsa perheessä: he usein esimerkiksi ylläpitivät sukujen välisiä yhteyksiä. Olen siten tässä tutkielmassa huomioinut naiset täysivaltaisina säätyläisinä, vaikka heidät onkin ryhmitelty miehen sosiaalisen aseman mukaan.

Sääksmäen tuomiokunta³⁹ on hedelmällinen tutkimuskohde, sillä se sijaitsee säätyläisasutuksen kannalta keskeisellä alueella, Hämeen kartanovyöhykkeellä. Jutikkalan mukaan sisämaan kartanoista yli puolet sijaitsivat etelähämäläisellä järviolueella, jonne myös rälssitilat olivat keskittyneet.⁴⁰ Samaan aikaan Hämeessä oli tiheä sotilasvirikatalojen verkosto, sillä alueella toimivat niin Uudenmaan ja Hämeen läänin rakuunarykmentti kuin Hämeen jalkaväkirykmenttikin. Wirilanderin mukaan sotilasasutuksen sijoittuminen vastasi Hämeessä tiheintä kartanoaluetta.⁴¹ Säätyläiset edustivat maaseudulla maanomistajia ja suurviljelijöitä, jotka kartanoissaan, sotilasvirikataloissaan ja pappiloissaan harjoittivat maataloutta ja keräsivät veroja augmentti- ja palkkatilojensa talonpojilta. Toiset asuivat pysyvästi kartanoissaan, toiset virkakierron mukaisesti eri puustelleissa.

Tuomiokunnan alueeseen kuuluu myös Hämeenlinna, joka oli 1700-luvun lopulla melko pieni mutta kasvava kaupunki. Se oli muutettu 1770–1780-luvuilla uudelle paikalle Hämeen linnan sotilasvarustelun tieltä ja uudesta kaupungista tehtiin Uudenmaan ja Hämeen läänin pääkaupunki. Lääninhallituksen siirto kaupunkiin vaikutti väestön lisääntymiseen ja oli tärkeää erityisesti siksi, että sinne muutti sen myötä sivistyneitä lääninhallituksen virkamiehiä.⁴² Hämeenlinnan ottaminen mukaan

³⁷ On huomioitava, että käytännöt olivat todellisuudessa usein paljon monimutkaisempia.

³⁸ Artukka 2021, 35; Miettinen 2021 94–95.

³⁹ Mukana on sekä Sääksmäen ylinen että alinen tuomiokunta, tutkimusalueen kartta luvussa 2.

⁴⁰ Jutikkala 1932, 51, 55–57, 73; ks. myös Wirilander 1974, 269–275. Kartanot ja siten säätyläisasutus olivat Suomessa muuten keskittyneet länsirannikolle sekä Savon rykmentin rekrytointialueen ympärille.

⁴¹ Wirilander 1950, 41–45, 70. Tiheän säätyläisasutuksen mahdollisti osaltaan myös vahva talonpoikaisväestö. Ks. myös Jutikkala 1932, 51; Blomstedt 1976, 77.

⁴² Lindeqvist 1926, 519, 536–537.

tutkimukseen onkin perusteltua, sillä toisaalta sen vaikutuspiiri ulottui kaupungin rajojen ulkopuolelle, toisaalta esimerkiksi maaseudulla asuvat upseerit vaikuttivat todennäköisesti myös kaupungissa. Näin myös tutkittavien säätyläisten ryhmä täydentyy, sillä Sääksmäen tuomiokunnan ja Hämeenlinnan kaupungin alueella asui niin upseereita, virkamiehiä kuin pappeja ja oppineita. Yhdessä he muodostivat rajatulle maantieteelliselle alueelle sijoittuvan säätyläisyhteisön, jossa yhteisen esineellisen kulttuurin muodostumiselle on ollut tilaisuus.

1700-luvun jälkipuolisko on tutkielmalle otollinen aikakausi, sillä se oli vuosisadan alun pitkien sotavuosien jälkeen yleisen vaurastumisen aikaa.⁴³ Tämä mahdollisti osaltaan tutkielman aiheen näkökulmasta keskeisen irtaimiston hankkimisen. Taloudellisten mahdollisuuksien lisääntyessä kuluttamisen verkostosta muodostui vähitellen globaali ja uudet ylellisyystavaroihin liittyvät trendit kulkeutuivat Euroopasta ja erityisesti Ranskasta Ruotsiin ja sitä kautta Suomeen. Vuorovaikutus toi mukanaan tyylejä ja tapoja, jotka vaikuttivat kotien ilmapiiriin ja niiden sisustukseen. Oman lisänsä sisustuskulttuuriin antoi myös Ruotsin Itä-Intian komppania. Kaukaa idästä tuotiin Pohjolaan suuret määrät astiastoja, tekstiilejä ja erilaisia nautintoaineita.⁴⁴ Ihmisten kiinnostus arkkitehtuuriin teki talosuunnitelmista entistä toimivampia ja tekninen kehitys toi mukanaan joukon keksintöjä, joiden tarkoituksena oli lisätä kodin mukavuutta ja viihtyisyyttä.⁴⁵ Niin kutsutulla hyödyn ajalla arvostettiin järkeä ja käytännöllisyyttä ja kodit varustettiin esimerkiksi lämpöä varaavilla kaakeliuuneilla.

Tutkimusajanjakso on tarpeeksi pitkä myös sen havainnoimiseen, miten uudet muotihuonekalut rantautuivat säätyläisten koteihin. 1600-luvun barokin jäykkyys ja mahtipontisuus vaihtuivat 1700-luvun alkupuolella rokokoon kukkakoristeisiin ja pastelliväreihin. Koteihin tuli runsaasti uudenlaisia huonekaluja, kuten lipastoja, peli- ja teepöytiä, kirjakaappeja ja sohvia. 1770-luvulla Ruotsiin vakiintui eurooppalaisesta uusklassismista innoituksensa saanut kuningas Kustaa III:n mukaan nimetty

⁴³ Esim. Ilmakunnas 2009, 15; Koskinen 2003, 19; Murhem & Ulväng 2017, 198.

⁴⁴ Koskinen 2003, 20. Taustalla vaikuttivat maanviljelyn kehitys ja pikkuhiljaa alkava teollistuminen. Murhem & Ulväng 2017, 198.

⁴⁵ Selling 1937, 337.

kustavilaisuus, joka yksinkertaisti rokokoon koristeellisia muotoja ja sai tarkoituksenmukaisuutensa vuoksi suuren suosion kansan keskuudessa.⁴⁶

Poliittisesti 1700-luku jakautui säätyvaltaiseen vapaudenaikaan sekä Kustaa III:n vallankumouksellaan palauttamaan itsevaltiuden aikaan.⁴⁷ Vapaudenaika oli valtiopäivien kultakautta: aateli, papisto, porvaristo ja talonpojat päättivät lähes kaikista asioista. Samaan aikaan nelisäätyjärjestelmä joutui kuitenkin murrokseen, kun edustusvoimien ulkopuolelle jäänyt säätyläisten ryhmä pyrki nousemaan tärkeämpiin asemiin. Tämä näkyi aatelisten ja aatelittomien välisenä virkakilpailuna. Aateli oli menettänyt 1680-luvun isoreduktiossa pääosan entisistä läänityksistään, ja palkallinen virka oli 1700-luvulla varma leivänantaja. Aateli yritti pitää asemastaan kiinni pyrkimällä estämään aatelittomien pääsyn korkeimpiin virkoihin ja rajoittamalla ritarihuoneeseen introdusoitujen uusien aatelissukujen määrää.⁴⁸ Tämä esti aatelittomia saamasta poliittista valtaa, mutta toisaalta muutti yhteiskunnan valtasuhteita, kun virkapalveluksessa ansioituneita miehiä ei enää yhtä usein korotettu aatelissäätyyn. Paikallaan pysyväksi tarkoitettu sääty-yhteiskunta olisi säilyäkseen vaatinut suhteellisen staattisia väestöoloja, mutta väestö kuitenkin kasvoi 1700-luvun jälkipuoliskolla nopeasti, mikä johti myös virkalaitoksen laajentamisen tarpeeseen.⁴⁹ Aatelisia ei ollut tarpeeksi täyttämään kaikkia paikkoja ja virkojen lisääntyminen sekä jatkuvasti kehittyvä elinkeinoelämä tarjosivat yhä paremmat edellytykset aatelittomien säätyläisten väestöosan kasvulle ja sosiaaliselle nousulle.⁵⁰

1.3 Lähdeaineisto

Perunkirjoitus tuli vuonna 1734 säädetyin lain mukaan laatia jokaisesta kuolinpesästä vähintään kolmen kuukauden kuluttua vainajan kuolemasta, minkä jälkeen se tuli toimittaa oikeusviranomaisille. Perunkirjaan luettelointiin tarkasti kaikki kiinteä ja irtain

⁴⁶ Munthe 1928, 170; Koskinen 2003, 24, 29–33

⁴⁷ Karonen 2014, 343.

⁴⁸ Karonen 2014, 361–362, 364. Introdusoitujen sukujen määrän tuli laskea 800:aan, ennen kuin uusia kirjoitettaisiin sisään ritarihuoneeseen. Tällä pyrittiin estämään poliittinen vaikuttaminen.

⁴⁹ Hämeen alueella oli vuonna 1749 n. 80 000 asukasta, kun taas 1800-luvun alussa väkiluku läheni jo 150 000. Säätyläisten osuus tästä oli noin 2 %, aatelisten 0,5 %. Blomstedt 1976, 76.

⁵⁰ Karonen 2014, 365; Wirilander 1974, 116, 183. Sosiaalisen aseman muuttuminen aateloinnin kautta oli silti edelleen aatelittomille säätyläisille mahdollista esim. palkintona ansiokkaasta palveluksesta.

omaisuus, kuolinpesän saatavat ja velat.⁵¹ Perunkirjoitusten tarkoituksena oli toisaalta perijöiden oikeuksien turvaaminen, toisaalta pitäjän köyhäinmaksun (1/8 prosenttia) varmistaminen. Niiden laatimisen myöhästyminen oli melko tavallista, mutta sen ei ole tutkimuksessa katsottu vaikuttaneen esimerkiksi omaisuuden katoamiseen.⁵² Tavaroiden piilottaminen tai myyminen ennen perunkirjoitusta oli laitonta ja erityisesti varakkaammissa kodeissa haluttiin omaisuuden määrällä esittää statusta.

Tutkimusaineisto on kerätty Sääksmäen tuomiokunnan ja Hämeenlinnan raastuvanoikeuden digitoitujen perukirjojen joukosta.⁵³ Kokonaisuudessaan säätyläisten perukirjoja valikoitui tutkittavaksi 57 aikaväliltä 1750–1804, ja ne jakautuvat ajallisesti suhteellisen tasaisesti 1700-luvun jälkipuoliskolle. (Taulukko 1) Pieni painottuminen uudempaa aikaa kohti on irtaimiston tutkimisen näkökulmasta sopivaa, sillä yleinen vaurastuminen ja kulutusmarkkinoiden laajentuminen kiihtyivät erityisesti Ruotsin ajan loppupuolella.⁵⁴ Aineiston valikoitumisen lähtökohtana on ollut perukirjaan merkitty vainajan sosiaalista asemaa tai ammattia kuvaava määre, mutta olen lisäksi mahdollisuuksien mukaan perehtynyt henkilöiden perhetaustaan, varallisuuteen ja oppineisuuteen tarkemmin muiden henkilöhistoriallisten lähteiden, kuten Helsingin yliopiston ylioppilasmatrikkelin, aateliston sukuuetteloiden sekä HisKi-hakuohjelmasta löytyvien kastettujen, vihittyjen ja haudattujen luetteloiden avulla.⁵⁵

Taulukko 1. Tutkimushenkilöiden perukirjojen ajallinen jakautuminen. Lähde: Sääksmäen tuomiokunnan ja alisen tuomiokunnan perukirjat, Hämeenlinnan raastuvanoikeuden perukirjat.

	1750-luku	1760-luku	1770-luku	1780-luku	1790-luku	1800-luku	Yhteensä
Sotilaat	4	4	4	1	4	2	19
Oppineet	-	1	3	2	7	5	18
Virkamiehet	1	4	1	3	5	6	20

⁵¹ Hemminki 2014, 263; Markkanen 1988, 22.

⁵² Hemminki 2014, 261.

⁵³ Aineisto on kerätty vanhasta Kansallisarkiston digitaaliarkistosta, jonka perukirja-aineistosta mukaan otettiin kaikki säätyläiset. Uuden Astia-palvelun avaamisen jälkeen Sääksmäen tuomiokunnan alueelta on julkaistu usean niteen verran lisää samalle ajanjaksolle sijoitettavaa aineistoa. Olen käynyt nämä läpi ja todennut jo kerätyn 57 tutkimushenkilön otoksen olevan gradun pituuteen nähden riittävän edustava, sillä siihen kuuluu säätyläisiä tasaisesti 50 vuoden tutkimusjaksolta, monipuolisesti erilaisista taustoista ja riittävän laajalta maantieteelliseltä alueelta.

⁵⁴ Mukaan on otettu perukirjojen niteiden vuosilukujen perusteella myös muutama 1800-luvun alkuvuosista. Se ei perukirjoja lähteenä käytettäessä haittaa, sillä elämän mittaan koteihin kertynyttä irtaimistoa on kuitenkin pääosin hankittu 1700-luvun jälkipuoliskon aikana.

⁵⁵ HisKi-hakuohjelmaa ylläpitää Suomen Sukututkimusseura. On huomioitava, että sen käyttöön liittyy tiettyjä lähdekriittisiä haasteita esimerkiksi nimien monien kirjoitusasujen suhteen.

Yhteensä	5	9	8	6	16	13	57
-----------------	---	---	---	---	----	----	----

Tärkeimpänä tutkimuskohteenani perukirjoissa on irtaimisto, mutta kiinteän omaisuuden osalta on mielenkiintoista huomioida, asuiko tutkittava henkilö omistamassaan talossa vai ei. Säätyläiset olivat virkamiehinä ja upseereina usein liikkuvaa joukkoa, joka ei välttämättä omistanut asuintaloaan. Irtaimiston osalta huomio kiinnittyy erilaisiin mahdollisesti säätyasemasta kertoviin tavaroihin. Näitä olivat jalometalleista sekä posliinista ja lasista tehdyt astiat, tarjoilu- ja ruokailuvälineet, kalliista materiaaleista valmistetut liina- ja vuodevaatteet, muodikkaat uutuushuonekalut, kirjat sekä erilaiset ”koristukset”, kuten korut, peilit, tapetit, verhot ja kellot.⁵⁶ Koska säätyläiskotien sisustuksessa huomioitiin paitsi viihtyvyys myös vieraat, huomion kiinnittävät erityisesti sellaiset esineet, jotka oli mahdollista asettaa näytille. Perhe pyrittiin esittämään mahdollisimman hyvässä valossa ja tätä myös odotettiin vastavuoroisesti, kun käytiin itse vierailuilla.⁵⁷ Kiinnostavaa onkin yrittää pohtia, miten kodit oli todellisuudessa sisustettu ja mihin huoneeseen mitkäkin esineet kuuluivat.

Perukirjojen käyttöön liittyy tärkeitä lähdekriittisiä huomioita. Lakia ei aina varsinkaan varhaisempina aikoina noudatettu ja perunkirjoituksia ei usein erityisesti varattomammista pesistä laadittu. Tämän tutkimuksen kannalta se ei kuitenkaan muodostu ongelmaksi, sillä ylempiin yhteiskuntaryhmiin kuuluneiden henkilöiden perunkirjoitukset toteutettiin verrattain säännöllisesti.⁵⁸ Tutkimusaineistoon sisältyykin jopa kymmenen aatelisten perukirjat, vaikka ajan lainsäädännön mukaisesti ne olisi kuulunut toimittaa aatelistolle privilegioiden mukaan ensimmäisenä oikeusasteena toimineeseen hovioikeuteen.⁵⁹ Perukirjan tekstistä ilmenee selkeästi, että kyseessä oli ”korkeasyntyinen” (*wälborne*) henkilö, mutta on mahdollista, ettei heitä aikalaiden näkökulmasta pidetty tarpeeksi korkea-arvoisina säätynsä edustajina. Heistä neljä oli

⁵⁶ Munthe 1968, 137–139; Meinander 1968, 203–208. Perukirjoissa kiinnittävät huomion myös muut erikoisemmat esineet, kuten soittimet ja taulut. Kuten yllä on mainittu, aikalaiset tunnistiivat säätyläisen lähinnä koreasta vaateparresta ja hienoista vaunuista. Tämän tutkielman puitteissa vaatteet ja ajokalut jäävät kuitenkin rajauksen ulkopuolelle, ja keskityn nimenomaan sisustukseen.

⁵⁷ Andersson 2009, 128–129.

⁵⁸ Markkanen 1987, 52. Talonpoikia ja alempia sosiaaliryhmiä tutkinut Tiina Hemminki (2014) toteaa tutkimuksensa aineistonsa pohjalta, että perukirjoja ei todennäköisesti laadittu kaikista varattomammista pesistä (67–68). Myös Markkanen toteaa perukirjojen olevan nimenomaan omistavan ryhmän varallisuudesta kertova lähde.

⁵⁹ Ilmakunnas 2020, 274.

esimerkiksi aatelisnaisia, jotka olivat menneet naimisiin erisäätyisen kanssa. Joka tapauksessa he kuuluivat silti ehdottomasti alueensa säätyläisiin, ja tarjoavat työssä kirkon ylimmän yhteiskuntaryhmän elämään. Samaan aikaan on huomioitava, että aatelisia asui alueella huomattavasti enemmänkin, eikä otos ole siten kaikenkattava.

Muita perukirjoihin liitettyjä ongelmia ovat esineiden vähäinen kuvailu ja hinta-arvioiden epämääräisyys. Niistä saattaa myös puuttua vainajan henkilökohtaista omaisuutta, kuten kirjoitus- ja ompeluvälineitä, joka usein luovutettiin perillisille jo ennen perunkirjoitusta.⁶⁰ Tämän tutkielman kannalta esineiden tarkat hinnat eivät ole ensiarvoisen tärkeitä, vaan tärkeämpää on saada arvioiden perusteella suurpiirteinen käsitys tavaroiden arvosta. Apuna merkittävien ylellisyys- ja statusesineiden määrittämisessä on lisäksi käytetty aiempaa tutkimuskirjallisuutta. Mahdollisiin puuttuviin esineisiin on puolestaan mahdotonta päästä käsiksi, mutta omaisuuden tarkan luetteloinnin sijaan on tämän työn kannalta tärkeämpää saada kokonaiskuva irtaimistosta. Samaan aikaan pitää muistaa, että jonkin esineen puuttuminen perukirjasta ei tarkoita, etteikö sitä olisi ollut olemassa vainajan kotitaloudessa. Kirjaamatta jättämiseen voi olla monia syitä, joita pohditaan käsittelyn yhteydessä tapauskohtaisesti.

Esineiden kuvailu vaihtelee perukirja-aineistossa paljon. Välillä saatetaan kertoa hyvin yksityiskohtaisesti esimerkiksi materiaalista, koosta, kunnosta, säilytyspaikasta, väristä tai koristelusta, välillä taas vain yksinkertaisesti nimetään esine. Esineiden merkitykset hahmottuvatkin usein suhteessa toisiinsa – niitä kuvaillaan esimerkiksi karkeammiksi tai hienommiksi, uudemmiksi tai kuluneemmiksi kuin edellä listattuja samankaltaisia tavaroita. Paljon voidaan päätellä myös siitä, millaisia esineitä kirjurit ovat ylipäättään kokeneet tarpeelliseksi kuvailla.

Koska perukirjoissa listattavien esineiden ulkonäkö ja käyttötarkoitus ovat usein muuttuneet nykyajan ihmiselle vieraiksi, täytyy varhaismodernin ajan tutkijalla olla myös suhteellisen kattavat pohjatiedot tutkimansa ajan esinekultuurista.⁶¹ Olenkin tutkimuskirjallisuuden lisäksi hyödyntänyt erityisesti pohjoismaisten museoiden

⁶⁰ Ilmakunnas 2009, 36. Myös vaatteita ja huonekaluja jaettiin lasten kesken yksittäisissä tapauksissa jo ennen perunkirjoitusta.

⁶¹ Lagerstam 2012, 312–313.

kuva-aineistoa sen selvittämiseen, miltä perukirjoissa mainitut esineet mahdollisesti näyttivät, millaisista materiaaleista ne oli valmistettu ja missä niitä tehtiin.

1.4 Lähestymistavat, metodit ja teoreettiset lähtökohdat

Yhdistelen tutkielmassa niin sosiaali- kuin kulttuurihistoriallisia lähestymistapoja. Sosiaalhistoria on yleisimmin määriteltynä sosiaalisten ryhmien, ongelmien ja elinolojen sekä tavallisten ihmisten historiaa.⁶² Sille on ollut ominaista pyrkimys kokonaisvaltaisuuden, rakenteiden analyysiin, teoreettisuuteen ja poikkitieteellisyyteen. Kulttuurihistoriassa puolestaan etsitään vastauksia kysymyksiin siitä, mitä ovat ihmisyyden, kulttuuri, historia ja yhteiskunta ja miten ne ilmenevät ihmisen toiminnasta syntyvissä lähteissä. Kiinnostuksen kohteina ovat menneisyyden ihmisten ajattelu, arki ja tavat olla maailmassa.⁶³ Lähestymistavat perustuvat pitkälti samoihin historian tutkimuksen alalla käytyihin keskusteluihin ja viime vuosikymmeninä yleistynyt uusi kulttuurihistoria yhdistääkin menneisyyden tarkastelussa sosiaalisia, materiaalisia ja kulttuurisia näkökulmia. Pyrin siten myös tässä työssä hyödyntämään molempien lähestymistapojen näkökulmia tutkittavan aiheen kannalta hedelmällisesti.⁶⁴

Sosiaalhistoriaa on hahmotettu ihmisten yhteiskunnallisen ja yhteisöllisen toiminnan sekä yhteiskunnan muodostumisen tutkimuksena, historian alana, jonka tutkimuskohteena ovat yhteiskunnan sosiaaliset ryhmät, niiden rakenne, koko, asema, merkitys ja keskinäiset suhteet sekä näissä kulloinkin tapahtuneet muutokset.⁶⁵ Vaikka tätä määritelmää saattaa uudempien aikojen kohdalla olla hankala soveltaa, on järjestykseltään vielä 1700-luvulla varsin hierarkkista sääty-yhteiskuntaa mahdollista katsoa tästä näkökulmasta. Jotta yksittäisen sosiaalisen ryhmän, tässä tapauksessa säätyläisten, rakennetta voitaisiin ymmärtää, onkin tutkittava paitsi sen jäsenten syntyperää myös sosiaalista miljöötä, joka tarkoittaa sitä elinympäristöä ja elämänmuotoa, joilla ryhmiä voidaan erottaa toisistaan.⁶⁶ Säätyläisten ryhmän sosiaaliseen miljööseen voi

⁶² Haapala 1989, 14.

⁶³ Ahonen, Heikkilä, Mähkä, Ollitervo & Räsänen 2022, 10–12.

⁶⁴ Handley, McWilliam & Noakes 2018, 6–10. Uusi kulttuurihistoria sai alkunsa 1980-luvun poliittisesta kehityksestä, jonka myötä historian tutkimuksessa kyseenalaistettiin suuret narratiivit ja siirryttiin kielellisten representaatioiden tutkimukseen.

⁶⁵ Haapala 1989, 18–19; Jutikkala 1964, 607.

⁶⁶ Haapala 1989, 19; Tommila & Roiha 1976, 15.

päästä kiinni perukirjoista ilmenevän kokonaisvarallisuuden avulla, sillä varallisuuden eri osa-alueita tarkastelemalla voidaan päätellä, millaisia heidän kulutusmahdollisuutensa ja sitä kautta materiaallinen ja sosiaalinen elinympäristönsä ovat olleet.

Sosiaalishistorioitsija etsii Jutikkalan mukaan sitä, mikä ”hänen tutkimalleen ryhmälle tai eri ryhmien välisille suhteille on jonakin aikana tyypillistä”.⁶⁷ Käytännössä tämä tapahtuu niin, että lähteistä kootaan useita samankaltaisia tapauksia, joista muodostetaan ”tyyppi”. Näitä tyyppitapauksia esimerkkinä käyttäen on mahdollista kuvata laajempaa ilmiötä kuitenkin niin, että huolellisella kontekstoinnilla varmistetaan, missä määrin voidaan puhua yleisestä ilmiöstä. Omassa tutkielmassani tämä ”tyyppi” muodostuu perukirjoihin merkittyjen säätyläisten sosiaalista asemaa kuvaavien ammattinimikkeiden kautta. Oli tiettyjä virkoja ja asemia, joihin vain säätyläiset saattoivat päästä, ja heidän irtaimistostaan tulee sen kautta vertailukelpoista.

Aineellinen ulottuvuus on ollut laaja-alaisen kiinnostuksen kohteena kulttuurihistoriassa ja kirjallisuudessa on puhuttu jopa materiaalisesta käänteestä.⁶⁸ Erityisesti vanhemman ajan historioitsijat tutkivat kuitenkin harvoin konkreettisia esineitä, sillä useimmiten saatavilla on vain niitä kuvaavia kirjallisia mainintoja, joiden kautta yritetään rekonstruoida entisaikojen koteja ja sisustuksia.⁶⁹ Sama pätee myös tässä työssä. Koska menneisyyden materiaalista kulttuuria tarkastellaan perukirjojen välityksellä, on huomioitava, että tulkinta esineistä on jo kerran kulttuurisesti välittynyt. Käytännössä on siis mahdollista päästä käsiksi vain esineistä säilyneisiin representaatioihin. Apukysymyksiä, joita lähteille voi tähän liittyen osoittaa ovat esimerkiksi: mitä merkityksiä menneisyyden ihmiset esineisiin liittivät sekä minkälaisia kulttuurisia kokemuksia tai käytäntöjä niihin yhdistyi heidän kirjaamiseen?⁷⁰

Varhaismodernia esinehistoriaa tutkineen Liisa Lagerstamin mukaan juuri tämän tyyppisistä tutkimustyön myötä korjaantuvista kysymysten ja vastausten sarjoista rakentuu kulttuurihistoriallinen tapa tulkita esimodernia materiaalista maailmaa.⁷¹ Se on toisaalta työväline, jota lähteisiin soveltamalla voidaan saavuttaa vastaus

⁶⁷ Jutikkala 1964, 607.

⁶⁸ Mäkikalli 2010, 9.

⁶⁹ Lagerstam 2012, 312.

⁷⁰ Mäkikalli 2010, 20–21.

⁷¹ Lagerstam 2012, 304–305. Tarkoitus ei ole välttämättä löytää yksiselitteisiä vastauksia, vaan punnita monia erilaisia tulkintamahdollisuuksia aikakauden kulttuurista ja elämäntavasta käsin.

tutkimusongelmaan, toisaalta se voidaan ymmärtää laajemmin tutkimusprosessin järjestelmällisyytenä. Pysin hyödyntämään tätä näkökulmaa myös omassa tutkielmasani selvittäessäni säätyläisten kodeista löytyville esineille aikanaan annettuja merkityksiä. Ymmärrän kulttuurihistoriallisen näkökulman kehämäisenä liikkeenä, tulkinallisena vuoropuheluna yleisen ja erityisen, kohteen ja kontekstien, tutkimuskirjallisuuden ja lähdeaineiston välillä.⁷² Käytännön metodina tämän toteuttamiseksi hyödynnän lähilukua.

Lähiluku tarkoittaa prosessia, jossa aineisto käydään systemaattisesti monta kertaa läpi.⁷³ Hannu Salmi on kuvaillut lähilukua historiantutkimuksen metodina ”huolellisena, intensiivisenä lukemisena, jonka aikana historioitsija on lähellä yksityiskohtia nähden samaan aikaan suurempia konteksteja rivien väleissä”.⁷⁴ Se sopii perukirjatutkimukseen hyvin, sillä vaikka perukirjan laatimiseen käytettiin suhteellisen vakiintunutta kaavaa muodostui kokonaisuus aina omanlaisekseen, kunkin edesmenneen henkilön ainutlaatuisen omaisuuden kuvaajaksi. Jokaisen perukirjan takana on menneisyyden ihminen, jonka elämästä voidaan saavuttaa esineellisen todellisuuden kautta erilaisia merkityksiä huolellisesti lukemalla. Toisaalta useamman perukirjan kokonaisuudesta on lähiluvun kautta mahdollista alkaa ymmärtää ja jäsentää aineistossa esiintyviä, mahdollisesti kokonaista ryhmää koskevia ilmiöitä.

Lähiluvun periaatteiden mukaisesti olen käynyt aineiston useaan kertaan läpi.⁷⁵ Uudet lukukerrat ovat ensimmäistä syventäviä; tarkoitus on, että joka kerralla huomio kohdistuu osittain eri asioihin kuin aiemmin. Ensin kävin tutkittavien henkilöiden perukirjat läpi yleisluontoisesti ja selvitin niiden rakennetta. Keskityin esimerkiksi siihen, millaisiin kategorioihin esineet oli lajiteltu ja mitä tietoja vainajasta kerrottiin. Sitten kävin jokaisen perukirjan yksitellen läpi ja kirjoitin niistä itselleni transkriptiot ruotsiksi. Tämä oli aluksi hidas prosessi; jokaisen kirjurin käsialaan perehtyminen vei aikansa. Perukirjoissa on kuitenkin paljon toistuvuutta ja aloin tunnistaa tuttuja esineitä

⁷² Ahonen, Heikkilä, Mähkä, Ollitervo & Räsänen 2022, 18–19; Nivala & Mähkä 2012, 13.

⁷³ Pöysä 2010, 340. Lähiluku on alun perin kirjallisuudentutkimuksessa ja erityisesti uuskritiikissä hyödynnetty metodi, joka kuitenkin ”vaeltavana terminä” on siirtynyt muidenkin humanististen tieteenalojen käyttöön.

⁷⁴ Salmi 2021, 31.

⁷⁵ Pöysä 2015, 30. Lähilukua voi soveltaa myös tutkimuskirjallisuuteen, ja olen hyödyntänyt avaintekstien kohdalla useampaan kertaan lukemisen periaatetta.

nopeasti. Seuraavaksi tein sanakirjoja apuna käyttäen itselleni suomenkielisen sanaston perukirjoissa esiintyvistä esineistä ja niitä kuvailemaan käytetyistä määreistä.

Lopulta vertasin kaikkia perukirjoja ja niissä esiteltyjä esinekokonaisuuksia toisiinsa. Esineitä ei sinänsä voi koskaan nähdä täydellisenä kokonaisuutena, vaan niihin perehtyminen on tehtävä erilaisten ryhmittelyjen kautta. Otin siis lähtökohdaksi perukirjoissa annetut pääryhmät, joita keskenään suhteuttamalla on ollut mahdollista muodostaa kokonaiskuva. Tavoitteena ei tutkielman laadullisen luonteen takia ole esineiden puhdas määrällinen tarkastelu, vaan käytän esimerkkejä lukumääristä ja arvoista silloin, kun ne kertovat olennaisia asioita ajan materiaalisesta kulttuurista.

Tutkielman keskeiset teoreettiset käsitteet ovat Ilmakunnaksen kuvaamat säädynmukaisuus ja säädynmukainen kulutus.⁷⁶ Hänen mukaansa tärkein taustavaikuttaja kuluttamisessa oli se säädyn tai yhteiskunnallisen ja sosiaalisen ryhmän sisäinen logiikka, joka ohjasi niin aatelisten kuin aatelittomien kulutusvalintoja.⁷⁷ Säädynmukainen kuluttaminen oli 1700-luvulla tapa osoittaa tiettyyn yhteiskunnalliseen, kulttuuriseen, sosiaaliseen ja taloudelliseen ryhmään kuulumista seuraamalla oman piirin sisällä omaksuttuja säädyllyisinä pidettyjä kulutustapoja. Näiden ylittämistä ei pidetty soveliaana, eikä sitä katsottu tarpeelliseksi. Tähän ohjattiin myös valtiovallan ja vapaudenajan valtiopäiväsäätyjen toimesta erilaisten ylellisyysasetusten kautta. Niillä pyrittiin säätelemään alamaisten taloudelle ja moraalille vahingollista kuluttamista, joka olisi hämärtänyt säätyrajoja.⁷⁸ Samalla asetukset kytkeytyivät merkantilistiseen talouspolitiikkaan, jonka avulla ylellisyyden kuluttaminen pyrittiin kohdistamaan nimenomaan kotimaiseen tuotantoon. Ylellisyysasetukset kertovatkin osaltaan tutkijalle siitä, mikä 1700-luvulla käsitettiin ylellisyytenä, vaikka on huomioitava, että toisaalta niiden tarkoituksena oli edistää nimenomaan kotimaisten tuotteiden menekkiä.⁷⁹

Keskeisiä säädynmukaiseen kulutukseen linkittyviä käsitteitä ovat ylellisyys ja status. Ilmakunnas ja Jon Stobart ovat todenneet, että ylellisyys on suhteellista: se on riippuvaista paikasta, ajasta, yhteisön kulutusvoimasta ja kulttuurisista normeista.⁸⁰ Onkin

⁷⁶ Ilmakunnas 2009, 28; Ilmakunnas 2020, 291. Ks. myös Hassinen 2020.

⁷⁷ Ilmakunnas 2009, 28.

⁷⁸ Esim. Ilmakunnas 2020, 291; aiemmin Jahnsson 1904; Murhem & Ulväng 2017, 198–200.

⁷⁹ Esim. Koroleff 1906, 205–206.

⁸⁰ Ilmakunnas & Stobart 2017, 2; myös Simonton, Kaartinen & Montenach 2015; Weatherill 1996.

mielenkiintoista selvittää, mitkä tutkimusalueen säätyläisten kotien esineistä oli hankittu nimenomaan sen vuoksi, että niillä voitiin todennäköisesti samaan sosiaaliryhmään kuuluville vieraille havainnollistaa statusta ja säädynmukaista elämäntapaa. Statusesineiden kriteerejä käyttöesineisiin verrattuna olivat epätavallisuus, kalleus, ikä, hyvälaatuisuus, vaikea saatavuus sekä semioottinen virtuositeetti, eli kyky välittää monimutkaisia sosiaalisia viestejä.⁸¹ Varsinaista kuluttamista ei tietenkään yksin perukirjojen avulla voida tutkia, mutta vainajan kuolinhetkellä koteihin kertyneet tavarat kertovat kuitenkin elämän mittaan tehdyistä valinnoista ja esineistä, joiden omistamista säädynmukainen elämä tässä ryhmässä mahdollisesti edellytti.

Aiemmassa tutkimuksessa yhteiskunnallisen aseman esittäminen esineiden avulla on liitetty myös sosiologisiin teorioihin. Muun muassa Andersson, Ijäs ja Elisa Hassinen ovat hyödyntäneet niin Goffmanin, Bourdieun kuin Thorstein Veblenin käsitteitä. Toisaalta esimerkiksi Ilmakunnas on kyseenalaistanut alkuperäisestä kontekstistaan erottettujen teorioiden soveltuvuuden varhaismodernin ajan tutkimukseen.⁸² Käsitteitä onkin syytä avata soveltuvasti ja pohtia, voiko niitä hyödyntää tässä työssä.

Veblen kritisoi tutkimuksissaan amerikkalaista kapitalismia ja hänen luomista käsitteistään tunnetuin on kerskakulutus (*conspicuous consumption*). Veblenin mukaan ihminen ei käyttäydy taloudellisesti rationaalisesti, vaan kerskakuluttajan toiminta perustuu varallisuuskilpailuun, jossa kulutustottumukset leviävät yhteiskunnan ylimmistä kerroksista alaspäin. Tyyli, jota alemmat yhteiskuntaluokat pyrkivät jäljittelemään, luodaan distinktiolla, erottautumisella. Kyse on sosiaalisesta koodista, joka velvoittaa kuluttamaan näyttävästi.⁸³ Tässä työssä kuluttamiseen päästään kiinni vain tutkimushenkilöiden perukirjojen kautta. Suurin osa tutkituista ei ollut valttavan varakkaita, jolloin kulutusta ohjasivat todennäköisesti usein enemmän arjen realiteetit kuin varsinainen varallisuuskilpailu. Jäljittely ja erottautuminen ovat silti säädynmukaisuuden rinnalla työlle hyödyllisiä näkökulmia, vaikkeivat ne selittäisikään täydellisesti 1700-luvun säätyläisten esineellistä kulttuuria.

⁸¹ Andersson 2009, 147.

⁸² Ilmakunnas 2009, 22–23, 28.

⁸³ Riukulehto 2002, 8–11. Ijäksen mukaan Viipurin porvariston kulutus oli kerskakulutusta, mikäli kulutuksen motiivi huomioidaan. Se ei ollut yletöntä ostamista, vaan vaati taloudellisten resurssien lisäksi tietoa ja kontakteja (2015).

Goffman on teoretisoinut etu- ja takanäyttämön metaforien avulla tilojen jakamista yksityisiin ja julkisiin. Hän näkee sosiaalisen vuorovaikutuksen tapahtuvan teatterinomaisesti kahdella näyttämöllä, joilla yksilö esittää harjoittelemaansa roolia. Lavasteina toimivat rakennus, sisustus, erilaiset statusesineet ja -symbolit, vaatteet ja kieli. Etunäyttämö oli halutun roolin esittämistä varten koostettu tila, kun taas takanäyttämöllä roolia ei tarvinnut pitää yllä.⁸⁴ Tutkimissani perukirjoissa esineitä ei listata huoneittain, joten varmasti ei voida tietää, miten ne oli kotiin sijoiteltu. Käsitteitä on siis mahdollista käyttää lähinnä vain ajattelun apuvälineinä pohdittaessa esimerkiksi sitä, oliko kodista löytyvillä esineillä ylipäänsä mahdollista "lavastaa näyttämö".

Bourdieuun ajattelusta on aiemmassa tutkimuksessa hyödynnetty pääomien käsitettä.⁸⁵ Hänen mukaansa ihmiset toimivat sosiaalisen maailman eri kentillä vahvistaen niitä ominaisuuksia, pääomia, jotka kyseisellä kentällä ovat arvokkaimpia. Pääomaa on montaa lajia: taloudellista, kulttuurista ja sosiaalista. Keskeistä on, että tietyille kentälle pääsee vain omaksumalla siellä vallitsevat säännöt ja hallitsemalla ne, jolloin on mahdollista muuttaa sääntöjä omaksi edukseen.⁸⁶ Käsitteitä on sovellettu alun perin ranskalaiseen 1970-luvun yhteiskuntaan eikä niillä ole varsinaisia systemaattisia määritelmiä. Tämä tekee niistä liukuvia: toisaalta helposti sovellettavia, toisaalta hankalasti vertailtavia. Omassa työssäni pääomat toimivat lähinnä tapoina ymmärtää statuksen osoittamisen eri osa-alueita. Esimerkiksi kirjallisuuden omistamisen voidaan ajatella liittyneen ensisijaisesti kulttuuriseen pääomaan, kun taas kalliista materiaaleista tehdyt korut kertoivat enemmän taloudellisista kulutusmahdollisuuksista.

1.5 Tutkimuseettiset huomiot

Tutkimushenkilöt esiintyvät työssä omilla nimillään, sillä säätyläisyyden määrittäminen on selkeästi yhteydessä kunkin henkilön erityiseen taustaan, sosiaaliseen asemaan ja varallisuuteen. Tutkimuksen tie kohti menneisyyden ilmiöitä lähtee usein liikkeelle yksilöistä, vaikka tavoitteena olisi nimenomaan laajempaan ryhmään liittyvien

⁸⁴ Goffman 1959, 22–24, 112–113; Hassinen 2020, 37. Esim. Hassinen ja Andersson käyttävät käsitteitä tulkitessaan tutkimiansa kotien huonejakoa ja esineiden sijoittelua niissä.

⁸⁵ Esim. Hassinen yhdistää taloudellisen pääoman kiinteään ja irtaimen omaisuuden arvoon, poliittisen pääoman aatellisen virka-asemaan, statuspääoman aatellis- ja oppiarvoon sekä kulttuurisen pääoman statusesineisiin kuten kirjoihin ja soittimiin. (2020, 18–19).

⁸⁶ Roos 1985, 11–13.

yhtäläisyyksien ja erojen tutkiminen.⁸⁷ Perukirjojen antamat tiedot ovat suhteellisen luotettavia, sillä laatija useimmiten tunsu vainajan, mutta olen pyrkinyt käyttämään niiden rinnalla tarvittaessa henkilöhistoriallisia lähteitä, jotta tutkittaviin liittyvien tietojen oikeellisuus on voitu varmentaa.⁸⁸ Samaan aikaan on silti huomioitava, ettei tutkimushenkilöiden elämästä ole tarpeen kertoa aiheeseen liittymättömiä yksityiskohtia ja muistettava, ettei mikään tietokanta voi paljastaa, millaista yksittäisen ihmisen elämä tietyn tittelin tai säätyaseman takana todellisuudessa oli.⁸⁹

Vaikkei sata vuotta vanhemman aineiston käyttöön liity oikeudellisia rajoituksia on silti varmistettava, että tutkittaville tehdään oikeutta ja että ilmiöitä pyritään ymmärtämään nimenomaan aikalaisten lähtökohdista käsin.⁹⁰ Siihen tarvitaan intersektionaalista tarkastelutapaa: on huomioitava, millä tavalla esimerkiksi sukupuoli, sääty, ikä, koulutus, ammattiasema ja kulttuuriset vaikutteet muovasivat yksilöitä ja yhteiskuntaa.⁹¹ Kotona asui perunkirjoitetun lisäksi mahdollisesti myös aviopuoliso, lapsia ja palkollisia, jotka vaikuttivat omalta osaltaan kodin järjestykseen. Pyrin ottamaan nämä tekijät huomioon analysoidessani irtaimistoa sekä niitä viestejä, joita esineillä mahdollisesti pyrittiin välittämään. On myös huomioitava, että kuvaus kodista on syntynyt nimenomaan kuolemantapauksen jälkeen, ei jokapäiväisissä normaalioloissa.

Ihmisten kotien ajatellaan nykyään olevan yksityisaluetta, turva- ja lepopaikka. Varhaismodernina aikana koti oli kuitenkin osittain julkinen tila. Erityisesti säätyläisten piirissä kodilla oli erilaisia sosiaalisia funktioita, jotka korostuivat seuraelämän tilojen yleistyessä aikakauden arkkitehtuurissa.⁹² Kotia ei ajateltu täysin julkisena tai yksityisenä, vaan ikään kuin limittäisenä. Esimerkiksi ylellisemmät huonekalut ja statusesineet sijoitettiin tarkoituksella vieraille avoimiin tiloihin, kun taas vaatimattomammat esineet asetettiin perheen yksityisiin huoneisiin. Mitä suurempi talo oli, sitä eriytyneempiä tilat olivat.⁹³ Kodin siis ikään kuin tiedettiin olevan ”esillä”, eikä sen tutkimiseenkaan siten liity eettisiä haasteita. Tärkeää on kuitenkin muistaa, ettei tuttujakaan esineitä voi katsoa suoraan nykyajan linssien läpi. Esimerkiksi tapetit eivät välttämättä

⁸⁷ Frigren 2017, 51.

⁸⁸ Hemminki 2014, 268.

⁸⁹ Miettinen 2021, 100.

⁹⁰ Eilola 2017, 223; Koskivirta & Lidman 2017, 46.

⁹¹ Toivo & Miettinen 2021, 10.

⁹² Andersson 2009, 208; Artukka 2021, 207; Vickery 2009.

⁹³ Ulväng 2008, 186.

olleet materiaaliltaan paperia vaan mahdollisesti kangasta, ja ne oli usein kiinnitetty seinään niin, että ne voitiin irrottaa ja kuljettaa mukana uuteen kotiin.⁹⁴

⁹⁴ Esim. Koskinen 2003, 184.

2 TUTKITTAVAT SÄÄTYLÄISET JA HEIDÄN KOTINSA

2.1 Varallisuus ja kotien maantieteellinen sijoittuminen

Tässä luvussa esittelen tutkimushenkilöt soveltamalla jakoa sotilas-, oppi- ja virkamiessäätyihin. Käyn jokaisen ryhmän rajausperusteet tarkemmin läpi kunkin alaluvun yhteydessä. Perehdyn tarkemmin myös säätyläisten kokonaisvarallisuuden rakentumiseen sekä heidän kotiensa maantieteelliseen sijoittumiseen ja rakennustyylihin. Tutkimushenkilöiden asettaminen paikalliseen kontekstiinsa on tärkeää, sillä siten myös heidän esineidensä käytön merkityksiä on helpompi tulkita. Kiinteään omaisuuteen eli perheiden koteihin lyhyesti kurkistamalla voidaan ymmärtää, millaiset ulkoiset puitteet irtaimiston kerryttämiseksi esimerkiksi huonejaon puolesta olivat. On myös huomioitava, että kartanoiden, virkatalojen ja kaupunkiasuntojen näyttävä arkkitehtuuri symboloi jo itsessään omistajan statusta, vaurautta ja asemaa.⁹⁵

Jotta voidaan ymmärtää säätyläisten kotien irtaimistoa statuksen osoittamisen näkökulmasta, on tärkeää saada kuva tutkittavien henkilöiden kokonaisvarallisuudesta. Tällöin selviää, kuinka paljon resursseja irtaimiston kerryttämiseen ylipäätään oli: esimerkiksi suuresti ylivelkaantuneessa taloudessa irtainta omaisuutta jouduttiin usein panttaamaan. Kokonaisvarallisuuden taustaa vasten on myös helpompi suhteuttaa yksittäisten esineiden arvoa. Varallisuuden voidaan ajatella käsittävän niin aineellisia kuin aineettomiakin muotoja. Perukirjojen kautta päästään käsiksi varallisuuden aineelliseen puoleen, kiinteään ja irtaimeseen sekä velkoihin ja saataviin, mutta on silti huomioitava, että varallisuuden käsitteeseen liittyvät myös hyvinvointi ja elintaso, jotka kuvaavat ihmisen mahdollisuuksia toteuttaa tarpeitaan.⁹⁶

Huomioinkin tulevassa käsittelyssä paitsi aineellisen omaisuuden, myös tutkimushenkilöihin liittyvinä sosiaalisina muuttujina siviilisäädyn ja iän. Anderssonin mukaan perheen varallisuus kasvoi noin 60 ikävuoteen asti, jonka jälkeen se alkoi pikkuhiljaa laskea, sillä kertyneitä resursseja oli alettava käyttää elämiseen. Tämä kytkeytyy olennaisesti myös irtaimiston määrään: hedelmällisin tutkimuskohde olisi omaan

⁹⁵ Koskinen 2013, 20.

⁹⁶ Hemminki 2014, 103.

kotiin muuttanut aviopari, joka oli saanut vanhempiensa perinnön, mutta ei ollut vielä joutunut jakamaan omaisuuttaan esimerkiksi toisen aviopuolison kuollessa.⁹⁷

Varallisuuden sekä ylipäättään perukirjoissa esitettyjen arvojen tarkastelussa on huomioitava, että Ruotsin valtakunnassa toteutettiin valuuttauudistus vuonna 1776. Siinä siirryttiin aiemmin käytössä olleista kuparitaalereista (*daler kopparmynt*) riikintaalereihin eli rikseihin (*riksdaler specie*).⁹⁸ Yksi riikintaaleri vastasi 18:aa kuparitaaleria. Hie-
man yli puolet (35) tarkastelemistani perukirjoista on tehty tämän jälkeen, joten niihin merkitty rahayksikkö on joko riksi tai vuonna 1789 käyttöön otettu pankinriksi (*banco specie*), joka vastasi arvoltaan hopeariksiä.⁹⁹ Olenkin muuntanut ennen vuotta 1776 kuolleiden tutkimushenkilöiden perukirjoissa annetut arvot rikseiksi, jotta aineisto olisi vertailukelpoista.¹⁰⁰ Arvot eivät ole muuntamisen jälkeen täsmällisen tarkkoja, mutta mahdollistavat omaisuuksien suhteuttamisen toisiinsa.

Maantieteellisesti säätyläisten kodit sijaitsivat suhteellisen laajalla alueella (Kuva 1). Vuonna 1721 voimaan saatetun tuomiokuntajaon mukaan Hämeessä oli vain kaksi suurta tuomiokuntaa: Sääksmäen kihlakuntien sekä Hollolan kihlakuntien ja Porvoon läänin tuomiokunnat. Sääksmäen tuomiokunnan jako yliseen ja aliseen tapahtui vasta vuonna 1796, joten suurimman osan tutkimusajanjaksosta kaikki tutkimushenkilöt asuivat saman tuomiokunnan rajojen sisällä.¹⁰¹ Siten olen ottanut tutkielmaan mukaan perukirjoja koko alueelta, vaikka onkin huomioitava, että esimerkiksi Jämsän ja Someron säätyläiset asuivat huomattavan etäisyyden päässä toisistaan. Toisaalta tällöin on mahdollista selvittää, erosiko näiden reuna-alueiden säätyläisten kotien sisustus esimerkiksi läänin keskusalueilla Hämeenlinnan ympäristössä asuvista.

Aluerajausta on mahdollista hahmottaa myös historiallisen säätyläisasutuksen avulla. Jutikkala on kokoamaansa karttaan (Kuva 2) merkinnyt säätyläisomisteiset verovapaat rälssisäterit, ratsuvelvolliset säterit, säteriluontoiset virkatalot sekä muut kartanoiksi luettavat 1700-luvun tilat. Jutikkalan mukaan kartanoa on vaikea

⁹⁷ Andersson 2009, 137.

⁹⁸ Ojala 1999, 369.

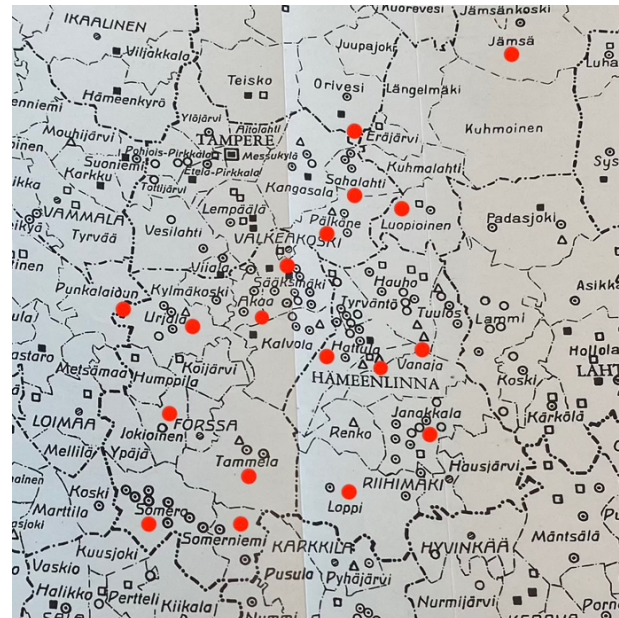
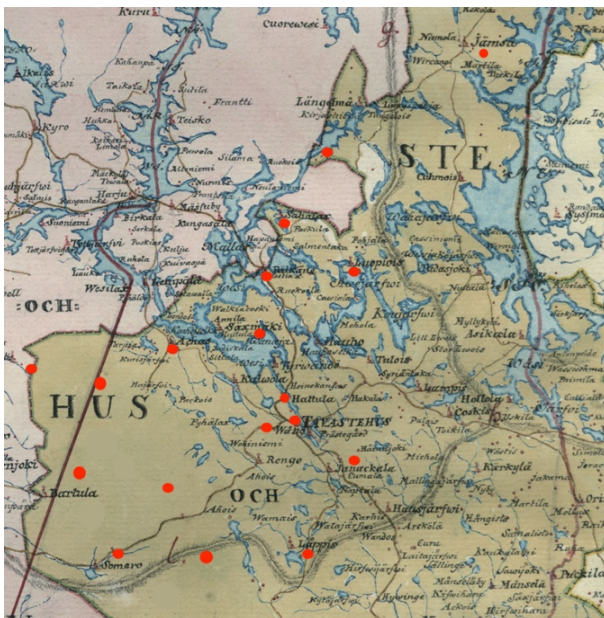
⁹⁹ Ojala 1999, 369–370; Hemminki 2014, 100. Todellisuudessa Ruotsin ajan lopulla oli käytössä rinta rinnan hopea- ja pankinriksejä ja jopa vanhoja kuparirahojakin.

¹⁰⁰ Suomen esiteollisen kauden valuuttamuunnin, Turunen & Voutilainen 2022.

¹⁰¹ Koskimies 1966, 318–320. Aliseen tuomiokuntaan kuuluivat Sääksmäki, Kalvola, Vanaja, Janakkala, Renko, Hausjärvi, Loppi, Tammela, Somero, Akaa ja Urjala, yliseen taas Hattula, Tyrvääntö, Pälkäne, Sahalahti, Kuhmalahti, Längelmäki, Eräjärvi, Kuorevesi, Jämsä ja Korpilahti.

määritellä, mutta siihen keskeisesti liittyviä piirteitä olivat säätyläisomistuksen jatkuvuus sekä viljelyksen ja talouden laajuus ja järjestäytyneisyys.¹⁰² Myöhemmässä tutkimuksessa määritelmään on lisätty myös näyttävä päarakennus, pihalla sijaitseva puutarha tai puisto sekä kartanoon veroa maksaneet talolliset tai torpparit.¹⁰³ Rälssisätereitä saivat omistaa vain aateliset ja myös rälssimaan omistus oli vuoteen 1789 asti vain aatelisten, papiston ja porvariston oikeus. Aatelittomat saattoivat kuitenkin saada rälssimaata käsiinsä esimerkiksi perinnön, panttauksen tai kuninkaan erityisluvan kautta.¹⁰⁴ Kartat havainnollistavat, miten tutkittujen säätyläisten kotipitäjät yhdistyvät selvästi kartalle merkittävään säätyläisasutukseen.

Kuvat 1 & 2. Punaiset pisteet kuvaavat tutkittujen säätyläisten kotipitäjien sijaintia. Lähteet: Uudenmaan ja Hämeen läänin kartta, Wetterstedt 1775, www.vanhakartta.fi; Jutikkala 1932, 48.

2.2 Sotilassäätty

Wirilander hahmottaa säätyläisten ryhmää tilastollisesti selvittämällä ne saumakohtat, joiden ulkopuolisessa väestössä säätyläisiä ei enää ollut.¹⁰⁵ Säätyläisyydestä kertoivat hänen mukaansa sosiaalista asemaa kuvaavan nimikkeen lisäksi esimerkiksi luku- ja

¹⁰² Jutikkala 1932, 2.

¹⁰³ Karonen 2020, 311; Ulväng 2008, 11.

¹⁰⁴ Karonen 2020, 309–310; Blomstedt 1976, 114–120. Toisaalta tavallista rälssimaata sai omistaa myös ”aatelin veroinen”, mikä johti sen siirtymiseen aatelittomille yhä useammin näiden varallisuuden karttuessa.

¹⁰⁵ Wirilander 1974, 90.

kirjoitustaito, ruotsinkielisyys ja arvonimet.¹⁰⁶ Rajauksia asetettaessa on huomioitava myös, että säätyläisstatus oli helpompi saavuttaa kauempana isommista asutuskeskuksista.¹⁰⁷ Sääksmäen tuomiokunta sijaitsi Hämeen kartanoalueella, mutta oli esimerkiksi Carlssonin tutkimiin valtakunnan Ruotsin puoleisiin keskusalueisiin verrattuna varsin kaukana säätyläisasutuksen tihentymistä.

Sotilashallinnon virkalaitoksessa ei ollut Wirilanderin luokittelussa yhtään nimikettä, joka olisi voitu suoraan sulkea säätyläisten ryhmän ulkopuolelle. Raja on kuitenkin hänen mukaansa vedettävissä aliupseeriston kohdalle ottaen huomioon sen, että säätyläisyys käy sitä ilmeisemmäksi, mitä ylempää viranhaltijakuntaa tarkastellaan.¹⁰⁸ Omassa aineistossani esiintyviä nimikkeitä ovat vänrikki, kornetti, kornetin vaimo, konduktöörin vaimo, luutnantti, kapteeni, kapteenin vaimo/leski, majuri, everstiluutnantti sekä everstiluutnantin leski. Aliupseerit (majoittaja, kersantti, vääpeli) rajaavat tämän työn ulkopuolelle, sillä heidän kohdallaan säätyläisyys ei ollut yhtä selkeästi ryhmäkuntaisesti todettavissa, eikä mahdollisuuksia irtaimiston hankkimiseen löytämiä perukirjojen perusteella juuri ollut.

Taulukko 2. Sotilaiden varallisuus. Aateliset merkitty *-merkinnällä. Lähde: Sääksmäen tuomiokunnan ja alisen tuomiokunnan perukirjat, Hämeenlinnan raastuvanoikeuden perukirjat, Kastettujen, vihittyjen ja haudattujen luettelot, Elgenstierna 1927, Carpelan 1954, Aminoff-Winberg 2017.

Nimi	Ammatti	Asuinpaikka	NA	Ikä	PK vuosi	Varallisuus	Kiinteä	Irtain	Velat	Saatav.
Petter Färdig	kapteeni	Hml	-	37	1755	23	13	10	2	-
Pehr Cedersparre*	majuri	Hml	x	93	1758	1 567	1 333	254	420	-
Johan Hindrick Dobbin	kapteeni	Somero	x	-	1758	672	444	227	379	-
Friedrich Johan von Kraemer*	vänrikki	Hml	x	63	1758	622	444	178	6	-
Petter Planman	luutnantti	Hattula	x	74	1762	233	166	67	7	-
Anders Johan Lilliebrunn*	majuri	Janakkala	x	77	1762	2 348 (2 522)	1 727	585	-	34
Eva Margareta Mellin*	konduktöörin vaimo	Akaa	x	36	1764	1 821	500	342	834	352
Margareta Elisabetta Wetterberg	kapteenin vaimo	Orivesi	x	55	1772	1 473	1 027	445	2	-
Sofia Frederica Krabbe	kapteenin vaimo	Somerniemi	x	20	1773	2 194	1 000	903	1 039	291
Anna Christina Bosin*	kornetin vaimo	Somero	x	32	1773	409	250	159	106	-
Eva Margareta Charpentier*	everstiluutnantin leski	Pälkäne	x	73	1773	2 527 (3 722)	2 000	527	279	-
Nils Ruben	luutnantti	Ujala	x	75	1786	42	-	42	2	-
Stina Catharina Floor	kornetin vaimo	Hml	x	71	1790	58	-	58	55	-
Anton Georg Rimmel	vänrikki	Vanaja	x	33	1790	1 298	500	643	107	155
Herman Bernt von Burghausen*	everstiluutnantti	Tammela	x	66	1793	4 504	1 866	1 840	2 177	797
Carl Fredrik Fincke	kapteeni	Hml	x	54	1794	141	-	43	37	98
Otto Wilhelm Boisman	vänrikki	Akaa	x	45	1801	1 066	-	365	1 868	701
Hedvig Christina Blåfield*	kapteenin leski	Akaa	x	66	1802 (1804)	107	-	107	2	-

Sotilassäättyyn kuuluneet olivat taulukon perusteella suhteellisen varakkaita. Vain kolmella tutkimushenkilöllä koko omaisuus jäi alle sadan riikintaalerin ja kymmenellä

¹⁰⁶ Wirilander 1972, 2-3; vrt. Carlsson 1949.

¹⁰⁷ Artukka 2021, 34.

¹⁰⁸ Wirilander 1972; 4-5; Wirilander 1974, 92-93.

tutkituista kokonaisvarallisuus ylitti 1 000 riksiä. Ryhmän suhteellisen suuri kiinteän omaisuuden määrä (14/19) selittyy sillä, että 1700-luvun jakopalkkaista armeijaa ylläpidettiin etupäässä ruotu- ja ratsutilalaitoksen avulla. Myös esimiehistö sai siten palkkansa suurimmaksi osaksi asuttavana olevista virkataloista eli puustelleista. He keräsivät niiden alueilta erinäisiä veroja päivätöinä ja luontoistuotteina. Upseerit asuivat joko puustelleissaan tai antoivat ne vuokralle ja asuivat kotikartanoissaan.¹⁰⁹ Säätyläiskotien, niin virkatalojen, kartanoiden kuin kaupunkitalojenkin, piti olla säädynmukaisesti rakennettuja ja niin ollen seurata rakennuskulttuurin muutoksia. Tällainen uudenlainen rakentaminen perustui suurelta osin nimenomaan sotilasvirkatalojen mallipiirustusten esimerkeille: piirustuksia julkaisivat esimerkiksi linnoitusupseeri Carl Wijnblad sekä yli-intendentti Carl Hårleman, joista erityisesti jälkimmäinen painotti suunnitelmissaan ranskalaistyyppistä symmetristä rakentamista.¹¹⁰

Piirustukset noudattivat useimmiten karoliinista keskeissalipohjakaavaa, jossa tilat jakautuivat yksityisiin ja julkisiin sfääreihin. Mitä suurempi talo oli, sitä enemmän huoneiden käyttötarkoitukset olivat eriytyneet.¹¹¹ Keskellä sijaitsi yleensä sali, jota käytettiin ruokailu- ja juhlatilana. Talon keskiakselin molemmin puolin sijaitsivat ideaalitalanteessa isännän ja emännän huoneistot, joihin kuuluivat kamarit sekä talon koon mukaan esimerkiksi kabinetti, uusi muodikas seurusteluhuone förmaaki ja garderobi.¹¹² Edustustilat sisustettiin säädynmukaisesti ja ne kertoivat vieraille, oliko isäntäväki perillä uusimmasta muodista ja kulttuurivaikutteista. Niissä nautittiin päivällistä, seurusteltiin, pelattiin seurapelejä, musisoitiin ja tanssittiin. Yksityistiloihin sisältyi esimerkiksi makuukamareita, keittiö, taloudenpitoon liittyviä huoneita sekä palveluväen huoneita.

Taulukosta näkyy myös, että sotilassäätyyn kuuluneista 19 henkilöstä kahdeksan oli aatelisia. Siten heidän tietonsa on ollut mahdollista varmentaa aateliston sukutaulujen (Elgenstierna, Carpelan, Aminoff-Winberg) avulla. Suhteellinen osuus olisi mahdollisesti vielä suurempi, jos tarkasteluun olisi otettu tuomiokunnan perukirjojen lisäksi

¹⁰⁹ Wirilander 1950, 13, 72–73.

¹¹⁰ Koskinen 2013, 12–13; esim. Selling 1937. Suomen puolella arkkitehtuuriin vaikutti huomattavasti Turun kaupunginarkkitehti Christian Friedrich Schröder, joka suunnitteli useita kartanoita Hårlemanin oppien mukaisesti.

¹¹¹ Ulväng, 2008, 186.

¹¹² Ilmakunnas 2020, 279; Koskinen 2013, 21–22.

hovioukeden perukirjat, sillä aatelisista yli 80 prosenttia valitsi vielä 1700-luvulla sotilasuran.¹¹³ Isoreduktiossa menettämiensä läänitysten myötä aateli kiinnittyi yhä tiukemmin valtion virkakoneistoon, sillä virka toi paitsi sosiaalista arvostusta myös taloudellista turvaa. Virka ja virkatalon saaminen olivat monen kohdalla ainoa keino ylläpitää säädynmukaista elämäntapaa. Sotilasvirkoja pidettiin myös yleisesti suuressa arvossa; ne muodostivat aina 1760-luvulle asti säätyläisten keskinäistä arvojärjestystä säädelleen rankijärjestelmän rungon. Aateliset onnistuivat vuoden 1723 privilegioissa pidättämään oikeuden korkeimpiin virkoihin ja hallitsivat niitä 1700-luvun jälkipuoliskolle asti.¹¹⁴

Muutostakin kuitenkin tapahtui. Jo 1700-luvun alkupuolella suuren Pohjan sodan aiheuttama valtava kuolleisuus johti aatelittomien upseerien määrän tilapäiseen nousuun, vaikka rauhan tultua heitä erotettiin ja virat annettiin takaisin aatelismiehille. Kustaa III:n hallituskaudella aatelittoman esimiehistön määrä alkoi jälleen kasvaa uuden sodan ja kuninkaan ja aatelin riitautumisen myötä. Aateloitirajoitusten ja introduktiokieltöjen vuoksi sääty ei ollut uudistunut yhtä nopeasti kuin aiemmin, ja vuonna 1798 noin joka kolmas upseeri oli aateliton.¹¹⁵ Sotilaiden ryhmän aineistoa tulkittaessa onkin huomioitava, että se oli liikkuvan luonteensa vuoksi jatkuvassa muutoksessa jokaisen edetessä urallaan porras kerrallaan. Aatelisarvosta riippumatta viran hankkimiseen täytyi myös olla varaa. Akordi- eli viranostojärjestelmä tarkoitti sitä, että uusi viranhaltija maksoi edeltäjälleen korvauksen, joka katsottiin ikään kuin eläkkeeksi tai maksuksi ylempään virkaan siirtymisestä.¹¹⁶

Aineistosta löytyy neljä aatelismiestä: majurit Pehr Cedersparre (1664–1758) ja Anders Johan Lilliebrunn (1685–1762), vänrikki Friedrich Johan von Kraemer (1694–1758) sekä everstiluutnantti Herman Bernt von Burghausen (1727–1793). von Burghausen oli paitsi koko sotilaiden aineiston korkea-arvoisin, myös varakkain tutkimushenkilö. Hänen kokonaisvarallisuutensa oli jopa 4 504 riksiä ja hän oli selvästi aktiivinen henkilö lähipiirissään, sillä hänellä oli myös eniten niin velkaa kuin saataviakin. von Burghausen omisti rälssitilan, osuuksia ratsutiloista ja palasen rälssimaata asuen

¹¹³ Karonen 2014, 299–300.

¹¹⁴ Wirilander 1950, 138–150.

¹¹⁵ Karonen 2014, 299–300; Wirilander 1950, 138–150.

¹¹⁶ Karonen 2014, 299–300; Karonen 2020, 302; Wirilander 1950, 138–150.

kuolemaansa edeltäneet vuodet Viksbergin ratsutilalla Tammelassa vaimonsa Hedvig Juliana von Fieandtin kanssa.¹¹⁷

Sotilaan ammatti ”periytyi” usein suvussa, mistä Lilliebrunnien aatelissuku on hyvä esimerkki. Se polveutui skotlantilaisesta kantaisästä ja introdusoitiin Ruotsin ritarihuoneeseen vuonna 1642.¹¹⁸ Suku oli Janakkalan vaikutusvaltaisimpia ja sen jäsenet ottivat innolla osaa pitäjän julkiseen elämään niin kirkollisella kuin taloudellisella alalla.¹¹⁹ Suvun hallussa oli parinsadan vuoden aikana useita tiloja, muun muassa Monikkala, Hyvikkälä, Rehakka, Konttila ja Kauppila. Tästä kertoo myös Anders Johanin perukirjaan merkitty kiinteän omaisuuden arvo, 1 727 riksiä. Hänen omistuksessaan olivat Monikkalan rälssisäteri, Hiiden ja Mattilan ratsutilat, kolmasosa Pajanteen ratsutilasta, Kauppilan rälssitila sekä Mikkolan augmenttitila.¹²⁰ Hiiden ratsutila päätyi Lilliebrunnin omistukseen avioliiton myötä, sillä sen aikaisemmat omistajat olivat samaan perukirjaan merkityn puolison Maria Gustava Fuldan (1696–1761) vanhemmat. Pari asui Hiidessä ja lampuoti viljeli Monikkalaa.¹²¹ Heidän irtaimistonsa arvo oli noin puolet kiinteän omaisuuden arvosta. Aineistosta selviää myös, että Sääksmäen tuomiokunnan aatelis- ja sotilassuvut olivat keskenään verkottuneita: esimerkiksi Anders Johanin sisko Florentina oli vänrikki Friedrich Johan von Kraemerin vaimo ja vänrikki Otto Wilhelm Boisman (1756–1801) Anders Johanin lapsenlapsi.¹²²

Sotilaiden ryhmästä löytyy myös kaksi aatelistaa leskirouvaa, joiden keskinäinen ero omistuksen määrässä on huomattava. Leskeksi jääminen saattoi toisaalta vahvistaa naisen asemaa ja kykyä omaisuuden hallintaan, toisaalta perinnönjako ja kasvava ikä saattoivat heikentää sitä. Eva Margareta Charpentier (1700–1773) on hyvä esimerkki ensimmäisestä. Hänet vihittiin everstiluutnantti Gustaf Silfversvanin kanssa syksyllä 1724 24-vuotiaana.¹²³ Silfversvan omisti kaksi kartanoa, Holman tilan Orivedellä ja Ruokolan kartanon Pälkäneellä, joista jälkimmäinen siihen kuuluvine ratsu- ja augmenttitiloineen jäi tämän kuoleman jälkeen vuonna 1755 Eva Margaretalle.¹²⁴ Tämä

¹¹⁷ Aminoff-Winberg 2017, 429; Carpelan 1954, 174. HMA alisen tuomiokunnan perukirjat Ec1: 492–493.

¹¹⁸ Carpelan 1958, 698; Elgenstierna 1927, 676.

¹¹⁹ Kerkkonen 1976, 88–89.

¹²⁰ Jutikkala & Nikander 1945, 394, 369 & 398. HMA tuomiokunnan perukirjat 110: 34–36.

¹²¹ Kerkkonen 1976, 91.

¹²² HMA raastuvanoikeuden perukirjat Ec1.

¹²³ Aminoff-Winberg 2017, 499; Carpelan 1954, 1044.

¹²⁴ Jutikkala & Nikander 1945, 130; HMA tuomiokunnan perukirjat 116: 707–710.

emännöi kartanoa kuolemaansa asti ja hänen kiinteän omaisuutensa määrä kohosi aineistossa kaikkein korkeimmaksi, 2 000 rikkiin. Eva Margareta oli sotilassäädyn naisista varakkain ja von Burghausenin jälkeen toiseksi varakkain kaikista ryhmän henkilöistä. Myös kartanon irtaimisto oli arvioitu verrattain arvokkaaksi, 500 rikkiin.¹²⁵

Aineiston toinen leski Hedvig Christina Blåfield (1738–1804) puolestaan avioitui Segercrantzin nimellä aateloidun kapteeni Carl Isak Ekmanin kanssa sukukartanossaan Jutikkalassa Sääksmäellä vuonna 1764.¹²⁶ Hän jäi leskeksi vuonna 1783, mutta ei ilmeisesti perinyt miehensä kartano-omistuksia Akaassa, sillä hänen perukirjaansa ei ole merkitty lainkaan kiinteää omaisuutta. Blåfieldin sadan riksin omaisuus olikin pieni suhteessa muihin tutkittaviin henkilöihin, kun hän kuoli 66-vuotiaana.¹²⁷

Oman ryhmänsä muodostavat upseerien vaimot: linnoituksen konduktöörin¹²⁸ vaimo Eva Margareta Mellin (1726–1762), kornettien vaimot Anna Christina Bosin (1741–1773) ja Stina Catharina Floor (1718–1789) sekä kapteenien vaimot Margareta Elisabetta Wetterberg (1716–1771) ja Sofia Frederica Krabbe (1752–1772). Aatelittomat upseerit naineet Mellin ja Bosin olivat lähtöisin aatelissuvuista: Eva Margareta kuului isänsä Gustaf Adolfin kautta vapaaherralliseen Mellin-sukuun ja Anna Christina oli Turun läänin manttaalikomissaarin tytär.¹²⁹ Vielä 1700-luvun alussa avioliitto aatelisten ja aatelittoman välillä olisi johtanut siihen, että nainen menetti aatelistarvonsa. Avioliittokiello kumottiin kuitenkin 1723 ja erisäätyisten liitot lisääntyivät vähitellen vuosisadan mittaan.¹³⁰ Liitto oli silti usein nimenomaan taloudellinen sopimus, jossa aatelittoman sulhasen tuli olla hyvässä sosiaalisessa asemassa, esimerkiksi upseeri tai pappi. Aatelinen vaimo taas oli aatelittomalle miehelle varmin keino kohentaa omaa säätyasemaa tai jouduttaa uraa.¹³¹ Esimerkiksi Anna Christina Bosin toi liittoon perintönään 250 riksin arvoisen osuuden Kyttälän tilasta. Eva Margareta Mellinin puoliso Erik Åkesson puolestaan omisti esimerkiksi Ilbyn (Ilolan) kartanon Porvoossa.¹³²

¹²⁵ HMA tuomiokunnan perukirjat 116: 724.

¹²⁶ Carpelan 1965, 1030; Elgenstierna 1925, 448.

¹²⁷ Aminoff-Winberg 2017, 238. HMA alisen tuomiokunnan perukirjat Ec2: 844–845. Blåfieldin kuolinvuosi on sukutaulujen mukaan 1804, mutta hänen perukirjansa on päivätty 7.9.1802.

¹²⁸ Konduktööri oli tykistön linnoitusupseeri, usein insinööritaitoinen nuorempi opetusupseeri.

¹²⁹ Aminoff-Winberg 2017, 368; Carpelan 1954, 145; Carpelan 1958, 724; Elgenstierna 1925, 547.

¹³⁰ Carlsson 1949, 180; Jutikkala 1968, 75. Jonkinlainen putoaminen sosiaalisessa asemassa silti todennäköisesti tapahtui, sillä tällaisia pareja ei merkitty esimerkiksi aateliskalentereihin.

¹³¹ Ilmakunnas & Vainio-Korhonen 2020, 241–243.

¹³² HMA tuomiokunnan perukirjat 116: 529; HMA tuomiokunnan perukirjat 111: 469–471.

Sofia Frederica Krabbe oli Someron Ävikin lasitehtaan johtajan Jacob Reinhold de Pontin (1717–1788) vanhin tytär. Hän oli mennyt naimisiin kapteeni Engelbrekt Adam Krabben kanssa 18-vuotiaana ja menehtyi ryhmän nuorimpana, vain 20-vuotiaana. Perukirjaan merkitty omaisuus oli hänen ikäänsä nähden huomattava, 2 200 riksiä, josta noin puolet kiinteää ja puolet irtainta omaisuutta. Kyseessä olikin ollut todennäköisesti kannattava liitto: Sofia Frederica oli varakkaan tehtailijan tytär, kun taas urallaan nopeasti edennyt Engelbrekt Adam omisti Palikaisten säteritilan Somerolla. Hänet aateloitiin vain muutama vuosi Sofia Frederican kuoleman jälkeen.¹³³ Toinen kapteenien vaimoista, majurin tytär Margareta Elisabet Wetterberg puolestaan oli saanut vanhempiensa perintönä Eräjärven Wetterkullan ratsutilan, siihen kuuluvat torpat ja Einolan augmenttitilan. Hänen puolisonsa Jacob Boisman kuului hämäläiseen Boismanien sotilassukuun ja parilla oli yhteensä kiinteää omaisuutta yli 1 000 riksin edestä.¹³⁴

Viimeinen ryhmä sotilaiden aineistossa ovat aatelittomat upseerit: kapteenit Petter Färdig (1718–1755), Johan Hindrick Dobbin (k. 1758) ja Carl Fredrik Fincke (1739–1794), luutnantit Petter Planman (1688–1762) ja Nils Ruben (1711–1786) sekä vänrikit Anton Georg Rimmel (1757–1790) ja Otto Wilhelm Boisman. Taulukosta voi huomata, että varallisuus ei vertautunut suoraan sotilasarvoon. Varakkaimpia olivat arvoltaan alimmat vänrikit Rimmel ja Boisman yli 1 200 riksin omaisuuksillaan, vaikka Boisman olikin velkaantunut huomattavasti yli varojensa. Färdig ja Ruben taas olivat koko sotilaiden aineiston vähävaraisimpia alle 50 riksin omaisuuksillaan. He olivat mahdollisesti joutuneet käyttämään huomattavasti varoja uralla etenemiseen vaadittuihin akordimaksuihin, sillä he olivat kuitenkin saavuttaneet luutnantin ja kapteenin asemat.

2.3 Oppinut sääty

Oppineen säädyn muodostivat papisto, yliopisto- ja koulumiehet sekä kotiopettajat.¹³⁵ Ryhmän perukirjoista löytyviä sosiaalista asemaa kuvaavia nimikkeitä ovat rovasti, lääninrovasti, pastorinleski, kirkkoherra, kappalainen, kappalaisen vaimo, kappalaisen apulainen, pitäjänapulainen, pitäjänapulaisen leski, opettaja, maisteri ja opiskelija.

¹³³ HMA tuomiokunnan perukirjat 116: 655. Jutikkala & Nikander 1945, 33.

¹³⁴ HMA tuomiokunnan perukirjat 116: 319. Jutikkala & Nikander 1945, 290; Wirilander 1950, 45.

¹³⁵ Oppisäädyn perukirjoja on hyödyntänyt myös Suolahti väitöskirjassaan Henrik Gabriel Portanista 1901 & 1902.

Tutkimastani perukirja-aineistosta löytyi näiden nimikkeiden lisäksi kirkollishallintoon kuuluneita henkilöitä, joiden ammatiksi oli merkitty lukkari. Heidät olen kuitenkin jättänyt rajauksen ulkopuolelle, sillä harva tuli sukunimien perusteella säätyläiskodeista. Viran luonne muuttui laajemmin vasta 1800-luvun alussa, jolloin lukkarien vastuu kasvoi ja heistä tuli esimerkiksi jumalanpalveluksen osasuorittajia.¹³⁶

Taulukko 3. Oppineiden varallisuus. Lähde: Sääksmäen tuomiokunnan perukirjat, Sääksmäen alisen tuomiokunnan perukirjat, Hämeenlinnan raastuvanoikeuden perukirjat, Kastettujen, vihittyjen ja haudattujen luettelot & Helsingin yliopiston Ylioppilasmatrikkeli.

Nimi	Ammatti	Asuinpaikka	NA	Ikä	PK vuosi	Varallisuus	Kiinteä	Irtain	Velat	Saatav.
Anna Helena Rautelin	pitäjänapul. leski	Sahalahti	x	47	1762	192	55	137	49	-
Nathaniel Lignipaus	opettaja	Hml	x	62	1776	126	11	115	56	-
Israel Idman	kirkkoherra	Hml	-	48	1776	266	6	260	586	-
Carl Östberg	rovasti	Jämsä	x	60	1776	285	-	279	305	5
Valborg Salin	kappalaisen vaimo	Urjala	x	69	1787	214	-	214	1	-
Jacob Lindsten	kappalainen	Sääksmäki	x	67	1788	7	-	7	16	-
Karl Gustav Beriche	ylioppilas	Hml	-	24	1790	32	3	26	23	3
Elisabeth Erenius	kappalaisen vaimo	Sääksmäki	x	46	1791	222	-	222	1	-
Henrik Reilin	kirkkoherra	Urjala	x	66	1796	450	-	450	2	-
Christina Grahn	pastorinleski	Luopioinen	x	63	1797	506	-	138	2	368
Christina Hiloff	kappalaisen vaimo	Jokioinen	x	54	1797	82	-	82	44	-
Eric Johan Borenius	kappalaisen apul.	Jokioinen	x	37	1798	200	-	197	117	3
Henrik Linnell	pitäjänapulainen	Tammela	x	50	1799	80	-	80	2	-
Thomas Thoren	kappalainen	Sääksmäki	x	78	1800	27	-	27	66	-
Jonas Mennander	lääninrovasti	Akaa	x	70	1800	1 899	666	1 233	64	77
Gabriel Palander	kirkkoherra	Vanaja	x	70	1801	97	-	97	304	-
Anders Johan Juselius	kappalainen	Loppi	x	50	1802	363	-	194	172	169
Henrik Sipilius	maisteri	Hml	-	82	1804	188	33	66	91	89

Tutkittavia henkilöitä yhdistää se, että suurin osa (12/18) ei omistanut lainkaan kiinteää omaisuutta. He asuivat todennäköisesti toimialueidensa pappiloissa tai kappalaisten virkataloissa ja kiinteistöjen omistus oli vain mahdollinen henkilökohtainen lisä, sillä virkatalojen rakentamisesta huolehtivat seurakunnan talolliset.¹³⁷ Pappiloille 1720-luvun lopulla määrätty pohjapiirros vastasi sotilasvirkataloille vuonna 1730 vahvistettujen mallipiirustusten mukaista kapteenin virkatalon huonejakoa: keskellä olivat eteinen ja sali, niiden molemmin puolin kamarit ja vieressä keittiö.¹³⁸ Pohjaratkaisu oli periaatteellisena ohjeena voimassa aina 1800-luvun lopulle saakka joko sellaisenaan tai toiseen tai molempiin päätyihin lisätyillä huonepareilla.

Toinen tutkimushenkilöitä yhdistävä seikka on, että he olivat opiskelleet ylioppilaisiksi Turussa pappisvihkimystään tai koulumiehen virkaansa varten, jolloin tiedot muun

¹³⁶ Wirilander 1974, 99.

¹³⁷ Knapas 2009, 6.

¹³⁸ Knapas 2009, 49–50.

muassa vanhemmista, aviopuolisoista, opiskelusta, asuinpaikoista ja syntymä- ja kuolinpäivistä löytyvät Helsingin yliopiston Ylioppilasmatriikkelista. Verrattuna sotilaiden ryhmään oppineet olivat keskimäärin vähävaraisempia, ja vain yhden tutkimushenkilön kokonaisvarallisuus ylitti 1 000 riksiä. Toisaalta varallisuus oli ryhmän kesken jakautunut melko tasaisesti.

Selvästi varakkain ryhmään kuuluneista oli heistä myös arvonimeltään korkein, lääninrovasti ja Akaan kirkkoherra Jonas Henric Mennander (1731–1800). Hän oli kuollessaan lähes 70-vuotias ja omisti puolet Jussilan ratsutilasta sekä tilaan kuuluvasta augmenttitilasta Sahalahdella. Pelkästään tämä omistus oli 666 riikintaalerin arvoinen ja Mennanderin koko omaisuus oli hänen kuollessaan arvoltaan 1 899 riksiä. Mennander oli myös korkeasti koulutettu: hän oli suorittanut filosofian kandidaatin tutkinnon vuonna 1759 ja maisterin tutkinnon 1760.¹³⁹ Tutkimusaineistosta löytyy myös Mennanderin äidin, Kangasalan pitäjänapulaisen Johan Mennanderin lesken Anna Helena Rautelinin (1709–1759) perukirja. Mennander oli todennäköisesti saanut Jussilan ratsutilan perintönä juuri äidiltään, sillä se on listattu Anna Helenan perukirjaan perintönä tämän omilta vanhemmilta.¹⁴⁰

Kirkkoherroilla oli pitäjissään kirkollisten velvollisuuksien lisäksi useita tehtäviä. He muun muassa johtivat pitäjänkokouksia ja huolehtivat väestökirjanpidosta, kansanopetuksesta sekä köyhäin- ja sairaanhoidosta. Kirkkoherrat olivatkin usein arvostetussa asemassa ja heidän sosiaalinen nousunsa näkyi esimerkiksi pappiloiden rakennuskannan moninaistumisena. Papisto ei kuitenkaan ollut samankaan virkakategorian sisällä yhdenvertaista, vaan vauraimmat kirkkoherranpappilat poikkesivat kokonsa puolesta suurestikin syrjäisempien seutujen pienistä pappiloista.¹⁴¹ Samoihin aikoihin Mennanderin kanssa syntyneitä kirkkoherroja oli aineistossa kolme lisää, Israel Idman (1728–1776) Hämeenlinnasta, Henric Reilin (1730–1796) Urjalasta ja Gabriel Palander (1730–1800) Vanajasta, mutta heidän omaisuutensa olivat kuitenkin huomattavasti pienempiä kuin Mennanderin. Varakkain oli Reilin, jonka perukirjassa oli

¹³⁹ Ylioppilasmatriikkeli: Jonas Henrik Mennander; Knapas 2009, 71; Suomen papisto 1800–1920 verkkojulkaisu. Mennanderin pro gradu -työn ohjasi professori Pehr Kalm. Tämä oli yksi keskeisistä hyödyn ajan vaikuttajista, ja edisti huomattavasti pappiloiden kannalta keskeisten maatalousopin ja puutarhanhoidon opetusta.

¹⁴⁰ HMA alisen tuomiokunnan perukirjat Ec2: 227.

¹⁴¹ Ävist 2009, 10–11.

omaisuutta yhteensä 450 riikintaalerin verran. Palander ja Idman olivat velkaantuneet huomattavasti yli varojensa.

Suurin yksittäinen ryhmä oppineiden sisällä ovat kappalaiset. He auttoivat kirkkoherroa saarnaamisessa ja opettivat pitäjän nuorisoa.¹⁴² Heitä oli aineistossa kolme, Jacob Lindsten (1719–1786) ja Thomas Thoren (1722–1799) Sääksmäeltä sekä Anders Johan Juselius (1752–1802) Lopelta, minkä lisäksi joukossa on kappalaisen apulainen Eric Johan Borenius (1761–1798) Jokioisilta. Tähän ryhmään voidaan laskea kuuluviksi myös Thomas Thorenin vaimo Elisabeth Erenius (1745–1791) sekä kaksi kappalaisen vaimoa, Valborg Salin (1717–1786) ja Christina Hiloff (1743–1797). Edellä mainituista ainoastaan Ereniuksen perukirjaan oli merkitty kiinteää omaisuutta.¹⁴³ Varakkaimpia olivatkin Erenius, Salin sekä kappalaiset Juselius ja Borenius. Heillä oli kaikilla yli 200 riksin edestä omaisuutta, josta lähes kaikki irtaimistoa. Lindsten taas oli koko oppineiden aineiston vähävaraisin vain seitsemän riksin arvoisella omaisuudellaan. Hän oli Turun akatemian vahtimestarin poika ja noussut säätyläisasemaan koulutuksen kautta.¹⁴⁴

Muita kirkollisia ammatteja edustivat jämsäläinen rovasti Carl Östberg (1716–1775) sekä tammelalainen pitäjänapulainen Henrik Limnell (1749–1799). Pitäjänapulainen toimi kirkkoherran apuna suurissa seurakunnissa.¹⁴⁵ Joukossa oli myös pastorinleski Christina Grahn (1732–1796) Luopioisilta. Hän oli koko oppineiden aineiston toiseksi varakkain 506 riksin omaisuudellaan, josta suurin osa muodostui saatavista (368). Grahn oli selvästi lesken asemassaan aktiivinen toimija paitsi omassa taloudessaan myös paikallisyhteisössään.

Oppineiden ryhmään kuuluneita koulumiehiä olivat opettaja Nathaniel Lignipaus (1714–1766), opiskelija Karl Gustav Beriche (1766–1790) ja maisteri Henrik Sipelius (1742–1804), kaikki Hämeenlinnasta. He omistivat talot kaupungissa ja heistä varakkain oli Sipelius 188 riksin omaisuudellaan. Berichen tarkemmista toimista ei ole tietoa, mutta sekä Lignipaus että Sipelius työskentelivät Hämeenlinnan triviaalikoulussa

¹⁴² Åvist 2009, 9.

¹⁴³ HMA tuomiokunnan perukirjat 120: 681, Elisabeth Erenius. ”Klemola hemman i Huittula by.” Kiinteää omaisuutta ei kuitenkaan erikseen arvioitu.

¹⁴⁴ Ylioppilasmatrikkeli: Jacob Lindsten.

¹⁴⁵ Åvist 2009, 10.

kollegoina.¹⁴⁶ Koulussa oli kolme luokkaa ja siten kolme opettajaa, rehtori, kollega ja apologista. Tavallisesti viroissa oli paljon vaihtuvuutta, sillä opettajan toimi oli usein vain väliaikainen vaihe kirkkoherran paikkaa odottaessa. Sekä Lignipaus että tämän seuraaja Sipelius kuitenkin hoitivat virkaa useita vuosia; jälkimmäinen viihtyi työssään lähes 40 vuotta.¹⁴⁷ Hämeenlinnan siirryttyä uudelle paikalleen rakennettiin myös koulurakennus uudelleen. Kaikki opettajat saivat sieltä asunnot, jossa kollegalla oli käytössään kolme kamaria, jaettu keittiö sekä pakaritupa.¹⁴⁸

Taulukon 3 perusteella havaitaan, että suurin osa oppineen säädyn tutkimushenkilöistä eli verrattain vanhoiksi, sillä vain kaksi kuoli alle 50-vuotiaana. Näin ollen suurin osa heistä oli ehtinyt perustaa oman perheen ja kerryttää irtaimistoa enemmän, kuin esimerkiksi nuorina tai naimattomina kuolleet. Toisaalta aineistosta löytyneen avioparin Thomas Thorenin ja Elisabeth Ereniuksen perukirjat osoittavat, että Ereniuksen omaisuus oli huomattavasti laajempi, kuin lähes kymmenen vuotta myöhemmin kuolleen Thorenin. Omaisuutta oli perinnönjaossa jaettu neljän lapsen kesken, jolloin irtaimisto oli huomattavasti pienentynyt.

2.4 Virkamiessääty

Virkamiessäädyn muodostavat tässä tutkielmassa paikallishallinnon siviilivirkamiehet, oikeushallinnon virkailijat sekä esikuntien hallintoon kuuluneet sotilasvirkamiehet. Lisäksi mukaan on otettu joitakin porvarissäätyyn kuuluneita – Wirilanderin mukaan aikalaiset katsoivat säädyn ”merkittävimpien ainesten” eli pormestarien, johtavien kauppiaitten ja tehtailijoiden sekä elinkeinon harjoittajien kuten apteekkarien kuuluneen herrasväkeen.¹⁴⁹ Aineistosta löytyviä nimikkeitä tässä ryhmässä ovat toimitusvouti, vero-, kutsunta- ja tullikirjuri, kirjanpitäjä, kanne- ja kauppaviskaali, pormestari, notaari, sotatuomari, komissionmaanmittari, lääninsihteeri, lääninkamreeri,

¹⁴⁶ Ylioppilasmatrikkeli: Natanael Lignipaus & Henrik Sipelius. Sipeliuksella oli lisäksi koulurakennuksessa käytössään myös kolmen kamarin huoneisto. Lindeqvist 1926, 502–503.

¹⁴⁷ Blomstedt 1976, 573; Lindeqvist 1926, 446–447.

¹⁴⁸ Lindeqvist 1926, 700.

¹⁴⁹ Wirilander 1974, 101.

lasitehtaan johtaja ja apteekkari. Säätyläisiin eivät kuuluneet eri hallintoalojen vahtimestarit tai muut palvelusmiehet, joilla ei ollut julkisen vallan käyttöoikeutta.¹⁵⁰

Aateli ei vielä 1700-luvulla arvostanut korkeampaa koulutusta, vaan monen aatelinuorukaisen oppi ja sivistys perustui pääosin kotiopetukseen. Koska niin moni suuntautui sotilasuralle, oli siviilihallinnon puolella huomattavasti enemmän mahdollisuuksia myös luku- ja kirjoitustaitoisille kouluttautuneille aatelittomille. Suomessa aatelismies alkoikin 1700-luvun lopulla olla siviiliviroissa maaherroja lukuun ottamatta harvinaisuus.¹⁵¹ Yhteiskunnan kehittyminen sekä väestön lisääntyminen vaativat niin oikeus-, siviili- kuin kirkollishallinnonkin virkojen lisäämistä, virkapiirien pienentämistä ja koulutuksen kehittämistä. Hallinnon tihentäminen kartutti alemman asteen virkojen määrää ja tarkoitti siis suurelta osalta juuri niiden tehtävien ja virka-alojen laajentamista, jotka jo vanhastaan olivat olleet aatelittomien säätyläisten hallussa.¹⁵²

Taulukko 4. Virkamiesten varallisuus. Aateliset merkitty *-merkinnällä, ** introduosimaton aatelissuku. Lähde: Sääksmäen tuomiokunnan perukirjat, Sääksmäen alisen tuomiokunnan perukirjat, Hämeenlinnan raastuvanoikeuden perukirjat, Kastettujen, vihittyjen ja haudattujen luettelot.

Nimi	Ammatti	Asuinpaikka	NA	Ikä	PK vuosi	Varallisuus	Kiinteä	Irtain	Velat	Saatav.
Henric Siivon	pormestari	Hml	-	45	1750	476	7	424	217	44
Christina Jacobsdotter	kirjanpitäjän leski	Tammela	x	-	1762	44	-	44	33	-
Johan Bomberg	verokirjuri	Pälkäne	x	83	1764	23	-	23	-	1
Didrich Adrian Boisman	kanneviskaali	Hattula	x	49	1764	2 178	1 653	525	274	-
Gustav Bruselius	kaupunginviskaali	Hml	x	30	1775	12	3	9	4	-
Sofia Edman	tullimiehen vaimo	Hml	x	51	1785	285	13	131	155	141
Christina Elisabeth Lund	notaarin vaimo	Loppi	x	53	1786	126	-	126	66	-
Jacob Reinhold de Pont**	lasitehtaan johtaja	Somero	x	70	1788	14 582	6 021	5 543	6 337	3 018
Ernst Ulric Jansson	sotatuomari	Sääksmäki	-	24	1792	4 938	2 333	682	385	1 923
Johan Edman	tullimies	Hml	x	-	1794	85	50	21	115	14
Israel Grundström	kommissiomaanmittari	Punkalaidun	-	68	1796	768	-	768	756	-
Jacob Johan Belitz	katselmuskirjuri	Sääksmäki	x	83	1796	23	-	23	1	-
Elisabeth Walheim*	lääninsihteerin vaimo	Hml	x	43	1799	2 165	1 024	1 141	907	-
Johan Walheim	lääninsihteerin vaimo	Hml	x	59	1800	3 943	2 838	1 105	1 326	-
Benjamin Hornborg	pormestari	Hml	-	56	1800	389	40	346	2 090	3
Gottlieb John	pormestari	Janakkala	x	69	1801	28 659	6 111	1 184	2 956	21 363
Carl Johan Rydén	toimitusvouti	Janakkala	x	61	1802	352	150	202	59	-
Gabriel Ithimaeus	lääninkamreeri	Hml	x	78	1804	968	500	313	564	155
Anders Swahn	apteekkari	Hml	x	73	1804	15 556	4 000	1 160	1 086	10 396

Taulukosta 4 näkyy, että virkamiesten ryhmässä on edellisiin verrattuna eniten keskinäistä vaihtelua. Ryhmästä löytyy kaksi yli 10 000 riikintaalerin suuruista omaisuutta ja koko perukirja-aineiston varakkain tutkimushenkilö, yli 28 000 riksina omaisuuden

¹⁵⁰ Wirilander 1974, 96. Ryhmän ulkopuolelle jäivät esimerkiksi jahti- ja siltavoudit.

¹⁵¹ Karonen 2020, 299.

¹⁵² Wirilander 1974, 116, 183. Esimerkiksi Vaasan hovioikeus perustettiin vuonna 1776 Turun hovioikeuden rinnalle. Samalla uudistettiin myös Sääksmäen tuomiokunnan aluejako. Valtavat tuomiokunnan hajotettiin 1796 kahtia, millä pyrittiin helpottamaan oikeushallinnon kasvavaa työtaakkaa. Koskimies 1966, 318-319.

koonnut pormestari Gottlieb John (1738–1801). Toisaalta viiden tutkimushenkilön omaisuus jäi alle sadan riksin. Kiinteää omaisuutta oli lähes kaikilla (16/20), ja monet olivat aktiivisia niin lainanantajina kuin sen ottajinakin. Ryhmästä jopa kymmenen tutkimushenkilöä asui Hämeenlinnassa, mikä kertoo kaupungin virkapainotteisesta elinkeinorakenteesta verrattuna aikaisempien ryhmien maaseutuvoittoisuuteen.

Virkansa puolesta ryhmän korkea-arvoisimpia olivat lääninkamreeri Gabriel Ithimaeus (1726–1804), lääninsihteerin Johan Walheim (1741–1800) sekä tämän vaimo Elisabeth Walheim (1756–1799). Lääninhallitusta johti maaherra, jonka jälkeen lääninkamreeri ja -sihteerit olivat siviilihallinnon arvojärjestyksessä seuraavat. Kamreerin tehtävä oli johtaa konttoria, joka valmisteli verotukseen liittyvät asiat ja hoiti läänin rahaliikennettä. Sihteerit taas johtivat kansliaa, matkusti maaherran mukana virkamatkoilla ja piti yllä lääninregistratuuraa. Palkka heille maksettiin niin rahana kuin määrättyiltä tiloilta kerättyinä veroina.¹⁵³

Siinä missä vanhassa Hämeenlinnassa useimmat kaupunkilaiset olivat asuneet pienissä tuvilla, uuteen kaupunkiin nousi kaupunkitaloja monine huoneineen ja kerroksineen. Kukin rakensi varallisuutensa mukaan, ja arvokkaimmat asunnot sijaitsivat torin varrella.¹⁵⁴ Myös kaupungissa talojen huoneiden sijoittelua ohjasi sotilasvirkataloissa ja pappiloissa suosittu keskeissalipohjakaava, jossa keskellä kadun puolella oli suuri sali ja eteinen ja päädyssä pienemmät huoneet kuten kamarit. Suuremmissa taloissa saattoi lisäksi olla mukavasti sisustettu seurusteluun varattu förmaaki.¹⁵⁵

Sekä Ithimaeuksella että Walheimeilla oli talot Kuningattarenkadun varrella uudessa Hämeenlinnassa. Ithimaeuksen talossa mainitaan olevan 13 huonetta kahdessa eri kerroksessa, minkä lisäksi pihapiirissä oli useita ulkorakennuksia. Talon arvoksi annetaan 500 riksiä. Ithimaeus oli noussut asemaansa rykmentinkirjurin virasta ja mennyt naimisiin lääninrahastonhoitajan tyttären kanssa.¹⁵⁶ Johan Walheim oli kihlakunnantoumarin poika ja kouluttautunut sotatuomariksi ennen uraansa lääninhallituksessa. Hänen vaimonsa Elisabeth tuli Furuhjelmien aatelissuvusta. Pari menehtyi peräkkäisinä

¹⁵³ Walta 2010, 13, 30 & 55–56.

¹⁵⁴ Lindeqvist 1926, 519–520.

¹⁵⁵ Ahmas & Pohjonen 2020, 225; Jämbäck 2007, 33; Savolainen 2014, 44. Samankaltaisia pohjaratkaisuja käytettiin myös Porvoossa, Pohjanmaalla ja Turussa.

¹⁵⁶ HMA raastuvanoikeuden perukirjat Ec4; Walta 2010, 281.

vuosina, joten heidän perukirjojensa sisällöt olivat hyvin samankaltaiset. Kiinteäksi omaisuudeksi on kaupunkitalon lisäksi merkitty riihi ja kaksi puutarhapalstaa kaupungissa, sekä Johanin nimiin Kurvolan säteritila Akaassa. Parin perukirjoissa kiinteän omaisuuden arvo oli yli 2 000 riksiä ja irtaimiston noin 1 000.¹⁵⁷

Walheimien kaupunkitalosta kerrottiin molemmissa perukirjoissa hyvin yksityiskohdaisesti ja se toimiikin esimerkkinä ajan ideaalista säätyläisasumisesta. Puinen talo sijaitsi torin alalaidassa Kuningattarekadun kulmauksessa tontilla numero 1. Siinä oli muodikas mansardikatto ja se oli kaksikerroksinen: alakerrassa oli pieni sali, seitsemän kamaria ja keittiö, yläkerrassa taas suurempi sali, viisi kamaria ja keittiö. Kummassakin kerroksessa oli eteinen, lautalattiat ja ovien ja ikkunoiden pielet maalattu öljyvärillä. Osa kamareista oli tapetoitu kankaalla, osa maalatulla paperilla (*dels med väf, dels med papper, målade*). Alakerran uunit olivat tiilisiä tai kiiltokaakelisia, yläkerrassa viidessä huoneessa oli kaakeliuuni, yhdessä tiiliuuni ja keittiöissä liedet. Niin asumismukavuus kuin muodinmukaisuus oli selkeästi huomioitu: uunit, puulattiat ja tapetit tekivät asumisesta lämmintä ja viihtyisää, kun taas ovien ja ikkunoiden maalaaminen oli hyvän maun esittämisen kannalta tärkeää.¹⁵⁸ Tontilla oli lisäksi siipira-kennus (*flygel*), jossa oli pakaritupa kamareineen sekä kaksi palvelijan huonetta, talli, vaunuvaja, navetta, kellari ja ”salainen huone” (*hemligt hus af bräder*) eli käymälä.¹⁵⁹

Varakkaimpia ryhmän jäseniä Ithimaeus ja Walheim eivät korkeista arvoistaan huolimatta olleet. Hämeenlinnalainen apteekkari Anders Swahn (1730–1803) ja jo ylempänä mainittu somerolainen lasitehtailija Jacob Reinhold de Pont keräsivät molemmat elinaikanaan huomattavat noin 15 000 riikintaalerin omaisuudet. Swahn oli syntynyt vuonna 1730 Tukholmassa, jossa hänen isänsä oli kuninkaallisen vaatekamarin kamreeri. Hän meni koulunkäyntinsä jälkeen yliopiston apteekkarin palvelukseen Uppsalassa, josta muutti sittemmin Helsinkiin proviisoriksi. Apteekkariksi Hämeenlinnaan hän päätyi ensin työnantajansa lähettämänä, mutta perusti sinne oman Rosen-nimisen apteekin vuonna 1756. Apteekkitavaroiden lisäksi Swahnilla oli oikeudet myydä ruokatarvikeita kuten tupakkaa ja suolaa sekä ulkomaisia viinejä. Paikallishistorioitsija K. O. Lindeqvistin mukaan Swahn oli yli 40 vuoden ajan yksi Hämeenlinnan

¹⁵⁷ HMA raastuvanoikeuden perukirjat Ec4; Walta 2010, 423; Jutikkala & Nikander 1945, 94.

¹⁵⁸ Ilmakunnas 2020, 280; Savolainen 2014, 53.

¹⁵⁹ HMA raastuvanoikeuden perukirjat Ec4. Taloa on kuvannut myös Lindeqvist 1926, 520–521.

merkittävimpiä asukkaita. Hän hoiti apteekkiaan ensin vanhassa ja myöhemmin uudessa kaupungissa aina vuoteen 1795 asti, ja osallistui aktiivisesti kaupungin tapahtumiin ollen esimerkiksi porvarissäädyn edustajana vuoden 1789 valtiopäivillä.¹⁶⁰ Swahnin omaisuus koostui 2 000 riksin arvoisesta talosta Hämeenlinnan torin laidalla, samanarvoisesta Pätiälän ratsutilasta Hauholla sekä noin 1 000 riksin arvoisesta irtaimistosta. Hänellä oli lisäksi yli 10 000 riksin arvosta saatavia.¹⁶¹

Jacob Reinhold de Pont syntyi Uppsalassa vuonna 1717. Hänen isänsä Mårten de Pont (Depong) oli osallistunut suureen Pohjan sotaan ja edennyt sotilasurallaan majuriksi. Mårten tapasi Ruotsissa sotaa paossa olleen Someron kirkkoherran tyttären Anna Ritzin ja rauhan tultua perhe muutti Ritzien sukukartanoon Somerolle. de Pont -suku oli perimätiedon mukaan vanhaa ranskalaista aatelia, mutta sitä ei koskaan kirjoitettu Ruotsissa ritarihuoneeseen. Hienon sukunimen ja Ritzien varallisuuden ansiosta de Pontit onnistuivat kuitenkin nousemaan Somerolla merkittävään maineeseen. Siten myös Jacob Reinhold opiskeli Turun akatemiassa ja lähti opintojensa jälkeen Tukholmaan, jossa työskenteli muun muassa sotakollegion notaarina.¹⁶²

1740-luvulla de Pont kiinnostui valtakunnassa kovassa nosteessa olevasta lasin tuotannosta ja sai vuonna 1748 oikeuden perustaa lasitehtaan Somerolle Sillanpään kylään.¹⁶³ Hän lunasti itselleen kotikartanonsa Pitkäjärven säteritilan ja osti niin kylästä kuin sen ulkopuoleltakin useita tiloja lasitehdasta varten. Hänestä tuli ennen pitkää Someron suurin maanomistaja ja tehtaasta ja maatiloista koostuvan ruukkiyhteiskunnan johtaja. Ävikin lasitehdas oli kolmen vuosikymmenen ajan Suomen ainoa lasitehdas.¹⁶⁴ Siellä valmistettiin esimerkiksi ikkunalasia, astiastoja, mustepulloja ja kynttiläkruunuja. de Pontin liikekumppaneina toimivat muun muassa turkulainen Bremerin kauppahuone sekä Teijon ruukinpatruuna Johan Jacob Kijk.¹⁶⁵

¹⁶⁰ Lindeqvist 1926, 456–463.

¹⁶¹ HMA raastuvanoikeuden perukirjat Ec4. Swahn jakoi jälkisäännöksessä omaisuuttaan paitsi sukulaisille, myös esimerkiksi Suomen talousseuralle, kirkolle, koululle, köyhille leskille ja Hämeen-Uudenmaan sairashuoneelle. Lindeqvist 1926, 458.

¹⁶² Tiirakari 2021, 32–35; Haggrén 1997.

¹⁶³ Metsien pelättiin loppuvan teollisuuden lisääntymisen vuoksi, joten tehtaan sijoittaminen syrjäiseen Suomeen sai kannatusta. Tiirakari 2021, 36. Lasiteollisuuden historiasta ks. Annala 1931.

¹⁶⁴ de Pont omisti mm. Lahden, Ävikin, Pitkäjärven, Jurvalan, Härkälän ja Urpilan tilat. Jutikkala & Nikader 1945, 11–13, 15, 521. Hän sai ruukin perustamisen jälkeen tirehtöörin arvonimen.

¹⁶⁵ Tiirakari 2021, 37–39; Paloposki 1976, 407–408.

Varsinaisen asuinkartanonsa Lahden de Pont osti vuonna 1758. Hän meni naimisiin varakkaaseen turkulaiseen Wittfoothin kauppiassukuun kuuluneen Katarina Elisabeth Ahlgrenin kanssa ja he saivat yhteensä yhdeksän lasta. Lasten naimakaupoilla aatelittomista de Ponteista tuli paikkakunnan korkeinta seurapiiriä; yllä mainitusta Sofia Fredericasta tuli Palikaisten kartanon emäntä, poika Mårten Reinhold avioitui Anna Charlotta Jägerhonin ja tytär Lovisa Albertina Carl Fredrik Munckin kanssa. de Pontin perukirjaan merkitty kiinteän omaisuuden määrä on koko aineiston toiseksi korkein, 6 000 riikintaaleria ja irtaimiston selvästi suurin, 5 500 riksiä.¹⁶⁶

Hämeenlinnalle palautettiin täydet kaupunkioikeudet vuonna 1747, jolloin kaupungin johtoon asetettiin puolen vuosisadan tauon jälkeen jälleen pormestari. Pormestarit olivatkin 1750-luvulta lähtien lainopillisen koulutuksen saaneita miehiä, jotka maaherra ehdotti ja asetti virkaan. Heidän palkkauksensa oli aluksi vaatimaton, mutta kohosi 1760-luvulla 150 hopeataaleriin. Pormestarin tehtävä oli johtaa raastuvanoikeutta neljän kaupungin porvareista valittavan raatimiehen kanssa sekä käsitellä raastuvankouksissa muun muassa kaupungin taloutta ja yleistä järjestystä.¹⁶⁷ Ensimmäinen pormestari Henrik Siivon (Syvonius) (1705–1750) oli toiminut useissa luottamustoimissa kaupungissa ja alkoi porvariston pyynnöstä hoitaa pormestarin tointa 1740-luvun lopulla. Hänellä ei ollut juuri kiinteää omaisuutta, mutta irtaimiston arvo ylsi 400 rikkiin.¹⁶⁸ 1760–1770-luvuilla pormestarina toiminut Turun yliopiston varanotaari Gottlieb John puolestaan oli jopa koko ryhmän varakkain yli 28 000 riksin omaisuudellaan. Hän omisti muun muassa Irjalan säteritilan, Junttilan ratsutilan, puolikkaan Katilan ratsutilan ja irtaimistoa 1 000 riksin edestä. Valtavat 21 000 riksin saatavat kertovat hänen olleen vaikutusvaltainen henkilö koko läänissä.¹⁶⁹ Myöhemmistä pormestareista Benjamin Hornborg (1744–1800) oli lähes 2 000 riksin verran yli varojensa veloissa.

Eri alojen pikkutointen haltijoiden kasvava joukko kuten kirjanpitäjät ja viskaalit olivat virkansa puolesta säätyläisaseman rajamailla.¹⁷⁰ Heitä olivat aineistossa kirjanpitäjän leski Christina Jacobsdotter (k. 1762), Turun hovioikeuden kanneviskaali

¹⁶⁶ HMA tuomiokunnan perukirjat 120: 208–210. Tiirakari 2021, 41–44.

¹⁶⁷ Lindeqvist 1926, 291–309.

¹⁶⁸ Lindeqvist 1926, 291–292.

¹⁶⁹ HMA alisen tuomiokunnan perukirjat Ec2: 572–573. Lindeqvist 1926, 298; Blomstedt 1976, 94, 105.

¹⁷⁰ Wirilander 1972, 7; Wirilander 1974, 98.

(*advokatfiskal*) Didrich Adrian Boisman (1715–1761) ja Hämeenlinnan kaupunginviskaali (*stadsfiskal*) Gustav Bruselius (1745–1775).¹⁷¹ Kummallakaan Jacobsdotterilla tai Bruseliuksella ei ollut perukirjassaan kiinteää omaisuutta, mutta Boisman ja samaan perukirjaan merkitty vaimo, aatelisen majurin Anders Johan Lilliebrunnin tytär Gustava Juliana (1717–1763) omistivat Herniäisten säteriratsutilan sekä useita augmenttitiloja Hattulassa. Heidän perukirjassaan kiinteän omaisuuden arvo kohosi yli 2 000 riksin ja irtaimistoa oli 500 riksin edestä.¹⁷²

Kirjureiden, kuten verokirjuri (*uppbordsskrivare*) Johan Bombergin (1680–1763) ja katselmuskirjuri (*mönsterskrivare*) Jacob Johan Belitzin (1713–1796), piti useimmiten suomalaisillakin seuduilla hallita ruotsin kielen taito sekä laskeminen.¹⁷³ Se teki heistä valtakunnan syrjäisemmässä osassa säätyläisiä. Belitzin omaisuus oli ryhmän pienin, 23 riksiä, mutta Bombergin perukirjaan oli korkeasta 82 vuoden iästä huolimatta merkitty yli 400 riksin edestä irtaimistoa.

Oikeushallinnon virkamiehiä aineistossa olivat sotatuomari Ernst Ulric Jansson (1767–1792) ja Christina Elisabetha Lundin (1733–1786) edesmennyt puoliso Gustaf Alftan. Jansson kuoli naimattomana ja virkamiesten aineiston nuorimpana vain 24-vuotiaana, mutta ehti kerätä lähes 5 000 riksin omaisuuden. Hän omisti muun muassa Mäntän ratsutilan ja irtaimistoa 2 500 riksin edestä. Christina Elisabetha Lundin omaisuus jäi noin 120 riksiin. Sekä Janssonia että Alftania tituleerattiin perukirjoissa aatelittomille virkamiehille ominaiseen tapaan "*välädlen herr*", kunnianarvoisa herra.¹⁷⁴ Samoin kutsuttiin myös insinöörin, teknisesti kouluttautuneen ammattimiehen arvonimen saanutta Uudenmaan ja Hämeen läänin komissionmaanmittari Israel Grundströmiä (1728–1796). Hänen työhönsä kuului maa-alueiden mittaus kartografisia, taloudellisia ja oikeudellisia tarkoituksia varten.¹⁷⁵ Grundström oli kerryttänyt lähes 800 riksin arvosta irtaimistoa, mutta oli kuollessaan myös huomattavan velkainen.

¹⁷¹ Kaupunginviskaali huolehti lain toteutumisesta ja toimi syyttäjänä. SLS Förvaltningshistorisk ordbok: stadsfiskal.

¹⁷² Boisman kuului 1800-luvun alussa ritarihuoneeseen introdusoituun von Boisman-sukuun. Aminoff-Winberg 2017, 329; Elgenstierna 1925, 501. Jutikkala & Nikander 1945, 352. HMA tuomiokunnan perukirjat 111: 409–410.

¹⁷³ Wirilander 1974, 98. SLS Förvaltningshistorisk ordbok: mönsterskrivare.

¹⁷⁴ HMA tuomiokunnan perukirjat 120: 33, 672; HMA alisen tuomiokunnan perukirjat Ec1: 75.

¹⁷⁵ SLS Förvaltningshistorisk ordbok: ingenjör, lantmätare.

Tullilaitoksen meri-, raja- ja pikkutullin hoitajat kirjureineen olivat Wirilanderin mukaan säätyläisiä.¹⁷⁶ Hämeenlinnassa kaupunkiin tuoduista tavaroista oli suoritettava pikkutullia, jonka kantamista varten kaupungin ympärille oli pystytetty aita ja tullihuone. Tullinhoitajan (*tullnär*) tehtävänä oli valvoa kaupunkiin saapuvia. Hänen työsäään erityisen kiireistä aikaa olivat syys- ja talvimarkkinat.¹⁷⁷ Aineistosta löytyvän tullinhoitaja Johan Edmanin (k. 1794) puoliso Sofia Edman (1731–1782) menehtyi vuosikymmenen miestään aiemmin ja hänen perukirjaansa merkitty lähes 300 rixsin omaisuus oli Johanin perukirjassa kutistunut yli puolella. Pari omisti silti muun muassa 50 rixsin arvoisen talon kaupungissa.¹⁷⁸

Nimismiehet olen jättänyt rajauksen ulkopuolelle, sillä heidän, kuten aliupseerien ja lukkarienkin kohdalla, varallisuuden, perhetaustan ja koulutustason vaihtelut olivat suuria. Heistä tuli 1700-luvulla maaherran asettamia kruunun virkamiehiä, joilta oletettiin kirjoitus- ja laskutaitoa, mutta koulutustaso alkoi kohota vasta vuosisadan loppua kohti.¹⁷⁹ Toimitusvoudiksi (*expeditionsfogde*) perukirjassa tituleerattu Janakkalan nimismies Carl Johan Rydén (1741–1802) on kuitenkin aineistossa mukana, sillä toimitusvoudit toimivat kihlakuntien veronkannosta vastaavien kruununvoutien apuna. Toimitusvouti saattoi tehdä töitä kruununvoudin alaisena tai esimerkiksi vastata koko toimesta määrättyssä kihlakunnan osassa.¹⁸⁰ Rydén oli kouluttautunut ylioppilaaksi Turussa ja hänen omaisuutensa oli noin 350 rixsiä, josta vähän yli puolet irtaimistoa.

Kokonaisuudessaan ryhmää tarkasteltaessa huomataan ensinnäkin, että myös virkamiesten vaimot tulivat monesti heitä itseään korkeammassa yhteiskunnallisessa tai taloudellisessa asemassa olevista perheistä, sillä kannattava avioliitto auttoi usein uralla eteenpäin. Toisaalta taas pelkkä virkanimike ei aina kerro suoraan säätyasemasta, vaan huomioon on otettava myös esimerkiksi varallisuus ja koulutustausta.¹⁸¹

¹⁷⁶ Wirilander 1972, 9.

¹⁷⁷ Lindeqvist 1926, 351–356.

¹⁷⁸ HMA raastuvanoikeuden perukirjat Ec2 & Ec3.

¹⁷⁹ Wirilander 1974, 32, 96–97; Walta 2010, 72–73.

¹⁸⁰ Toimitusvouti oli palkkasopimuksessa kruununvoudin kanssa ja virkasuhteessa lääninhallitukseen. Maaherra saattoi myöntää tittelin myös arvonimenä. Walta 2010, 19–23.

¹⁸¹ Wirilander 1974, 80, 101.

3 YHTEISKUNNALLISEN ASEMAN OSOITTAMINEN IRTAIMISTON AVULLA

3.1 Irtaimiston erittely

Tässä luvussa perehdyn säätyläiskotien irtaimistoon. Lähtökohta statuksen osoittamisen tutkimiseen esineiden kautta on yrittää katsoa niiden konkreettisen muodon yli ja huomata taustalla olevat tarkoitukset.¹⁸² Esineiden omistaminen kertoo asenteista ja käyttäytymisestä, ja niiden hankinnan takana on ponnistelu saavuttaa jokin päämäärä. Statusobjektin pääasiallinen tarkoitus on välittää tietoa paitsi perheen asemasta, myös itseymmärryksestä. Kaikki kodin esineet eivät silti olleet statusesineitä, vaan on erotettava puhtaasti hyötykäyttöön tarkoitettut esineet esineistä, joilla oli lisäksi statusarvo.¹⁸³ Tämä arvo saattoi muodostua esimerkiksi perinteistä, arvokkuudesta, mausta ja yksilöllisyyden tai yhteisöön kuulumisen osoittamisesta. Kuten yllä on todettu, statusesineen voikin erottaa käyttöesineestä tiettyjen kriteerien avulla. Se oli todennäköisesti rajoittunut eliitin käyttöön (esimerkiksi hinnan tai lainsäädännön takia), sen hankinta oli monimutkaista ja vaati trendien tuntemusta, sillä oli kyky välittää sosiaalisia viestejä ja se oli hyvälaatuinen ja epätavallinen.¹⁸⁴

Käsittelen aluksi lyhyesti Liite 2:n pohjalta, miten tutkimushenkilöiden varallisuus vaikutti irtaimiston eri esinekategorioiden suhteen. Näin voidaan päätellä, mihin säätyläiset käyttivät rahaa ja mitkä esineet olivat todennäköisesti statuksen esittämisen kannalta arvokkaita. On mielenkiintoista selvittää, painottuiko kulutus ryhmien välillä samoihin kategorioihin vai oliko sen suuntautumisessa eroavaisuuksia.¹⁸⁵ Seuraavissa alaluvuissa perehdyn tarkemmin tutkimuskirjallisuudessa statuskuluttamisen alueelle määriteltyihin esinekategorioiden: tarjoilu- ja ruokailuvälineisiin, vuode- ja liinavaatteisiin, huonekaluihin sekä erilaisiin puoliluksusesineisiin. Huomion kohteena on se, miten objektit välittävät viestejä toisaalta taloudellisesta vauraudesta (alkuperä, materiaali, arvo ja määrä) ja toisaalta kulttuurisista arvoista (estetiikka, tieto).

¹⁸² Andersson 2009, 129; Weatherill 1996, 1–22. Statusesineet kykenivät välittämään tietoa omistajansa sosiaalisesta asemasta non-verbaalisten viestien kautta.

¹⁸³ Andersson 2009, 130.

¹⁸⁴ Andersson 2009, 147.

¹⁸⁵ Ks. esim. Andersson 2009 & Åström 1993.

Esineet järjestettiin perukirjoissa materiaalin mukaan, joten olen hyödyntänyt tätä samaa jaottelua myös Liitteessä 2. Listaus alkoi metallien erittelyllä: suurimmassa osassa aineiston perukirjoista oli listattu erikseen kulta-, hopea-, tina-, kupari-, messinki-, malmi- ja läkkiesineet. Posliini- ja lasiesineet olivat yleensä saman otsikon alla ja sitten seurasivat rauta- ja puutavarat. Kirjat oli listattu erikseen, joskus nimeltä, joskus vain kokonaismäärä on kirjoitettu ylös. Vuode-, liina- ja käyttövaatteet oli useimmiten erotettu toisistaan, mutta erityisesti niitä vähemmän omistaneissa kodeissa ne oli lueteltu yhden otsikon alle. Lopuksi tulivat vielä kulkuvälineet, kalastustarvikkeet, vilja ja eläimet. ”Sekalaista tavaraa”-otsikon alle listattiin esimerkiksi nahkoja ja taljoja, kellot, erinäisiä käsityövälineitä ja lankoja sekä satunnaisia lasi- ja koriste-esineitä.

Liitteen 2 taulukoista ilmenee mielenkiintoisia johdonmukaisuuksia. Metallien perusteella jaotelluista esineistä selvästi eniten rahaa oli kaikissa ryhmissä käytetty hopeaan. Sotilassäädystä hopeaesineet oli arvioitu korkeimmillaan 150–170 rixsin arvoiseksi, ja virkamiessäädystä lasitehtaan johtaja Jacob Reinhold de Pontin ja pormestari Gottlieb Johnin hopeaomistukset ylittivät jopa 200 rixsiä.¹⁸⁶ Oppineessa säädystä hopeaesineiden arvo jäi useimmiten varakkaimpienkin tutkimushenkilöiden kohdalla alle 50 rixsin. Kokonaisuudessaan eri metalliesineisiin käytetty summa oli silti kaikissa ryhmissä irtaimiston kokonaissummasta noin kolmanneksen, mikä kertoo astioiden, ruokailuvälineiden ja esimerkiksi korujen ja kellojen olleen sijoittamisen arvoisia esineitä. Huomioitava on myös raudan osuus, sillä kotitalouden pyörittämiseen tarvittavien tavalisten rautaesineiden ja työkalujen määrä nosti metallien kokonaisuutta entisestään. Posliinin ja lasin omistaminen taas alkoi lisääntyä vasta vuosisadan loppua kohden, ja silloinkin yli kymmenen rixsin suuruiset posliiniomistukset olivat harvinaisia.

Puutavaroihin oli aineistossa kautta linjan sijoitettu suhteessa paljon, mikä on luonnollista, sillä niihin sisällytettiin usein kodin tarve-esineiden lisäksi huonekalut. Joissain perukirjoissa huonekalut oli listattu erillisen otsikon alle, mikä tarkoitti, että niihin oli yleensä myös sijoitettu huomattavasti rahaa. Sotilas- ja oppineen säädyn ryhmissä erillinen ”Huonekaluja”-otsikko löytyi vain muutamasta perukirjasta (esimerkiksi everstiluutnantti von Burghausenilta), mutta virkamiessäädyn keskuudessa niitä oli jopa kahdeksassa perukirjassa ja viidessä näistä (apteekkari Swahn, Walheimien

¹⁸⁶ HMA tuomiokunnan perukirjat 120: 211–212; HMA alisen tuomiokunnan perukirjat Ec:2, 573.

pariskunta, pormestari John, lasitehtaan johtaja de Pont) kategorian summa ylitti sata riksiä.¹⁸⁷ Puutavaroihin ja huonekaluihin sijoitettu summa nousi yleensä sitä mukaa, miten paljon irtaimistoon sijoitettua varallisuutta ylipäättäen oli, mutta ne näyttävät perukirjojen perusteella olleen kuitenkin tärkeä kulutuskohde.

Tekstiilien arvokkain kategoria vaihteli lähes jokaisessa perukirjassa, mutta verrattuna muihin esineisiin niihin oli kokonaisuutena sijoitettu paljon, yleensä noin kolmannes koko omaisuudesta. Toisin kuin puuesineiden kohdalla tekstiileihin sijoittaminen ei juuri vaihdellut huolimatta irtaimiston kokonaismäärästä, eli niitä pidettiin joka tapauksessa hankkimisen arvoisina esineinä. Päinvastoin joissakin perukirjoissa (kuten pormestari Siivonin ja notaarin vaimo Christina Elisabetha Lundin kohdalla) näyttää siltä, että suurella määrällä vaatteita saatettiin paikata kodin muuten suppeampaa esineistöä, ja mahdollisesti osoittaa säätyasemaa erityisesti pukeutumisella.¹⁸⁸

Muista yksittäisistä kategorioista kulkuvälineisiin oli sijoitettu rahaa erityisesti varakkaammissa säätyläiskodeissa, joille oli todennäköisesti tärkeää esittää asemaansa myös kodin ulkopuolelle lähdettyäessä. Eläinten omistaminen taas oli suhteellisen yleistä kaikissa ryhmissä ja erityisesti maaseudulla asuneille säätyläisille kalliit hevoset olivat tärkeitä niin kotitilan töissä, kärryjen eteen valjastettavina kuin mahdollisesti sotilaspalveluksessakin.

3.2 Tarjoilu- ja ruokailuvälineet

Anna-Maria Åström korostaa tutkimuksessaan Savon kartanokulttuurista, kuinka illallisilla ja ruokailuilla oli korostunut asema säätyläiskodeissa.¹⁸⁹ Yhteiset ateriat olivat tärkeitä paitsi itse ruokailun, myös niihin liittyneiden sosiaalisten ja kulttuuristen merkitysten takia. Erityisesti arjen vaihtuessa juhlaan ja vieraiden tullessa kylään ruokailut oli asetettava esille, tarjoiltava ja myös syötävä säädynmukaisella tavalla.¹⁹⁰ Katauksesta kokonaisuutena tuli merkityksellinen ja siksi on paikallaan pohtia syömisen

¹⁸⁷ HMA tuomiokunnan perukirjat 120: 215; HMA alisen tuomiokunnan perukirjat Ec:1, 482, Ec:2, 578; HMA raastuvanoikeuden perukirjat Ec:3–4.

¹⁸⁸ HMA tuomiokunnan perukirjat 120: 35–37; HMA raastuvanoikeuden perukirjat Ec:1.

¹⁸⁹ Åström 1993, 106.

¹⁹⁰ Ilmakunnas 2009, 206; Ilmakunnas 2016a, 163; Artukka 2021, 241.

ja juomisen ympärille kehitettyä esinejärjestelmää, johon kuuluivat olennaisena osana tarjoilu- ja ruokailuvälineet.

Ruoka tarjoiltiin 1700-luvulla useimmiten ranskalaiseen tapaan niin, että kaikki ruokalajit tuotiin pöytään yhdellä kertaa.¹⁹¹ Sitä varten tarjoiluastioita oli oltava runsaasti, ja esimerkiksi lautaset ja ruokailuvälineet merkittiin perukirjoihin usein tusinoittain, mikä kertoo siitä, että ne muodostivat tietynkokoisia sarjoja. Eri materiaaleista valmistettuja astioita käytettiin todennäköisesti yhdessä, sillä harvalla oli varaa uusia koko (usein perintönä saatua) astiastoa kerralla uusimman muodin mukaiseksi. Astiaston muuttuminen tinaisesta hopeaiseksi ja lopulta posliiniseksi kertookin siten halusta mukautua 1700-luvun muuttuviin trendeihin.¹⁹²

Osa yhteiskunnallisen aseman osoittamista oli pyrkimys omaksua uusia tapoja ja asenteita, jotka osaltaan vaikuttivat myös säätyläiskotien astiastoihin. Kahvi- ja erityisesti teekupin äärellä kokoontumisesta tuli 1700-luvulla suosittu seurustelumuofo, joka tuli muotiin aiemmin kalliiden ja vaikeasti hankittavien raaka-aineiden halventuessa ja tullessa yhä useampien saataville. Kuumien juomien levitessä kehittyi myös uudenlaisia luksusesineitä niiden tarjoilemiseen.¹⁹³ Nopeimmin uudet tuotteet kulkeutuivat lähimpänä markkina- ja tapulikaupunkeja sijainneisiin säätyläiskoteihin, mutta pienemmätkin kartanot olivat irtaimistojen perusteella 1700-luvulla jo osa globaalia kulutusyhteiskuntaa.¹⁹⁴ Käynkin seuraavaksi läpi tarjoilu- ja ruokailuvälineitä tyypeittäin ja pohdin ryhmittäin niihin liittyviä merkityksiä.

Hopeaesineet ja erityisesti hopeiset juoma-astiat olivat aineiston perukirjoissa yleisiä, kuten yllä tuli esille. 1700-luku oli Ruotsissa hopeantaannon massatuotannon kautta ja esimerkiksi Turussa toimi vuosisadan lopulla lähes kymmenen kultaseppää.¹⁹⁵ Siten näissä esineissä ylellisyyden mittana toimi se, kuinka suuria ne olivat, kuinka paljon niitä omisti ja mihin käyttötarkoituksiin niitä oli.¹⁹⁶ Sotilassäädystä hopeaesineitä omisti 17/19 tutkimushenkilöstä. Heistä viiden hopeaesineet rajoittuivat lähinnä

¹⁹¹ Ilmakunnas 2016a, 167; Suolahti 1913, 65.

¹⁹² Åström 1993, 110.

¹⁹³ Vilkuna 2015, 92; Ijäs 2015, 175–176; Ilmakunnas 2016a, 163–164; Andersson 2009, 169–170.

¹⁹⁴ Ilmakunnas 2016a, 175.

¹⁹⁵ Jämbäck 2007, 23. Hämeenlinnassa kultaseppiä työskenteli 1700-luvun jälkipuoliskolla enimmillään viisi. Vainio-Korhonen 1994, 300–303. Ostettujen kulta- ja hopeatarvikkeiden lukumäärä kohosi 1700-luvun lopulla puolitoistakertaiseksi.

¹⁹⁶ Vilkuna 2015, 100; Vainio-Korhonen 1994, 219, 227.

lusikoiden ja muutaman pikarin omistukseen, mutta lopuilta löytyi lähes järjestään useampia kullattuja pikareita (*förgylld bägare*), puolipallon muotoisia juoma-astioita tumlareita, tusinoittain tee- ja ruokalusikoita, kauhoja (*förläggare sked*), suolasirottimia (*saltkar*), sirotinlusikkoja (*strö skedar*) sekä sokeripihthejä (*sockertång*) ja -rasioita. Sokeripihdit liittyivät selvästi muodikkaaseen teenjuontiin, sillä ne listattiin perukirjoissa usein joko teelusikoiden kanssa tai heti niiden jälkeen.¹⁹⁷ Samaan seurustelumuotoon liittyen arvokkaita olivatkin myös erilaiset kannut: niitä löytyi yhteensä yhdeksältä tutkimushenkilöltä, joista Margareta Elisabeth Wetterbergillä oli kattavin kokoelma, pieni hopeakannu, kahvikannu, teekannu ja maitokannu. Arvokkaimman kannun omisti kuitenkin majuri Anders Johan Lilliebrunn, jonka sadan luodin painoinen hopeakannu oli arvoltaan jopa 44 riksiä.¹⁹⁸

Kuva 3. Kullattu hopeapikari vuodelta 1774, tekijä Anders Tidström. Rokokoolle ominaiset koristelut, kirjailtu nimikirjaimin. Nimikointia harrastivat aineistossa erityisesti sotilassäädyn jäsenet, joista seitsemän perukirjoissa hopeaesineisiin oli merkitty nimikirjaimia. Näin ne muistuttivat eteenpäin periytyessään sukujuurista. Lähde: Kansallismuseo, historialliset kokoelmat.

Oppineiden ryhmän perukirja-aineistossa hopeisia tarjoilu- ja ruokailuvälineitä oli yleisesti vähemmän kuin sotilassäädystä: niitä omisti vain 13/18 tutkimushenkilöstä, joilla oli lisäksi tasaisesti esineitä myös tinasta, kuparista, messingistä ja raudasta. Viisi tutkimushenkilöä (kaksi kappalaista, pitäjänapulainen, ylioppilas ja opettaja), joilla ei

¹⁹⁷ Ks. myös Vainio-Korhonen 1994, 235.

¹⁹⁸ HMA tuomiokunnan perukirjat 110: 319, 116: 14. Kannuissa tarjoiitiin lisäksi esimerkiksi si-nappia ja kermaa. Ne olivat koristeineen hyvin arvokkaita esineitä. Vainio-Korhonen 1994, 238.

ollut lainkaan hopeaesineitä, omistivat muutenkin vain hyvin vähän koko kategorian tavaroita ja neljä heistä kuului ryhmän viiden vähävaraisimman joukkoon. Yleisimpiä hopeaesineitä olivat ruoka- ja teelusikat, joita löytyi kaikilta 13:lta, sekä kauhat, pikarit ja sokeripihdit, joita oli noin puolella. Eniten hopeaesineitä omisti lääninrovasti Johan Henric Mennander, jolta löytyi yhteensä neljä pikaria (osa oli kullattu ja kaiverrettu), kauha, 23 ruokalusikkaa, 12 teelusikkaa, kaksi tumlaria ja sokeripihdit.¹⁹⁹ Suolahden mukaan pappiloiden pöytäkalusto oli etupäässä tinainen aina 1760–1770-luvuille asti, jolloin posliini ja lasi alkoivat yleistyä vähitellen. Juhlatilaisuuksissa pöytään voitiin kattaa lisäksi vanhoja hienoja hopeaesineitä, kuten juuri kullattuja juoma-astioita.²⁰⁰

Virkamiessäädyn aineistossa hopeaesineitä omistivat lähes kaikki, 19/20 tutkimushenkilöstä. Huomattavimmat hopeaomistukset keskittyivät kuitenkin niille, joilla oli sekä korkea sosiaalisen asema että varallisuutta, sillä ne löytyivät kanneviskaali Boismanilta ja tämän aateliselta vaimolta Gustava Juliana Lilliebrunnilta, lasitehtaan johtaja de Pontilta, lääninsihteeripariskunta Walheimeilta, pormestari Johnilta, lääninkamreeri Ithimaeukselta sekä apteekkari Swahnilta. Heidän perukirjoihinsa oli merkitty kaikkia yllä mainittuja hopeaesineitä sekä joillekin lisäksi uudempia ja harvinaisempia statusesineitä, kuten kullattuja kakkulapioita sekä hopeisia haarukoita ja veitsiä (*bordknivar*). Erityisesti viimeksi mainitut olivat vielä 1700-luvun jälkipuoliskolla säätyläistenkin ruokapöydissä harvinaisia ja jos niitä oli, ne oli useimmiten tehty raudasta. Swahnin perukirjaan oli kuitenkin merkitty jopa tusina hopeakahvalla varustettuja veitsiä ja haarukoita.²⁰¹ Oppineiden ryhmään verrattuna on huomattavaa, että vähemmänkin hopeaesineitä omistavilta löytyi virkamiessäädystä lähes poikkeuksetta kullattuja pikareita tai tumlareita, useampia lusikoita, sokeripihdit ja kauha.

Perukirjoihin merkityt kupari- ja tinaesineet olivat kaikissa ryhmissä hyvin samankaltaisia. Tärkeimmät kupariset esineet olivat hatulla, piipuilla ja rautaisilla korvilla varustetut viinapannut (*bränvinspanna*), kattilat sekä varsinkin kahvi- ja teepannut sekä kannut.²⁰² Viinaa poltettiin perukirjojen perusteella – silloin kun se oli sallittua – 13:ssa

¹⁹⁹ HMA alisen tuomiokunnan perukirjat Ec:2, 376. Ruokalusikat painoivat yhteensä 96 luotia ja olivat 32 rixin arvoiset.

²⁰⁰ Suolahti 1913, 65.

²⁰¹ Hopeiset veitset olivat Vainio-Korhosen (1994, 141, 229) mukaan Hämeessä lähes tuntemattomia uutuuksia. HMA raastuvanoikeuden perukirjat Ec:4. Virkamiesten ryhmässä pöytäveitsiä löytyi 12/20, sotilaiden ryhmässä 8/19 ja oppineiden ryhmässä 11/18 tutkitun perukirjoista.

²⁰² Vilkuna 2015, 103.

sotilassäädyn, seitsemässä oppisäädyn ja kuudessa virkamiessäädyn kodissa. Kuparisia kahvi- ja teepannuja ja -kannuja puolestaan oli kaikissa ryhmissä 13–14 säätyläisellä, mutta toisaalta niitä omistettiin myös tinaisia. Ne olivat ylellisyysesineitä siksi, että niissä valmistettiin ja niistä tarjoiltiin ylellisiä nautintoaineita. Jos kotona harrastettiin säännöllisesti teekutsuja, kannuja olikin usein useammasta eri materiaalista, kuten esimerkiksi Walheimeilla kuparista, tinasta ja posliinista.²⁰³

Yleisiä tinaesineitä perukirjoissa olivat soppa- ja liemikulhot, erikokoiset ja -muotoiset vadit, kannut, tuopit, pullot ja kynttilänjalat. Tärkeimpiä olivat kuitenkin syvät ja laakeat lautaset, joita löytyi useimmasta tina-astioita omistaneesta säätyläiskodista (13/18 sotilaista, 11/15 oppineista ja 13/18 virkamiehistä). Tinaesineet muodostivatkin edelleen 1700-luvun jälkipuoliskolla monien tutkimusalueen säätyläiskotien tarjoilu- ja ruokailuvälineiden rungon, jota täydennettiin arvokkaammilla tarjoiluesineillä, jos niitä omistettiin. Ne, joilla ei ollut esimerkiksi hopeisia suolasirottimia, kauhoja tai kerma- tai maitokannuja, omistivat niitä usein tinaisina.²⁰⁴ Se kertoo siitä, että astiastot päivittyivät hitaasti, sillä niitä saatiin usein perintönä. Mitään ei myöskään heitetty pois, vaan lähes kaikkiin perukirjoihin oli merkitty niin rikkinäisiä (*söndrig*), paikattuja (*lappad*) kuin jopa lähes käyttökelvottomia (*nästan obrukelig*) esineitä.

Teeastiasojen lisäksi 1700-luvun tarjoiluvälineisiin liittyvä muoti-ilmiö olivat posliini- ja lasiesineet. Posliini oli vuosisadan puoliväliin asti kiinalaista tuontitavaraa, kunnes sitä opittiin valmistamaan myös Euroopassa. Posliini oli haluttua, ja se lähtikin 1750-luvulta lähtien hitaasti yleistymään myös Ruotsissa.²⁰⁵ Alla olevassa taulukossa 5 kuvataan posliinin yleistymistä aineiston säätyläisten keskuudessa:

Taulukko 5. Posliininomistus vuosikymmenittäin. Lähde: Sääksmäen tuomiokunnan ja alisen tuomiokunnan perukirjat, Hämeenlinnan raastuvanoikeuden perukirjat.

	1750	1760	1770	1780	1790	1800
Sotilaat (19)	0/4	2/4	1/4	0/1	3/4	2/2
Oppineet (18)	-	0/1	1/3	1/2	5/7	4/5
Virkamiehet (20)	0/1	2/4	0/1	2/3	3/5	6/6

²⁰³ HMA raastuvanoikeuden perukirjat Ec:2.

²⁰⁴ Ks. esim. Eva Margareta Mellinin perukirja: HMA tuomiokunnan perukirjat 111: 449.

²⁰⁵ Ilmakunnas 2020, 286.

Taulukosta voi huomata, että posliiniesineet yleistyivät tutkituissa perukirjoissa selvästi vuosisadan loppua kohden. Anderssonin mukaan varsinaisesta aseman osoittamisesta niiden avulla voi kuitenkin puhua vasta silloin, kun posliinilla pystyttiin luomaan kokonainen kattaus.²⁰⁶ Tutkimusalueen syrjäisen maantieteellisen sijainnin huomioon ottaen voisi silti ajatella, että jo posliiniesineiden omistus ylipäättään antoi vihiä kiinnostuksesta hankkia muotiesineitä, mutta että niiden kokonaisuus kertoi siitä, miten hyvin niiden avulla pystyttiin osoittamaan yhteiskunnallista asemaa. Posliini ei ollut kovin kallista (esimerkiksi tusina teekuppeja arvioitiin perukirja-aineistossa noin 1–2 rixin arvoiseksi), mutta sen hankkiminen vaati trendien tuntemusta ja jonkinlaisia, vähintään valtakunnan pääkaupunkiin ulottuvia kauppaverkostoja.²⁰⁷

Sotilassäädysssä posliinia omisti seitsemän henkilöä, mutta varsinaisen kattauksen pystyivät toteuttamaan vain everstiluutnantti von Burghausen ja vänrikki Rimmel. von Burghausen oli aatelisupseerina syntyperänsä puolesta jo lähtökohtaisesti korkeassa asemassa, kun taas Rimmel oli alhaisesta vänrikin arvostaan huolimatta varakas. von Burghausenin vaikuttavaan posliiniastiastoon kuului kaksi terriiniä (*terriner*) vateineen, 9 pitkulaista vatiä, pyöreä vati, 48 uutta matalaa lautasta, 41 samanlaista vanhempaa, 26 uutta syvää lautasta, 14 samanlaista vanhempaa, hedelmäkori vadilla, 12 pientä vatiä, 8 tarjoilukulhoa tai karottia (*karotter*) ja 14 teekuppia.²⁰⁸ Rimmeliltä löytyi vatien, kulhojen, terriinien ja lautasten lisäksi tusina asetteja, kaksi kastikekulhoa, kaksi sinappikannua, teekannu ja pieni sokeriaski.²⁰⁹ Lisäksi molemmilla oli ruokajuomien nauttimista varten erillisiä ryyppy- tai pikarilaseja (*spetsglas*) ja juomalaseja.

Lasi oli suosittu materiaali erityisesti juoma-astioissa, jotka täydensivät posliinikattauksia. Olut sekä viinapannussa poltettu ja tislattu paloviina olivat yhteiskuntaryhmien yhteisiä juomia, kun taas viinit ja liköörit herrasväen harrastamia tuontituotteita. Niitä nautittiin kristalli- ja lasiastioista, kuten juuri viinan naukkaamiseen tarkoitettuista ryyppylaseista. Säätyläiset keräsivät lisäksi muun muassa karahveja ja

²⁰⁶ Andersson 2009, 186.

²⁰⁷ Posliinin hankkiminen oli mahdollista joko Ruotsin Itä-Intian komppanian, tukholmalaiisten posliinitehtaiden Rörstrandin ja Mariebergin tai esimerkiksi huutokauppojen kautta. Murhem & Ulväng 2017, 204.

²⁰⁸ HMA alisen tuomiokunnan perukirjat Ec1:496–497. Erityisesti aatelisto maalautti posliiniesineisiin usein oman sukuvaakunansa, ja saattaa olla, että myös von Burghausenin settiä oli käytetty, vaikkei sitä erikseen perukirjassa mainitakaan.

²⁰⁹ HMA tuomiokunnan perukirjat 120: 481.

viinilaseja, joiden määrä kertoi statuskuluttamisesta. Vilkunan mukaan vielä enemmän kertoi kuitenkin se, miten juoma-astiat erosivat tarkoituksensa mukaisesti: lasit saattoivat perukirjojen kuvauksen mukaan olla esimerkiksi kiiltäväksi hiottuja tai sameaksi jätettyjä, suuria tai pieniä sekä eri juomien nauttimiseen erikseen nimettyjä.²¹⁰

Oppineiden ryhmässä posliiniesineitä löytyi 1770-luvulta alkaen jopa 12 tutkimushenkilön perukirjasta. On huomattavaa, että posliinia omisti useampi tutkimusjakson viimeisinä vuosina menehtynyt varattomampikin tutkimushenkilö (kuten kappalainen Thoren, pitäjänapulainen Linnell sekä maisteri Sipelius), jotka eivät omistaneet hopeisia tai tinaisia astioita joko juuri lainkaan tai ollenkaan.²¹¹ Niistä oli siis ehkä tulossa säädynmukaisuuden osoittamisen kannalta lähes välttämättömiä vuosisadan loppua kohden. Posliininomistus rajoittui kuitenkin koko ryhmässä lähinnä lautasiin, vateihin ja teekuppeihin, ja lähimmäs kokonaista kattausta pääsi pastorinleski Christina Grahn, joka saattoi kattaa pöytään muun muassa posliiniset teekupit ja teekannun, 4 vatia sekä 6 syvää tai 12 laakeaa lautasta (tosin vain ”karkeita” sellaisia). Myös laseja omistettiin paljon, viinan ryyppäämiseen tarkoitettuja pikarilaseja löytyi esimerkiksi kappalaisen Anders Johan Juseliuksen kotoa yhteensä 16 kappaletta.²¹²

Virkamiesten ryhmä oli posliiniomistuksen kannalta moninaisin. Yhteensä posliiniesineitä löytyi 13 tutkimushenkilön perukirjoista, mutta niistä selvästi erottuvat Elisabeth ja Johan Walheimin sekä Jacob Reinhold de Pontin posliinivarastot. Heidän perukirjoissaan posliiniesineet oli lueteltu yhtenäisen serviisin osina, joka oli sitten arvotettu kokonaisuutena. Walheimien perukirjoissa kaikki jopa 20 rixsin arvoiseen serviisiin kuuluneet esineet oli koristeltu vihreillä reunuksilla: 4 kannellista terriiniä, 2 hedelmäkorja, 6 salaattiasetta, 8 karottia, 2 sinappikulhoa vateineen, 4 kastikekannua, 4 syvää kannellista vatia, 14 erikokoista vatia, 4 tusinaa syviä lautasia, 8 tusinaa laakeita lautasia ja 34 kiisselikuppia (*kräm koppar*). de Pontin serviisi oli hyvin samankaltainen, joskin hieman suppeampi. On kuitenkin huomattavaa, että hän oli kyennyt hankkimaan sen jo ennen kuolemaansa vuonna 1788, eli verrattain aikaisin. Kaikkien kolmen perukirjoihin oli listattu lisäksi useita erillisiä posliini- ja lasiesineitä; Walheimeilla oli

²¹⁰ Vilkuna 2015, 82, 96–100.

²¹¹ HMA tuomiokunnan perukirjat 120: 798; HMA alisen tuomiokunnan perukirjat Ec:1, 219; HMA raastuvanoikeuden perukirjat Ec:4.

²¹² HMA alisen tuomiokunnan perukirjat Ec:1, 346, Ec:2, 708–709.

esimerkiksi tusina ”aitoja” posliiniteekuppeja sekä neljä tusinaa ”epäaitoja”, kolme kahvia hiotusta lasista, 22 viinalasia, 22 olutlasia sekä 34 juomalasia.²¹³

Kuva 4. 1700-luvun kattaus posliini-, hopea-, tina- ja lasiastioilla. Lähde: Elisa Kujansuu.

Tarjoilu- ja ruokailuvälineiden lisäksi perukirjoissa listataan paljon keittiössä ja varsinaisessa ruoanvalmistuksessa käytettyjä esineitä, joista tärkein oli pata. Tämä kuparinen, messinkinen tai rautainen keittoastia oli monikäyttöinen ja kestävä tarve-esine.²¹⁴ Kaikki tutkitut säätyläiset omistivat useampia erikokoisia patoja, kattiloita, paistinpannuja, vartaita, kolmijalkoja ja patakoukkuja. Puu taas oli erilaisten säilytysastioiden yleisin materiaali: siitä oli perukirjoissa esimerkiksi pesupaljuja pyykkäämiseen ja tiskaamiseen, vateja, tynnyreitä, tiinuja ja saaveja sekä myös arkisempaan ruokailuun lautasia, lusikoita ja tuoppeja. Vaikka tämäntyyppiset esineet lukeutuivat tarve-esineiden kategoriaan ja jäivät siten työn rajauksen ulkopuolelle kertovat esimerkiksi läkistä, messingistä ja malmista valmistetut kahvimyllyt, morttelit ja survoimet, kakkuvuoat, munkki- ja pannukakkupannut sekä pitkävartiset vohveliraudat mahdollisuudesta valmistaa vaikkapa tehetkille sopivia muodikkaita juhlaherkkuja.²¹⁵ Esimerkiksi vohveleita saattoivat perukirjojen perusteella tarjoilla niin majuri, konduktöörin vaimo,

²¹³ HMA tuomiokunnan perukirjat 120: 217; HMA raastuvanoikeuden perukirjat Ec:3.

²¹⁴ Laaksonen 2017, 98–99.

²¹⁵ Jämbäck 2007, 66.

everstiluutnantti, kapteenin leski, kappalaiset, kirkkoherrat, lasitehtaan johtaja, lääninsihteeri, pormestarit kuin toimitusvoutikin.²¹⁶

Kokonaisuutena aineiston säätyläisten perukirjojen avulla voidaan päätellä, että ateriomaan saapuneiden vieraiden eteen asetettiin kattaus, joka koostui useista toisiaan täydentävistä erityyppisistä astioista. Statuksesta viestikin erityisesti pöytään asetettavien esineiden kokonaisuus: hopeiset pikarit, kauhat, sirottimet ja lusikat olivat sen kiinnepisteitä, kun taas kynttilänjalat, vadit, soppakulhot, kannut, lautaset ja muut ruokailuvälineet oli edelleen usein tehty tinasta, kuparista ja raudasta. Kulttuuristen vaikutteiden rantautumisesta Sääksmäen tuomiokuntaan ja Hämeenlinnaan kertoo posliini- ja lasiesineiden yleistymisen kaikkien ryhmien ruokapöydissä vuosisadan loppua kohti, mutta muutos on selvästi ollut hidasta. Ajan esinekulttuuria muokannut ilmiö oli myös tejuhlien yleistymisen seurustelumuotona, mitä varten tarvittiin oma astiastonsa. Täydellisen setin muodostivat teekupit, asetit, teepannu- ja kannu, maitokannu, teelaatikko, sokeripihdit ja sokerirasia. Arvokkaat teejuhlat oli mahdollista järjestää niin aineiston sotilaiden, oppineiden kuin virkamiestenkin ryhmien useimmissa kodeissa, mutta vaikuttavimman ja säädynmukaisimman kattauksen saattoivat tarjota vain kunkin ryhmän posliinia omistaneet jäsenet.

3.3 Vuode- ja liinavaatteet

Tekstiileistä voidaan perukirjoissa erottaa vuode- ja liinavaatteet, joista edellisiin kuuluivat patjat, peitot ja erityyppiset tyynyt ja jälkimmäisiin pöytä-, pyyhe-, lautas- ja tyynyliinat, lakanat ja verhot. Åströmin mukaan hienojen vuodevaatteiden merkitys liittyi kykyyn ottaa vastaan yöpyviä vieraita.²¹⁷ Pöytä- ja lautasliinat puolestaan olivat olennainen osa edellä esiteltyä kattausta ja erityisesti emännän ylpeydenaihe. Åströmin tutkimissa Savon kartanoissa pöytäliinat olivat ”arkenakin valkoisia, kun oli kysymys säätyläiskodista, mutta kun kartanon rouva käski kattamaan pöydän ’paremmilla liinoilla’, esineiden merkitys muuttui ja ne nähtiin eri valossa, edustuksen välineinä”.²¹⁸ Andersson huomauttaa lisäksi, että tekstiilien avulla voitiin koristella

²¹⁶ HMA tuomiokunnan perukirjat 110, 111, 116 & 120; HMA alisen tuomiokunnan perukirjat Ec:1 & Ec:2; HMA raastuvanoikeuden perukirjat Ec:3.

²¹⁷ Åström 1993, 105.

²¹⁸ Åström 1993, 110.

vaatimattomampia huonekaluja: esimerkiksi sängyn statusta nostivat koristetyynyt ja arvokkaista materiaaleista valmistetut peitot.²¹⁹ Tekstiileistä kerrotaan usein perukirjoissa materiaali ja joskus pituus, väri ja kuviointi. Niitä arvotettiin suhteessa toisiinsa uutuuden, vanhuuden ja kulumisen lisäksi adjektiiveilla hieno (*fin*) ja karkea (*grov*).

Vuodevaatteista perukirjoissa korostui suuri tyynyjen määrä. Ne oli useimmiten jaettu höyhen- ja untuvatyynyihin (*fiederdyna, dundyna*), pienempiin ja suurempiin tyynyihin (*kort, hufvud / lång dyna*) sekä koristetyynyihin (*kudde*). Tyynyt listattiin ja arvioitiin määrästään huolimatta yksittäin riippuen esimerkiksi koosta, materiaalista, täytteestä ja päällyksestä. Perukirjoissa esiintyvä sana *bålster* saattaa myös välillä viitata tyynyihin, mutta useimmiten sen voidaan *dyna*-sanan käyttöön verrattuna päätellä tarkoitettavan patjaa.²²⁰ Höyhen- ja untuvapatjoja olikin lähes kaikilla tutkituilla henkilöillä, ja ne olivat usein melko arvokkaita. Peitoista puolestaan erityisen arvokkaita olivat silkikankaiset karttuunivuorella varustetut peitot (*sidentygs täcke med Cattuns foder*). Silkki ja karttuuni olivat ylellisiä peittomateriaaleja, mutta niitä oli perukirjoissa myös palttinaisia (*lärft*) ja puuvillaisia. Täytteellä varustettuja peitteitä tai tækkejä käytettiin 1700-luvulla pääasiallisesti vain säätyläiskodeissa.²²¹ Talonpoikaiskodeissa peitteistä arvokkain oli useimmiten yksivärinen ryijy, joka saatettiin juhla-aikoina ripustaa myös seinää koristamaan.²²²

Sotilassäädysssä patjoja ja peittoja oli merkitty 16/19 tutkimushenkilön perukirjaan, kun taas tyynyjä omistivat yhtä vaille kaikki. Patjat oli täytetty höyhenillä tai untuvilla, niitä omistettiin keskimäärin neljä tai viisi ja ne olivat arvokkaimmillaan viiden rixsin arvoisia. Peittojen kohdalla on huomattavaa, että 13:lla 16:sta niitä omistavasta tutkimushenkilöstä ne oli täytetty villalla tai puuvillalla ja vuorattu karttuunilla tai palttinalla. Niitä omistettiin keskimäärin kolmesta neljään ja niiden materiaalit olivat moninaiset: esimerkiksi Sofia Frederica Krabben varastoon kuului keltainen peitto damastista, punavalkoinen karttuunipeitto, kolme sinistä palttinapeittoa, punainen

²¹⁹ Andersson 2009, 68. Johan Walheimin perukirjaan on merkitty erikseen myös neljän rixsin arvoinen puuvillainen keltaraidallinen sohvapäällinen, joka on siis ilmeisesti tehty nimenomaan tietynlaisen sohvän koristamista silmällä pitäen. HMA raastuvanoikeuden perukirjat Ec:3.

²²⁰ Dahl, 1987. 63.

²²¹ Laurikkala 1947, 139.

²²² Ryijyjä löytyi myös 3 sotilaiden, 11 oppineiden ja 10 virkamiesten perukirjoista. Koristeellisimmat ja värikkäimmät niistä on merkitty 1750-luvulta oleviin perukirjoihin, ja sen jälkeen niitä kuvaillaan useimmiten sanalla "vanha".

villakankainen peitto, keltapunainen silkkipeitto sekä muutamia, joista ei ole erikseen mainittu materiaalia. Eva Margareta Mellin omisti koko aineiston ainoan kuviollisen peiton: kukallisen hopeapitsillä koristellun silkkipeiton.²²³ Tyynyjen omistus puolestaan oli sotilaiden ryhmässä kaksijakoista. Niitä oli joko selvästi vain omiin tarpeisiin kolmesta neljään tyynyliinoineen tai selvästi useampaan sänkyyn, tuolien päälle ja koristeiksi jopa useampi kymmenen. Pieniä koristetyynyjä omistivat Anna Christina Bosin, Eva Margareta Charpentier sekä selvästi edustushaluinen vänrikki Rimmel, joka 24 tavallisen tyynyn lisäksi omisti jopa seitsemän paria koristetyynyjä, joista kolmeen oli kirjailtu hänen nimikirjaimensa.²²⁴

Oppineen säädyn tekstiiliomistuksessa on näkyvissä sama kuin edellä tarjoilu- ja ruokailuvälineiden suhteen. Neljästä aineiston vähävaraisimmasta kappalaisista Lindstenistä, Thorenista ja Limmelistä sekä opiskelija Berichestä vain Thorenin perukirjaan oli kirjattu tarpeeksi vuodevaatteita yhteen sänkyyn (sinivalkoraidallinen höyhenpatja, pitkä ja lyhyt tyyny, vanha siniraidallinen villapeitto ja kaksi kulunutta palttinalakanaa).²²⁵ Heitä lukuun ottamatta ryhmän vuodevaatteiden omistus noudatti pitkälti yhtenäisiä linjoja: patjoja löytyi perukirjoista yhdestä höyhenpatjasta aina kirkkoherra Mennanderin kahdeksaan eri kuoseilla päällystettyyn, erityyppisiä tyynyjä omistettiin 6–33 ja peittoja keskimäärin kahdesta viiteen. Kokonaisuudessaan oppineen säädyn vuodevaatteet olivat silti sotilaiden ryhmään verrattuna yksinkertaisempia, esimerkiksi koristetyynyjä ei omistettu lainkaan eikä peittoja ollut täytetty.

Myös virkamiessäädystä vuodevaatteiden omistus noudatteli edellisen alaluvun linjoja. Muutamalla ryhmän jäsenellä (Jacob Johan Belitz ja Gustav Bruselius) tekstiilejä ei ollut juuri lainkaan, ja muuten esimerkiksi patjoja ja peittoja omistettiin joko vain yksi tai kaksi tai sitten kerralla reilusti useampia. Ryhmän varakkaimpiin kuuluvilla edustajilla de Pontilla ja Walheimeilla oli jälleen vaikuttavat vuodevaatevarastot, joihin kuului esimerkiksi yli kymmenen höyhen- ja untuvapatjaa, useampi silkki- ja karttuunipeitto sekä yli 60 erityyppistä tyynyä.²²⁶ Tyynyjä omistettiinkin koko ryhmässä yleisesti enemmän kuin kahdessa aiemmassa, keskimäärin yli kymmenen ja vähintään

²²³ HMA tuomiokunnan perukirjat 111: 450, 116: 657–658. ”Blomerad sidentäcke med Silfoerspets”.

²²⁴ HMA tuomiokunnan perukirjat 116: 504–505, 687–688, 120: 482–486.

²²⁵ HMA tuomiokunnan perukirjat 120: 798.

²²⁶ HMA tuomiokunnan perukirjat 120: 219–220; HMA raastuvanoikeuden perukirjat Ec:3.

viisi. Vuodevaatteissa on myös huomattavissa pyrkimys muodostaa yhtenäisiä settejä: esimerkiksi maanmittari Grundströmin perukirjaan on merkitty neljä patjaa siniraidallisella päällisellä, yhteensä 10 tyynyä ”samalla siniraidallisella päällisellä” sekä yksi siniraidallinen peitto. Grundströmin perukirjaan oli myös erikseen merkitty kuusi ”sohvatyynyä”, mistä voidaan päätellä, että pyrkimys tarjota mukavampi istuin vieraille ja koristaa puuhuonekaluja oli siis olemassa.²²⁷

Lakanat oli merkitty perukirjoissa vaihtelevasti vuode- ja liinavaatteiden kategorioihin. Ne olivat tyypillisesti materiaaliltaan joko pellavakankaasta (*lingarn*), rohdinkankaasta (*blågarn*) tai palttinasta.²²⁸ Materiaalia ei kuitenkaan eritelty läheskään yhtä usein kuin sitä, olivatko kyseessä hienot vai karkeammat lakanat. Lähes kaikilla lakanoita omistaneilla oli selvästi edustavammat setit vieraita varten ja vastaavasti kotioloihin arkisemmat, ja ne esiteltiinkin tyypillisesti pareittain. Sotilassäädysssä vain yhdellä, kapteeni Finckellä, ei ollut kuin muutama vanha lakana.²²⁹ Häntä lukuun ottamatta kaikki saattoivat sijata sänkynsä joko hienommilla tai karkeammilla pellava- tai palttinalakanoilla. Oppineiden ryhmässä lakanoita riitti kyllä määrällisesti (keskimäärin 3–5 paria), mutta ne olivat yhtä koreista materiaaleista lähinnä vain kirkkoherrojen, yhden kappalaisen ja muutaman kappalaisen vaimon kotona. Virkamiessäädysssä päti sama kuin yllä vuodevaatteiden kohdalla: lakanoita omistettiin vain joko muutama yksittäinen, tai sitten kymmeniä hienompia ja karkeampia pareja.

Suuri liinavaatevarasto merkitsi vaurautta aikana, jolloin pesulle ei ollut mahdollisuuksia lähellekään yhtä usein kuin nykyään.²³⁰ Useat lautas-, pöytä- ja pyyheliinat kertoivat emännän mahdollisuudesta kestitä suuriakin vierasmääriä useampien päivien ajan. Lautasliinojen materiaali oli yleensä puuvillainen tai pellavainen kilpikangas (*dräll*) tai samantyyppinen, mutta hieman alemmaksi arvoitettu kärkitoimikaskuteinen *korndräll*. Erityisen hienot lautas- ja pöytäliinat oli kudottu pellavadamastista.²³¹ Niiden tarvittava suuri määrä liittyi yllä mainittuun ruokailuvälineiden, erityisesti haarukoiden, käytön vähäisyyteen, sillä niihin voitiin pyyhkiä ruoasta likaantuneet kädet. Juhlailallisilla pöytään asetetut hienoimmat pöytäliinat puolestaan olivat

²²⁷ HMA alisen tuomiokunnan perukirjat Ec:1, 82.

²²⁸ HMA tuomiokunnan perukirjat 111:466–467.

²²⁹ HMA raastuvanoikeuden perukirjat Ec:3.

²³⁰ Åström 1993, 110.

²³¹ Koskinen 2003, 170.

valkoisia ja mankeloitiin mahdollisuuksien mukaan ennen esille laittamista.²³² Liinat oli usein kudottu erilaisten mallien, kuten Daavidin harpun, ikkuna-, lautapeli-, sitruuna- ja ruusukuvioiden mukaan. Suolahden mukaan erityyppisiä liinoja saatettiin myös ripustaa makuu- ja vierashuoneisiin näytteeksi talon hyvinvoinnista.²³³ Alla olevaan taulukkoon 6 on koottu eri ryhmien omistamien liinavaatteiden keskiarvot. Niitä on suhteutettava kyseisiä teksteilejä ryhmissä ylipäättään omistaneiden määrään.

Taulukko 6. Liinavaatteiden keskimääräinen omistus eri ryhmissä. Lähde: Sääksmäen tuomiokunnan ja alisen tuomiokunnan perukirjat, Hämeenlinnan raastuvanoikeuden perukirjat.

	Pöytäliinat	Lautasliinat	Pyyhkeet
Sotilaat	9 (17/19)	3 tusinaa (17/19)	9 (15/19)
Oppineet	10 (14/18)	2 tusinaa (15/18)	8 (13/18)
Virkamiehet	11 (17/20)	6 tusinaa (17/20)	24 (12/20)

Pyyheliinoja omistivat taulukon perusteella pöytä- ja lautasliinoja selvästi harvemmat erityisesti virkamiessäädystä. Samalla on kuitenkin huomattava, että niillä, joilla pyyhkeitä oli, niitä oli keskimäärin huomattavasti enemmän kuin sotilaiden tai oppineiden ryhmissä. Pyyheliinojen omistus keskittyikin lähinnä virkamiesten ryhmän varakkaimmille jäsenille, kuten sotatuomarille, apteekkarille, lääninhallituksen virkamiehille, kanneviskaalille, toimitusvoudille, lasitehtaan johtajalle, pormestareille ja maanmittarille. Pöytäliinoja taas omistettiin kaikissa ryhmissä suhteellisen tasaisesti, keskimäärin noin kymmenen kappaletta. Lautasliinat merkittiin perukirjoissa tusinoittain, joten niiden keskiarvot on myös tässä pyöristetty tusinoihin. Niiden kohdalla nähdään, että virkamiesten ryhmässä lautasliinoja omistettiin keskimääräisesti jopa kaksin verroin enemmän kuin oppineiden ja sotilaiden keskuudessa.

Pöytä- ja lautasliinojen omistuksessa korostuvat virkamiessäädystä samat henkilöt kuin pyyheliinojenkin kanssa. On silti huomattavaa, että vaikka muutamat kodit olivat muuten tekstiilivarastoltaan vaatimattomia, omistettiin niissä silti kohtuullinen määrä juuri lautasliinoja. Esimerkiksi kirjanpitäjän vaimolla Christina Jacobsdotterilla, pormestari Siivonilla tai tullinhoitaja Edmanin pariskunnalla ei ollut juuri

²³² Ilmakunnas 2009, 206; Koskinen 2013, 95. Mankeleita löytyi kuudessa sotilaiden, viidestä oppineiden ja viidestä virkamiesten perukirjasta.

²³³ Suolahti 1925, 139.

vuodevaatteita, mutta lautasliinoja heiltä löytyi 8–16 kappaletta.²³⁴ Ehkä kyseessä oli halu osoittaa säätyasemaa ainakin ruokailutilanteiden yhteydessä? Sama ilmiö on huomattavissa myös oppisäädystä varattomampien tutkimushenkilöiden kohdalla.²³⁵

Kuva 5. Pöytäliina valkoisesta pellavadamastista. Lähde: Kansallismuseo, historialliset kokoelmat.

Huomattavimmat liinavaatevarastot olivat kaikissa ryhmissä sellaisia, joissa pöytä-, lautas- ja pyyheliinat muodostivat yhtenäisiä settejä. Sotilaiden ryhmässä esimerkiksi everstiluutnantin leskellä Eva Margareta Charpentierilla liinavaatteet olivat hohdokkaita. Hän omisti muun muassa tusinan kilpikankaisia lautasliinoja, kaksi pöytäliinaa ja pyyhkeen puutarhakuviolla (*trädgårds mönster*), neljä tusinaa hienompia lautasliinoja ja kolme pöytäliinaa ikkunakuviolla (*fenster mönster*) sekä kaksi tusinaa täysin uusia lautasliinoja, kaksi pöytäliinaa ja pyyheliinan suurilla ruusuilla kuvioituna (*stora rosen*).²³⁶ Oppineen säädyn keskuudessa kuvioituja liinoja ei joko juuri ollut tai niitä ei erikseen mainittu, mutta virkamiesten ryhmässä suuria liinavaatesettejä mainittiin useampi. Niistä vaikuttavin löytyi jälleen Walheimien kotoa: heillä oli yhteensä yli 350 lautasliinaa, 33 pöytäliinaa ja 75 pyyhettä muun muassa ruusuilla, tähdillä, ikkunoilla, Daavidin harpulla, risteillä ja lautapeleillä (*brädspel*) kuvioituna.²³⁷

²³⁴ HMA tuomiokunnan perukirjat 110: 256; HMA raastuvanoikeuden perukirjat Ec:1–3.

²³⁵ Esim. HMA alisen tuomiokunnan perukirjat Ec:1, 219.

²³⁶ HMA tuomiokunnan perukirjat 116:713–714.

²³⁷ HMA raastuvanoikeuden perukirjat Ec:3.

Ikkunaverhot eivät välttämättä olleet kovin arvokkaita (perukirjoissa maksimissaan muutaman rixsin arvoisia), mutta ne tekivät sisustuksesta kodikkaamman. Ne saattoivat olla käytännöllisiä rullaverhoja, jotka voitiin laskea ja nostaa narulla toimivan mekanismin avulla tai puuvillaisia ja pellavaisia sivuverhoja.²³⁸ Ulkoapäin ne antoivat vaikutelman herrasväen kodista ja hienostuneesta sisustusmausta; verhot alkoivat yleistyä tavallisen kansan keskuudessa vasta 1800-luvun puolella ja jo pelkästään useat ikkunat, joista oli maksettava veroa, viestivät ylellisyydestä.²³⁹ Sotilaiden ryhmässä verhoja oli 14/19, oppineiden ryhmässä 7/18 ja virkamiesten ryhmässä 10/20 tutkimushenkilöistä. Esimerkiksi kirkkoherra Reilinillä verhoja oli listattu jopa yhteensä 22 kappaletta ja Walheimeilta löytyi 12 ikkunaverhot ja kolmet rullaverhot.²⁴⁰

Muutamassa perukirjassa (4 sotilaiden, 1 oppineiden ja 6 virkamiesten) oli myös erikseen kerrottu, että verhot oli tarkoitettu nimenomaan sängyn koristeeksi. Esimerkiksi majuri Lilliebrunnilla oli maalattu vihreä sänky verhoilla (3 riksiä), ja lisäksi yhdet vihreät ja kahdet siniset sänkyverhot.²⁴¹ Nämä liittyivät olennaisesti ajalle tyypilliseen pylvässänkyyn, jota käsitellään lisää seuraavassa luvussa. Verhojen oli tärkeää sointua yhteen paitsi sängyn, myös muiden vuodevaatteiden värien kanssa.

Matot (*gålfmattar*) olivat aineiston säätyläisten keskuudessa hyvin harvinaisia, vaikka ne alkoivat muuten 1700-luvun jälkipuoliskolla yleistyä säätyläiskodeissa. Ne kertoivat omistajan kyvystä asettaa lattialle, kirjaimellisesti kulutuksen alle, arvokkaan tekstiilin.²⁴² Aineistossa tähän ylellisyyteen oli varaa (tai halua) vain apteekkari Swahnilla, maanmittari Grundströmillä, kappalaisen vaimo Christina Hiloffilla sekä Walheimeilla, joilla oli kudotut villamatot jopa kolmeen huoneeseen.²⁴³ Lampaan-, karhun- ja sudennahasta tehdyt rekivällyt puolestaan olivat Laurikkalan mukaan tavallisessa talonpoikaistalossa vielä 1700-luvulla harvinaista ylellisyyttä, joka pääsi käyttöön vain kirkkomatkoilla.²⁴⁴ Aineiston säätyläiskodeissa nämä olivat kuitenkin suhteellisen keskeinen osa tekstiilivarastoa, sillä sotilaiden ryhmässä rekimatalla

²³⁸ Koskinen 2003, 33.

²³⁹ Ijäs 2015, 108.

²⁴⁰ HMA alisen tuomiokunnan perukirjat Ec:1, 3; HMA raastuvanoikeuden perukirjat Ec:3.

²⁴¹ HMA tuomiokunnan perukirjat 110: 17–20.

²⁴² Ijäs 2015, 109; Dahl 1987, 183.

²⁴³ HMA alisen tuomiokunnan perukirjat Ec:1, 78–79, 500; HMA raastuvanoikeuden perukirjat Ec:3–4.

²⁴⁴ Laurikkala 1947, 185.

saattoivat vällyjen alla lämmitellä seitsemän, oppineiden ryhmässä 11 ja virkamiesten ryhmässä kymmenen tutkimushenkilöä. Ne olivat tapa osoittaa statusta myös kodin ulkopuolella lähdetessä julkisille paikoille.

Erilaiset tekstiilit paitsi suojasivat pintoja ja toimivat kylminä vuodenaikoina lämmöneristeinä, myös koristivat tiloja, huonekaluja ja kattauksia.²⁴⁵ Ne viimeistelivät sisustuksen: säätyläiskodeissa tekstiilien ja huonekalujen värityksen tuli ideaalisti sointua yhteen. Edellä esitetyn merkitys statuksen osoittamisen näkökulmasta havainnollistuu vertaamalla aineiston säätyläiskoteja ajan talonpoikaistaloihin, joissa tekstiilitavaraa oli vielä verrattain vähän, eikä kotien verhoaminen lattiasta kattoon ei ollut samalla tavalla mahdollista. Esimerkiksi edelleen jokseenkin harvinaisia pyyhkeitä ja lautasliinoja omistettiin Laurikkalan mukaan keskimäärin vain muutama kappale ja vasta muotiin tulevat ikkunaverhot kuuluivat poikkeusesineisiin. Siten näyttää, että verrattain useilla aineiston säätyläisillä on ollut mahdollisuuksia ja todennäköisesti myös pyrkimys tietynlaisten tekstiilitavaroiden hankkimiseen. Vuodevaatteita saattoi olla vauraammissa talonpoikaiskodeissa kolmen tai neljänkin vuoteenkin varustamiseen, mutta lähes kaikki tekstiilit olivat kotitekoisia.²⁴⁶ Lukuisat käsityövälineet myös säätyläisten perukirjoissa kertovat, että suuri osa käyttötekstiileistä valmistettiin todennäköisesti kotona, mutta samaan aikaan niihin erikseen listatut kankaat paljastavat, että myös arvokkaiden ostotekstiilien hankkiminen saattoi olla mahdollista.²⁴⁷ Esimerkiksi lasitehtaan johtaja de Pontin perukirjaan oli listattu muun muassa 12½ kyynärää verhokangasta, 41 kyynärää palttinaa ja 6 kyynärää siniraidallista pellavakangasta.²⁴⁸

3.4 Huonekalut

Huonekalut ja niiden sijoittelu kodissa kertoivat paljon perheen sosiaalisesta asemasta, sillä 1700-luvun aineellisen kulttuurin rikastuminen ja sisustustyylien vaihtuminen oli nähtävissä erityisesti kalusteissa.²⁴⁹ Keveämpiä, monipuolisempia ja mukavampia huonekaluja, kuten kankaalla päällystettyjä sohvia, piironkeja ja erilaisia pikkupöytiä

²⁴⁵ Laaksonen 2017, 68.

²⁴⁶ Laurikkala 1947, 166–170.

²⁴⁷ Jämbäck 2007, 35–36.

²⁴⁸ HMA tuomiokunnan perukirjat 120: 218–220.

²⁴⁹ Andersson 2009, 208.

suosinut Ranskasta alkunsa saanut rokokoo alkoi vaikuttaa Ruotsissa vähitellen 1730-luvulta lähtien. Se sekoittui kodeissa aiemmin vallinneeseen barokkiin, jonka jyhkeitä mäntykaappeja ja nahkapäällysteisiä tuoleja näkyi perukirjoissa aina sataluvun lopulle asti.²⁵⁰ Rokokoolle ominaisia piirteitä olivat huonekalujen runsas koristelu esimerkiksi kultauksin, kaiverruksin ja kirkkain maalauksin. Vuosisadan lopulla kuningas Kustaa III:n mukaan nimetty kustavilaisuus tuli täydentämään rokokoota, ja siron ja keveän vaikutelman lisäksi alettiin suosia yksinkertaisuutta ja heleämpiä pastellien ja harmaan sävyjä.²⁵¹ Aineiston perukirjoja ei ole järjestetty huoneittain, mutta niissä kerrotaan satunnaisesti, missä tietyt huonekalut ovat sijainneet. Lisäksi auttaa, että huonekaluluetteloiden alkuun on yleensä merkitty komeimmat ja kalliimmat, siten todennäköisesti edustushuoneissa sijainneet huonekalut.²⁵²

Suurin osa huonekaluista oli todennäköisesti kotimaisten puuseppien käsityötä, vaikka niitä saatettiin tuottaa mahdollisuuksien mukaan myös esimerkiksi Tukholmasta. Siten kalusteiden yleisin materiaali oli tavallisesti koivu tai mänty, mutta satunnaisesti käytettiin myös esimerkiksi tammea, leppää, pähkinää ja jopa kallista mahonkia. Puulaji olikin selvä huonekalujen statusindikaattori, samoin kuin esimerkiksi taidokkaasti tehdyt messinkiheloitukset ja raudoitukset.²⁵³ Siksi esimerkiksi mäntykaappeja saatettiin maalata niin, että ne muistuttaisivat kalliimpia puulajeja. Vaikka sisustustavaroiden hankintakanavia on perukirjoista mahdoton jäljittää, voidaan olettaa, että suurin osa kalusteista siirtyi perheen ja sukulaisten välillä myötäjäisten, lahjojen ja perintöjen kautta, minkä lisäksi haluttuja uusia statusesineitä hankittiin itse.²⁵⁴

Niin sotilaiden, oppineiden kuin virkamiesten ryhmien perukirjoissa huonekalujen omistaminen jakautui ikään kuin kolmelle tasolle, joista on annettu esimerkit Liitteessä 3. Näistä ensimmäiselle sijoittui kussakin ryhmässä neljästä kuuteen tutkimushenkilöä, yleensä vähävaraisimmasta päästä, joiden huonekaluomistus rajoittui esimerkiksi vain muutamaankin arkkuun, rasiaan ja kaappiin sekä mahdollisesti pariin sänkyyn,

²⁵⁰ Munthe 1928, 106.

²⁵¹ Munthe 1928, 168. On kuitenkin huomioitava, että aineiston esineet olivat todennäköisesti yksinkertaisempia kuin ajan tyyli-ihanteet antavat ymmärtää: nykypäivään asti säilyneet esineet ovat todennäköisesti peräisin vain kaikista varakkaimmista kodeista. Weatherill 1996, 1–22.

²⁵² Ahmas & Pohjonen 2020, 225. a

²⁵³ Andersson 2009, 154; Munthe 1928, 139; Pylkkänen 1974, 41. Esim. tuoleja tuotettiin Tukholmasta paljonkin.

²⁵⁴ Andersson 2009, 168.

tuoliin ja pöytään. Lisäksi saatettiin omistaa esimerkiksi pulpetti, matka-arkku ja jopa puusohva, mutta kalusteita ei joka tapauksessa riittänyt juuri yhtä tai kahta useampaan huoneeseen. Tähän ryhmään kuuluivat sotilaiden ryhmässä kapteeni Färdig, luutnantti Planman sekä kornetin ja kapteenin vaimot Floor ja Blåfield, oppineiden ryhmässä kappalaiset Lindsten ja Thoren sekä apulainen Borenius, opiskelija Beriche ja pitäjänapulainen Limnell sekä virkamiesten ryhmässä pormestari Siivon, kirjanpitäjän vaimo Jacobsdotter, verokirjuri Bomberg, kauppaviskaali Bruselius, notaarin vaimo Lund sekä kutsuntakirjuri Belitz.²⁵⁵ Näillä tutkimushenkilöillä oli joko hyvin vähän tai ei lainkaan kiinteää omaisuutta, jolloin myöskään huonekalujen hankkimiseen, saati niillä statuksen osoittamiseen ei ollut juuri mahdollisuuksia.

Toiseen ja suurimpaan ryhmään kuului valtaosa, 6–11, kunkin säädyn tutkimushenkilöistä. Heidän sosiaaliset asemansa ja varallisuustasonsa olivat moninaisia, mutta he kykenivät selvästi hankkimaan muutamia statusesineitä ja kalustamaan useampia tiloja arvokkaammin kuin ensimmäisen tason edustajat. Sotilassäädystä tähän ryhmään kuului niin useampi vänrikki, kapteeni, majuri kuin kornetin ja kapteenin vaimot, oppineista opettajat, kappalaisen ja pastorin vaimot ja leski, rovasti sekä kirkkoherra ja virkamiehistä kauppaviskaali, tullimies, maanmittari, sotatuomari ja toimitusvouti.

Kolmannelle tasolle, huonekaluilla selvästi statusta osoittamaan pyrkiviin, kuului sotilaista neljä, oppineista kolme ja virkamiesten ryhmästä jopa seitsemän tutkimushenkilöä: everstiluutnantin leski Charpentier, kapteenin vaimo Krabbe, vänrikki Rimmel, everstiluutnantti von Burghausen, kirkkoherra Idman, lääninrovasti Mennander, kappalainen Juselius, lasitehtaan johtaja de Pont, lääninsihteeripariskunta Walheimit, pormestarit Hornborg ja John, lääninkamreeri Ithimaeus sekä apteekkari Swahn olivat kaikki suhteellisen varakkaita ja korkean aseman omaavia. Juselius oli heistä verrattain alimmassa asemassa, mutta hänkin oli kuitenkin lähtöisin kirkkoherran perheestä.²⁵⁶ Voidaan ajatella, että erityisesti elinkeinoillaan statusasemaansa nousseet Swahn ja de Pont pyrkivät mahdollisesti hyvinkin tietoisesti hankkimaan arvokkaita statushuonekaluja, kun taas Charpentier ja von Burghausen olivat siihen veloitettuja

²⁵⁵ HMA tuomiokunnan perukirjat 110, 111, 120; HMA alisen tuomiokunnan perukirjat Ec:1–2; HMA raastuvanoikeuden perukirjat Ec:1–3.

²⁵⁶ Ylioppilasmatrikkeli: Anders Johan Jusselius. HMA tuomiokunnan perukirjat 116, 120; HMA alisen tuomiokunnan perukirjat Ec:1–2; HMA raastuvanoikeuden perukirjat Ec:2–4.

jo aatelisasemansakin puolesta. Hämeenlinnassa asuvat korkeat virkamiehet taas todennäköisesti vaikuttivat toisiinsa, sillä torin laidan säätyläiskodeissa vieraillessa saattoi odottaa tietyn tyyppistä vastaanottoa. Kaupungin asemakaavan perusteella Walheimien, Ithimaeuksen ja myös Svahnin talot sijaitsivat vastapäätä maaherran residenssiä, joka oli varmasti monen kaupunkikodin esikuva.²⁵⁷

Tämän jaon pohjalta perehdyn tarkemmin erilaisiin esinetyyppeihin, joiden avulla säätyläiset kykenivät osoittamaan statustaan. Aiemman tutkimuksen avulla säätyläiskoteja on mahdollista verrata ajan yleiseen kehitykseen ja selvittää, missä määrin aineiston kodit olivat ajan muodin mukaisia.

Sänkyjä oli 1700-luvun jälkipuoliskolla paitsi yksityisissä tiloissa, myös julkisesti esillä. Ajan tyyppillisin sänkytyyppi olikin pylväs- tai tolppäsänky (*stånd* tai *stolpsäng*), joka tarjosi mahdollisuuden esitellä arvokkaita tekstiilejä monipuolisesti. Sänkyihin ripustettiin värikkäät verhot ja ne peiteltiin edellä esitellyillä tekstiileillä kuten koriste- ja untuvatyyneillä, palttinalakanoilla ja silkkipeitoilla. Tämä havainnollistuu myös aineistossa, ja esimerkiksi Didrich Adrian Boismanin ja Gustava Juliana Lilliebrunnin perukirjassa kuvataan ”pylvässänky salissa sinisillä verhoilla”. Toisen on kerrottu olleen kamarissa ja kolmannen, vihreäksi maalatun punaverhoisen sängyn, paikkaa ei ole mainittu.²⁵⁸ Toinen perukirjoissakin toistuva yleinen sänkytyyppi oli vetämällä levitettävä sänky, *säng at utdragas*, joka saatettiin päiväksi lyhentää seinän vierustalle antamaan lisää tilaa. Sänkyjä omistettiin aineistossa keskimäärin kahdesta viiteen, kun taas edellä mainituissa edustushalusimmista taloista niitä saattoi olla jopa 6–10.²⁵⁹ Samaan aikaan muutamien säätyläisten perukirjoissa oli talonpoikaiskotien tapaan kiinteitä seinään kiinnitettyjä sänkyjä tai sänkyjä ei ollut merkitty lainkaan, jolloin saatettiin nukkua esimerkiksi levitettävällä penkillä.²⁶⁰

²⁵⁷ Lindeqvist 1926, 509–513, Hämeenlinnan kaupungin vuoden 1780 asemakaava.

²⁵⁸ HMA tuomiokunnan perukirjat 111: 407–408.

²⁵⁹ HMA alisen tuomiokunnan perukirjat Ec:1, 482; HMA raastuvanoikeuden perukirjat Ec:3. von Burghausenin perukirjaan oli listattu kolme siniseksi maalattua levitettävää sänkyä, pieni sininen lastensänky sekä kaksi pylvässänkyä, kun taas Walheimien yhteensä 10 sänkyyn sisältyi muun muassa sinisiä, punaisia ja keltaisia karttuuni- ja palttinaverhoihin varustettuja pylvässänkyjä.

²⁶⁰ Laurikkala 1947, 92. Esim. kapteeni Färdigillä oli vain yksi seinään kiinnitetty kiinteä sänky. HMA raastuvanoikeuden perukirjat Ec:1.

Sohvat ja divaanit (*canapé*) olivat rokokoon ja kustavilaisen tyylin uutuushuonekaluja, joilla saattoi ensimmäistä kertaa istua mukavasti vierekkäin tai rennosti loikoillen.²⁶¹ Nämä kankailla päällystetyt istuimet loivat vuorovaikutukselle hienostuneen perustan ja korvasivat vähitellen saleihin sijoitetut sängyt erityisesti vuosisadan loppua kohden. Sohvien ja divaanien statusarvo muodostui niiden koristekaiverruksista, maalauksesta ja verhoiluun käytetystä materiaalista. Aineistossa niitä löytyi kuudelta sotilaiden, viideltä oppineiden ja kymmeneltä virkamiessäädyn edustajalta. Näistä statusesineinä erottuivat erityisesti von Burghausenin majesteettisella punaisella damastilla sekä raidallisella palttinalla verhoillut divaanit (8 ja 6 riksiä), apteekkari Swahnin punavalkoisella puuvillakankaalla verhoiltu sohva (10 riksiä) sekä pormestari Johnin jouhityynyin varustettu divaani (3 riksiä).²⁶² Seitsemältä virkamies- ja yhdeltä sotilassäädyn jäseneltä löytyi lisäksi eräänlainen penkkisohva (*fällbänk*), jonka istuimessa saattoi olla irtopatja ja selusta ja sivut oli pehmustettu irtotyynyin.²⁶³

Mitä enemmän kodissa oli tuoleja, sitä useammalle vieraille voitiin tarjota istumapaikka, kun he tulivat kylään. Muodinmukaisimpia olivat uudet selkä- ja käsinojalliset *karm-* ja *länstol* -tyyppiset tuolit. Erityisesti jälkimmäinen muistutti nojatuolia ja sen istuin- ja selkäosa oli useimmiten verhoiltu erilaisilla kankailla. Hienoimmat tuolit verhoiltiin silkillä tai damastilla, mutta myös kotikutoiset pellavakankaat olivat säätyläiskodeissa yleisiä. Lisäksi merkkejä barokin ajan muodikkaasta nahkaverhoilusta oli aineistossakin edelleen näkyvissä.²⁶⁴ Tuoleja omistivat lähes kaikki varallisuudesta riippumatta. Esimerkiksi sotilassäädyssä muuten hyvin vähän huonekaluja omistaneista Floorilla oli puoli tusinaa keltaiseksi maalattuja tuoleja ja Blåfieldillä jopa 14 selkänojallista tuolia.²⁶⁵ Keskimäärin tuoleja omistettiin sotilassäädyssä noin 10–20, ja ne oli usein maalattu esimerkiksi ruskealla, keltaisella ja sinisellä. Tärkeää oli omistaa kokonaisia settejä: esimerkiksi Sofia Frederica Krabbella oli kuusi ruskeaksi maalattua

²⁶¹ Ilmakunnas 2020, 284.

²⁶² Arvokkaita sohvia omistivat myös muun muassa de Pont ja lääninkamreeri Ithimaeus. HMA tuomiokunnan perukirjat 120, 216; HMA alisen tuomiokunnan perukirjat Ec:1, 482, Ec:2, 578; HMA raastuvanoikeuden perukirjat Ec:4.

²⁶³ Koskinen 2013, 93; Sammallahti & Lehto 2006, 84. Se saatettiin öisin sijata sängyksi poistamalla kansi ja levittämällä veto-osa.

²⁶⁴ Pyökkänen 1974, 41, 54. Esim. everstiluutnantin leski Charpentier omisti 11 nahkaverhoiltua selkänojallista tuolia. HMA tuomiokunnan perukirjat 116, 690–691.

²⁶⁵ HMA raastuvanoikeuden perukirjat Ec:3; HMA alisen tuomiokunnan perukirjat Ec:2, 820.

selkänöjallista tuolia keltaisilla palttinapäällisillä ja kuusi keltaiseksi maalattua noja-tuolia valkoisilla villasatiinipäällisillä.²⁶⁶

Oppineiden ryhmässä tuolit olivat tavallisesti yksinkertaisempia kuin sotilassäädyn keskuudessa, ja niitä omistettiin edustushaluisimmissakin kodeissa keskimäärin noin 2–15.²⁶⁷ Virkamiessäädystä vähiten tuoleja omistavilla oli niitä vain kahdesta neljään, mutta samaan aikaan ryhmän varakkaimmilla oli niitä vähintään tusina useita erityyppisiä. Esimerkiksi Walheimeilla oli puolitoista tusinaa keltaiseksi maalattua tuoleja tyynyineen, puoli tusinaa punaiseksi maalattuja tuoleja tyynyineen, tusina kustavilaisen väriteeman mukaisesti helmenvärisiksi sävytettyjä tuoleja tyynyineen, kaksi tusinaa siniseksi maalattuja tuoleja nahkatyynyillä, kaksi tusinaa harmaaksi maalattuja pelituoleja (*spel stolar*) sekä tusina ruskeita tuoleja.²⁶⁸

Säätyläiskotien pöydät olivat yleisimmin ruskeaksi, keltaiseksi tai siniseksi maalattuja ja koostuivat useammasta levystä (*bord med skifvor*). Niitä kuvailtiin esimerkiksi pieniksi, suuriksi, taittaviksi (*fällbord*), pitkulaisiksi, pyöreiksi, ovaalinmuotoisiksi ja neliskulmaisiksi. Keskimäärin pöytiä omistettiin sotilaiden ja oppineiden ryhmissä kolme tai neljä, kun taas virkamiesten ryhmässä niitä oli joko kahdesta neljään tai siten reilusti yli kymmenen (de Pontilla ja Walheimeilla jopa 30). Hienoimmat pöydät oli maalattu muistuttamaan kalliimpia puulajeja tai niissä oli käytetty arvokkaita materiaaleja. Esimerkiksi von Burghausenin perukirjaan oli merkitty kullattu pöytä marmorilevyllä (kolme riksiä) ja kaksi pientä sinistä pöytää laatikoilla ja kullatuilla reunuksilla (kymmenen riksiä).²⁶⁹ Vaatimattomampia taas olivat yksinkertaiset maalaa-mattomat puupöydät ja pelkät pöytälevyt, joita löytyi aineistossa usein joko varakkaammissa talouksissa hienompien pöytien rinnalla tai edellä mainituissa vähemmän kalusteita omistaneissa kodeissa ainoina vaihtoehtoina.

Muuntelukykyisten irtolevypöytien rinnalle kehittyi 1700-luvun mittaan uusia erityyppisiä kevyitä pikkupöytiä, joita saattoi siirrellä helposti tarpeen mukaan. Uusien huonekalujen käyttötarkoitukset kuvasivatkin säätyläisten elämäntapaa ja sen

²⁶⁶ HMA tuomiokunnan perukirjat 116: 658.

²⁶⁷ Esimerkiksi opettaja Lignipaus omisti 7 maalattua selkänöjallista tuolia, kirkkoherra Idman taas 13. HMA raastuvanoikeuden perukirjat Ec:2.

²⁶⁸ HMA raastuvanoikeuden perukirjat Ec:3.

²⁶⁹ HMA alisen tuomiokunnan perukirjat Ec:1, 482.

keskeisiä käytäntöjä, kun esimerkiksi tee-, ompelu- ja pelipöydät voitiin kantaa talvella uunin tai kesällä ikkunan ääreen seurusteluhetkeä varten ja kirjoituspöydän tai -pulpetin ääressä saattoi kirjoittaa päiväkirjaa tai kirjeitä.²⁷⁰ Taulukossa 7 on kuvattu erityyppisten pöytien omistusta aineistossa:

Taulukko 7. Pöytien omistus eri ryhmissä. Kokonaisuudessaan erityyppisiä pöytiä omistivat 18/19 sotilaiden, 16/18 oppineiden ja 20/20 virkamiesten ryhmien tutkimushenkilöistä. Lähde: Sääksmäen tuomiokunnan ja alisen tuomiokunnan perukirjat, Hämeenlinnan raastuvanoikeuden perukirjat.

	Teepöytä	Pelipöytä	Ompelupöytä	Piironki	Kirjoituspöytä
Sotilaat (18)	5	1	-	5	1
Oppineet (19)	1	-	1	5	6
Virkamiehet (20)	9	3	-	9	6

Teepöytiä omistivat sotilassäädyyssä kaikki neljä huonekaluilla statusta selvästi osoittamaan pyrkinyttä taloutta: von Burghausen, Charpentier, Krabbe ja Rimmel. Lisäksi niitä löytyi majuri Cedersparren ja kapteeni Dobbinin luota.²⁷¹ Oppineista teepöydän omisti vain kirkkoherra Reilin, kun taas virkamiesten ryhmässä niitä löytyi niin porimestari Johnin, de Pontin, Swahnin ja Walheimien luota kuin esimerkiksi toimitusvouti Rydénin ja kauppaviskaali Boismanin kotoa. Teepöydät oli muiden pöytien tapaan maalattu tai lakattu, ja Walheimeilla oli jopa neliskulmainen teepöytä, joka oli maalattu jäljittelemään ajan muotimateriaalia mahonkia (*måladt med mahogne färg*).²⁷²

Vänrikki Rimmeliltä löytyi sotilaiden aineiston ainoa pelipöytä, joka oli lepästä tehty ja messingillä heloitettu. Muuten erikseen pelien pelaamiseen tarkoitettut pöydät omistivat sotatuomari Jansson, maanmittari Grundström ja apteekkari Swahn.²⁷³ Vahvasti naisten työhön liitettyjä ompelupöytiä löytyi vain kappalainen Juseliuksen luota maalaamaton lepästä valmistettu, kun taas isäntien työhuoneisiin kuuluneiden vinokantisten pulpettien ja kirjoituspöytien äärellä ahersivat aineiston perusteella erityisesti

²⁷⁰ Åström 1993, 115.

²⁷¹ HMA tuomiokunnan perukirjat 110: 653–654, 116: 659–660, 690–691, 120: 486–487; HMA alisen tuomiokunnan perukirjat Ec:1, 482; HMA raastuvanoikeuden perukirjat Ec:1.

²⁷² HMA tuomiokunnan perukirjat 111: 407–408, 120: 216; HMA alisen tuomiokunnan perukirjat Ec:1, 2, Ec:2, 578, 740; HMA raastuvanoikeuden perukirjat Ec:3–4.

²⁷³ HMA tuomiokunnan perukirjat 120: 486–487, 656; HMA alisen tuomiokunnan perukirjat Ec:1, 80–81; HMA raastuvanoikeuden perukirjat Ec:4.

papit ja virkamiehet.²⁷⁴ Niin pelejä, käsitöitä kuin kirjoittamista saattoi toki harrastaa muidenkin pöytien ääressä, mutta näitä puuhia varten erikseen suunnitelluissa pöydissä oli usein tiettyjä erityisominaisuuksia (kuten pelipöytien reunoilla erilliset painamat kynttilänjaloille), jotka tekivät niistä erityisiä statusesineitä.

Piirongit tai lipastot (*bureau*) olivat 1700-luvun muotiesineitä. Ne saattoivat olla esimerkiksi kolmen laatikon kaarevalinjaisia mahapiironkeja tai suurikokoisempia laskulevyllä varustettuja kirjoituspiironkeja.²⁷⁵ Piirongit yleistyvät kansan kodeissa vasta 1800-luvun mittaan ja olivat siten 1700-luvulla jo itsessään statusesineitä, mutta niiden arvoa nosti entisestään ylellisten materiaalien, kuten marmorilevyjen käyttö.²⁷⁶ Ne olivat usein perukirjoissa sukupuolittuneita esineitä: ”miesten piirongilla” viitattiin nimenomaan kirjoituspiironkiin, jonka vetolaatikoihin saattoi säilöä kirjoitusvälineiden lisäksi viinaputelin tai piippuja, kun taas *fruntimmers bureau* tarkoitti sirompaa laatikolipastoa.²⁷⁷

Piironkeja omistettiin eniten virkamiesten ryhmässä, jossa niitä oli jopa yhdeksällä tutkimushenkilöllä. Ne olivat hohdokkaita ja yhdistyivät muutenkin laajoihin pöytäkoelmiin: apteekkari Swahn, lääninkamreeri Ithimaeus sekä Walheimit omistivat marmorilevyillä päällystettyjä piironkeja ja de Pontilta löytyi niitä yhteensä viisi männystä ja pähkinästä.²⁷⁸ Myös sotilaiden aineistossa omistettiin niin miesten kuin naisten piironkeja, ja esimerkiksi Sofia Frederica Krabella oli molemmat tammisina. Oppineista piirongin omisti muun muassa lääninrovasti Mennander, jonka *fruntimmers bureau* oli maalattu muistuttamaan pähkinäpuuta (*vallnöts målning*).²⁷⁹

²⁷⁴ HMA alisen tuomiokunnan perukirjat Ec:2, 705–706.

²⁷⁵ Andersson 2007, 161; Laaksonen 2017, 26; Sammallahti & Lehto 2010, 120. Malleja olivat myös nelilaatikkoinen ja alaspäin levenevä piironki. Kustavilaisuuden aikana linjat suoristuivat ja koristelu yksinkertaistui.

²⁷⁶ Sammallahti & Lehto 2010, 120.

²⁷⁷ Ilmakunnas 2016b, 143; Sammallahti & Lehto 2010, 141. Perukirjoihin merkittyjä kirjoitusvälineitä olivat mustepullot, hiekkarasiat ja kirjoituslaatikot.

²⁷⁸ HMA tuomiokunnan perukirjat 120: 216; HMA raastuvanoikeuden perukirjat Ec:3–4. Swahnin piironki oli jopa 15 rixsin arvoinen.

²⁷⁹ HMA tuomiokunnan perukirjat 116: 658; HMA alisen tuomiokunnan perukirjat Ec:2, 379–380.

Kuva 6. Pähkinäpuinen mahapiironki messinkilistoilla ja pronssiheloituksilla 1760-luvulta. Lähde: Kansallismuseo, historialliset kokoelmat, Bergmanin kokoelma.

Piirongeista oli myös kaappimaisempia sovelluksia, kuten esimerkiksi usein astiakaappina käytetty senkki sekä kaksiovisesta yläkaapista ja vinokantisesta piirongista rakennettu piironkikaappi.²⁸⁰ Tällaisia erityispiirteitä ei kuitenkaan perukirjoissa aina eritelty, vaikka säätyläiskotien kaapeista kerrotaankin usein, olivatko ne esimerkiksi keittiö-, kirja-, ruoka-, avain- vai vaatekaappeja tai oliko kyseessä siro kulma-kaappi (*hörn skåp*). Piironkikaappeja löytyi silti muutenkin muodinmukaisia kalusteita omistaneiden Rimmelin, Charpentierin, Ithimaeuksen, de Pontin ja Walheimien luota.²⁸¹ Yleisesti kaappeja omistettiin keskimäärin kahdesta viiteen ja edustuskykyisimmissä kodeissa jopa 6–10 kappaletta, ja suurin osa niistä oli todennäköisesti jyhkeitä barokin aikaisia mäntykaappeja. Oppineen säädyn erikoisuus oli erikseen nimettyjen kirjakaappien verrattain suuri määrä. Niitä löytyi jopa neljästä kodista.²⁸²

Kaappien määrästä huolimatta erilaisia talonpoikaiskodeissakin suosittuja arkkuja, laatikoita ja lippaita löytyi koko aineiston perukirjoista kaikilta tutkimushenkilöiltä kahta lukuun ottamatta, ja joillakin ne olivat jopa ainoita huonekaluiksi listattuja esineitä. Matka-arkkuun, joita omistettiin tyypillisesti yhdestä neljään, voitiin pakata vaatteita ja muita tarvittavia tavaroita, kun lähdettiin pois kotoa pidemmäksi aikaa.

²⁸⁰ Sammallahti & Lehto 2010, 184.

²⁸¹ HMA tuomiokunnan perukirjat 116: 690, 120: 216, 486; HMA raastuvanoikeuden perukirjat Ec:3–4.

²⁸² HMA alisen tuomiokunnan perukirjat Ec:2, 379–380, 536; HMA raastuvanoikeuden perukirjat Ec:2.

Tavallinen, yleensä huoneen seinustalla seisova arkku taas oli yksi kotien monikäyttöisimpiä perushuonekaluja. Se saattoi toimia istuimena, pöytänä ja säilytystilana.²⁸³ Erityisen hieno arkku oli raudoitettu tai heloitettu ja lukollinen: esimerkiksi Juseliukselta löytyi kolmen rixsin arvoinen tamminen heloitettu matka-arkku ja von Burghausenin perukirjaan oli merkitty jopa 16 rixsin arvoinen vaaleapuinen arkku.²⁸⁴

Arkkujen lisäksi erityyppisiä tammisia lippaita ja laatikoita löytyi lähes jokaisesta perukirjasta. Niissä saatettiin säilyttää esimerkiksi rahaa, arvopapereita, koristeita ja muita kalleuksia.²⁸⁵ Niiden käyttötarkoituksista on erikseen mainittu pullolaatikot (*flask fontral*), sekä henkilökohtaisten tavaroiden ja vaatteiden säilyttämiseen tarkoitettua muodikkaat ”yölaatikot” (*nattlåda*). Yölaatikoiden omistus keskittyi selvästi varakkaammille tutkituille, ja niitä käyttivät todennäköisesti etupäässä naiset. Sotilassäädössä yölaatikoita omistivat Mellin, Wetterberg ja Krabbe, oppineista Östberg ja Grahn sekä virkamiehistä Boisman ja Lilliebrunn.²⁸⁶ Myös sokerilaatikot on joskus lueteltu keittiötarvikkeiden sijaan huonekalujen yhteydessä, mikä osoittaa, että ne olivat osa kalustusta ja esillä – esimerkiksi lääninkamreeri Ithimauksella oli arvokas mahongista valmistettu sokerirasia.²⁸⁷

Kokonaisuudessaan säätyläiskodit sisustettiin siis pääasiassa seurusteluun sopivilla huonekaluilla, jotka oli helppo siirtää sinne, missä niitä tarvittiin. Tästä kertovat taitettavat pöydät ja tuolien suuri määrä: salista voitiin tehdä ruokailutila tai vaikka tanssitali siirtämällä kalusteita sen keskelle tai seinien vierustoille.²⁸⁸ Tämä oli myös suurin ero säätyläis- ja talonpoikaskotien välillä. Talonpoikaistuvassa esimerkiksi penkit olivat usein kiinni seinässä ja uutuudet kuten sohvut ja lipastot vielä harvinaisuuksia.²⁸⁹ Säätyläiskodeissa rokokoon ja kustavilaisuuden ihanteita noudattava huone oli harvittu, ”lavastettu”, kokonaisuus, jossa huonekalut olivat paitsi kauniita ja viihtyisiä, myös sopivat väritykseltään toisiinsa.²⁹⁰

²⁸³ Laaksonen 2017, 21; Vilkuna 2010, 390. Vrt. talonpoikaiskodeissa olivat tavaroiden pääasiallisia säilytyspaikkoja. Laurikkala 1947, 94.

²⁸⁴ HMA alisen tuomiokunnan perukirjat Ec:1, 482, Ec:2, 705–706.

²⁸⁵ Sirelius 1921, 316.

²⁸⁶ HMA tuomiokunnan perukirjat 111: 407–408, 451–452, 116: 321–322, 658, 738; HMA alisen tuomiokunnan perukirjat Ec:1.

²⁸⁷ Åström 1993, 110. HMA raastuvanoikeuden perukirjat Ec:4.

²⁸⁸ Ilmakunnas 2020, 284; Artukka 2021, 213.

²⁸⁹ Esim. Sirelius 1921, 317.

²⁹⁰ Munthe 1928, 111.

Suolahti hahmottelee artikkelissa ”Suomalaisen rococoajan kodeissa” aikalaismuistelmien perusteella vanhojen kartanoiden arkkityyppejä: hyvin järjestetty puutalo, jossa oli sali, kaksi kamaria sekä porstua, jonka vieressä oikealla vierashuone ja makuukamari, vasemmalla keittiö ja sen takana huone.²⁹¹ Hänen hahmottelemansa katsaus huoneiden sisustukseen olisi mahdollinen myös näistä perukirjoista löytyvillä esineillä erityisesti niitä tarpeeksi statuksen esittämistä varten omistaneissa kodeissa. Jos kotiin oli hankittu muodikkaimpia uutuuksia, kuten divaaneita, nojatuoleja ja teepöytiä, niitä esiteltiin todennäköisesti salissa, jonka seinällä saattoi roikkua kultareunuksinen peili. Makuukamarissa saattoi puolestaan olla pylvässäänky verhoineen ja koristeellisine vuodevaatteineen, piironki, yölaatikko ja vaatekaappi. Kirjoituspöytä tai -pulpetti ja kirjakaappi olivat todennäköisesti isännän työhuoneessa. Myös Anderssonin kuvaus esineiden sijoittelusta Arbogan kaupunkikodeissa voisi olla jokseenkin samanlainen kuin näissä säätyläiskodeissa riippuen toki siitä, kuinka monta huonetta talossa oli: salissa saattoi olla suuri tammikaappi, useita pöytiä ja selkänojallisia tuoleja, kamareissa sängyt, kullatut peilit, sohva ja pienet pöydät, ruokasalissa kaappi, pari taitettavaa ruokapöytää, teepöytä ja kulmakaappi ja isännän huoneessa kaappeja, kirjoituspöytä, seinäkello ja yksittäisiä tuoleja.²⁹² Peilit ja kellot olivat huoneita koristavia puoliluksusesineitä, joihin perehdytään tarkemmin seuraavassa alaluvussa.

3.5 Korut, rasiat, kellot, peilit, kirjat ja tapetit

Tärkeä osa statuksen esittämistä olivat erilaiset ”puoliylelliset” koriste- ja kulttuuriesineet, jotka on tässä koottu yhden otsikon alle. Jokainen esinetyyppi loi omanlaisia mahdollisuuksiaan yhteiskunnallisen aseman esittämiseksi.

Korut olivat statussymboleita, joita voitiin pukea päälle ja esitellä itse. Ne yhdistettiin usein hienoihin vaatteisiin. Säätyläisten perukirjoissa mainittuja koruja olivat kultaiset sormukset, hiusneulat (*hår nål*) sekä hopeasta tai kullasta tehdyt korva-, kaula- ja rannekorut, joiden arvo riippui niissä käytetyn metallin laadusta ja painosta sekä niihin upotetuista jalokivistä. Sormuksia käyttivät niin naiset kuin miehetkin, mutta muuten jalokivikorut olivat naisten asusteita. Kultaisiin kihla- ja vihkisormuksiin oli usein

²⁹¹ Suolahti 1993, 59.

²⁹² Andersson 2009, 150–151.

kaiverrettu omistajien nimikirjaimet, jotta periytyessään eteenpäin ne muistuttaisivat sukujen historiasta. Miehet koristautuivat esimerkiksi erilaisilla hopeisilla soljilla ja napeilla (*ske spän, knä spän, armknappar*) ja kantoivat mukanaan rottinkisia kävelykeppejä (*spanskrör käpp*) ja piippuja.²⁹³ Koruja oli aineistossa suhteellisen paljon ja tasaisesti koko tutkimusjakson ajalla: sotilaiden ryhmässä niitä oli 14/19, oppineiden ryhmässä 12/18 ja virkamiehillä 18/20 tutkimushenkilöistä.

Taulukko 8. Korujen omistus perukirjoissa. Lähde: Sääksmäen tuomiokunnan ja alisen tuomiokunnan perukirjat, Hämeenlinnan raastuvanoikeuden perukirjat.

	Sormus	Kaulakoru	Korvakorut	Rannekoru	Solkia	Hiusneuloja	Nappeja	Sormustimia
Sotilaat	13	3	7	–	8	2	3	3
Oppineet	10	5	4	–	8	2	3	2
Virkamiehet	13	6	6	2	15	2	9	6

Kuten taulukosta 5 näkyy, lähes kaikilla koruja omistaneilla oli kultasormuksia ja vain kahdeksalla niiden sijaan esimerkiksi erityyppisiä solkia, nappeja tai kaulakoruja. Soljet olivatkin toinen yleisimmin omistettu korutyyppejä. Eniten erilaisia koruja omistettiin virkamiesten ryhmässä. On kuitenkin huomattavaa, kuinka niin kapteenin vaimo Somerniemeltä, pastorinleski Luopioisista kuin notaarin vaimo Lopelta saattoivat pukea ylleen kultasormuksen, kultaiset tai hopeiset korvakorut ja hiusneuloja sekä ensimmäisen tapauksessa jopa poikkeuksellisen 30 riksin arvoisen jalokividiadeemin.²⁹⁴ Tämä tulos eroaa aiemmista havainnoista, sillä esimerkiksi Arbogan eliitin keskuudessa korut olivat vain hyvin harvojen omistamia eksklusiivisia ylellisyysesineitä.²⁹⁵

Erilaiset pienet rasiat olivat suosittuja lahjaesineitä ylemmissä yhteiskuntaryhmissä perheen ja ystävien välillä.²⁹⁶ Niitä omistivat puolet sotilaiden ja virkamiesten ryhmään kuuluneista ja oppineista viisi. Hienoimmat aineistossa esiintyvistä rasioista oli tehty esimerkiksi posliinista, agaatista ja kullasta, mutta suurin osa niistä oli hopeisia

²⁹³ Andersson 2007, 200–201; Åström 1993, 129–130. Kävelykeppejä omistettiin virkamiesten ryhmässä kuusi, muissa ryhmissä kaksi. Piiput oli valmistettu useimmiten muotimateriaali merenvahasta (*sjöskin*), ja niitä koristettiin esimerkiksi hopeisilla heloituksilla. Piippua poltti jopa yhdeksän herrasmiestä virkamiesten, kuusi oppineiden ja kaksi sotilaiden ryhmässä.

²⁹⁴ HMA tuomiokunnan perukirjat 116: 655–656, 120: 34, HMA alisen tuomiokunnan perukirjat Ec:1, 497. Suurin osa tutkimusaineiston koruista oli todennäköisesti saatu perintönä: niitä annettiin suoraan naispuolisille sukulaisille, jotta ne pysyisivät suvun sisällä. Koruihin sijoittaminen oli myös hyödyllisiä, sillä niitä saatettiin pantata ja käyttää käteisen rahan korvikkeena. Vainio-Korhonen 1994, 213.

²⁹⁵ Andersson 2009, 199–202. Toisaalta samaa aluetta tutkinut Vainio-Korhonen (1994, 139–141) on todennut erityisesti aatelisten arvokorujen runsauden, joka lisääntyi myös aateliittomien keskuudessa erityisesti 1700-luvun loppua kohden.

²⁹⁶ Ilmakunnas 2020, 286.

nuuskarasioita.²⁹⁷ Nuuskan käyttö levisi Ranskasta muuhun Eurooppaan 1600-luvulla. Se oli yleistä kaikissa yhteiskunnan kerroksissa, mutta edellytti säätyläisten ja erityisesti aatelin keskuudessa tietyn tapakoodiston hallintaa, esimerkiksi juuri koristeellisten nuuskarasioiden käyttöä. Arvokkaimmat rasiat olivat kultasepäntyön taidonnäytteitä ja ne oli valmistettu kalliista materiaaleista kuten kullasta, hopeasta ja emalista. Niitä tehtiin kuitenkin myös edullisemmista vaihtoehdoista ostajan sosiaalisen aseman ja taloudellisen tilanteen mukaan. Nuuskarasia oli siten niin säätyläismiehen kuin -naisenkin asuste, jonka materiaalilla ja koristelulla näytettiin omaa asemaa.²⁹⁸

Hienoja nuuskarasioita omistivat esimerkiksi sotilaiden ryhmässä Sofia Frederica Krabbe ja vänrikki Rimmel. Krabben rasioista yksi oli sininen ja siihen oli tehty hopeisia koristekaiveruksia, kaksi muuta oli tehty posliinista. Myös Rimmelillä oli kolme nuuskarasiaa: kaksi kullattua, toinen nelikulmainen ja toinen ovaalinmuotoinen, sekä yksi kaksiosainen masuroitu. Oppineiden ryhmässä opettaja Lignipauksella oli ”sisältä ja ulkoa” kullattu nuuskarasia ”kilpikonnakannella” (*med skilpadds låck*). Virkamiesten ryhmässä nuuskarasiat olivat suhteellisen yleisiä, niitä oli yhteensä 11 tutkimushenkilöllä, lähes kaikilla hopeisia.²⁹⁹ Koko aineistossa yhdeksän tutkimushenkilöä omisti nuuskarasioiden lisäksi myös tupakkarasioita, jotka eivät kuitenkaan olleet yhtä arvokkaita ja olivatkin usein materiaaliltaan esimerkiksi puuta tai messinkiä.

Toisen tyyppinen lahjarasia oli hopeinen, usein kullattu ”sienirasia” (*svampdosa*), jossa säilytettiin erilaisia hajusteita ja hajusieniä. Tällaisia muutaman rixsin arvoisia rasioita löytyi vain virkamiesten ja sotilaiden ryhmän aatelinmaisilta Lilliebrunnilta ja Charpentierilta sekä vänrikki Rimmeliltä.³⁰⁰ Vaikkeivat rasiat olleet rahallisesti kovin arvokkaita, ne kertovat henkilökohtaisten kaunistautumisen ja hygienian merkityksen kasvamisesta, mikä kuului keskeisenä osana säätyläisten kulttuuriin. Niitä saatettiin kanta mukana siltä varalta, että ehostautumisen tarve yllätti.³⁰¹ Samaan

²⁹⁷ HMA raastuvanoikeuden perukirjat Ec:4. Esimerkiksi lääninkamreeri Ithimaeus omisti 30 rixsin arvoisen emaloidun kultarasian.

²⁹⁸ Ilmakunnas 2009, 208–209; Kaartinen 2006, 97.

²⁹⁹ HMA tuomiokunnan perukirjat 116: 658, 120: 478 & 489, HMA raastuvanoikeuden perukirjat Ec:1–4.

³⁰⁰ HMA tuomiokunnan perukirjat 111: 402, 116: 710, 120: 480.

³⁰¹ Suolahti 1925, 157–158; Ijäs 2015, 181. Miesten keskuudessa ehostautumisen tarpeesta kertoo myös parranajovälineiden omistaminen: partaveitsiä ja niiden koteloita löytyi jokaisesta ryhmästä yhteensä 14 tutkimushenkilöltä. Sienirasiat olivat säätyläisten keskuudessa muodissa erityisesti 1760-luvulle asti. Vainio-Korhonen 1994, 277.

kaunistautumisen kategoriaan menivät myös puuteriaskit, jotka usein liittyivät myös toiseen 1700-luvun keskeiseen muoti-ilmiöön, peruukkeihin.

Peruukinkäyttäjien ydinryhmä koostui säätyläismiehistä, kuten papeista, opettajista ja aatelittomiin säätyläisiin kuuluvista herroista. Siten hopeiset, puiset ja läkistä tehdyt puuteri- ja peruukkiaskit kuuluivat oleellisina välttämättömyystavaroina säätyläismiesten varustukseen: aineistossa näitä omistivat esimerkiksi kirkkoherra Israel Idman, opettaja Henrik Sipilius ja pormestari Henric Siivon.³⁰² Heidän lisäksi peruukinkäyttäjiä olivat perukirjojen perusteella myös kappalaisen ja kirjanpitäjän vaimojen Christina Hiloffin ja Christina Jacobsdotterin aviomiehet sekä tullikirjuri Johan Edman. Peruukkeja ja puuteria oli syrjäiseen Hämeenlinnaan ja ympäröivälle maaseudulle usein hankala hankkia, mikä tekee niiden käytöstä sosiaalisesti entistä merkittävämman statuksen ilmaisun. Peruukkia pitämällä haluttiin viestittää, että huolimatta varsinaisesta säätyasemasta kuuluttiin säädyllisten miesten joukkoon.³⁰³

Kuvat 7 ja 8. Hopeinen hajusterasia. Valmistettu vuosien 1740 ja 1760 välillä. Lähde: Kansallismuseo. Hopeinen kustavilaistyylinen nuuskarasia, kullattu sisältä. Lähde: Turun museokeskus.

Jos puuterointi ja peruukit olivat säätyläismiesten keino osoittaa sosiaalista asemaa, kuului koristeompelu säätyläisnaisten keskeisiin ajanvietteisiin. Ompelutaito ja esimerkiksi pyyhe- ja pöytäliinojen nimikointi oli keino liittää itsensä ja perheensä osaksi

³⁰² HMA raastuvanoikeuden perukirjat Ec:1-2, Ec:4. Vilkuna 2022, 103, 229.

³⁰³ HMA tuomiokunnan perukirjat 110: 256, HMA alisen tuomiokunnan perukirjat Ec:1, 500. HMA raastuvanoikeuden perukirjat Ec:3. Vilkuna 2022, 109, 187-189

sukupolvien jatkumoa.³⁰⁴ Kaikki naiset tarvitsivatkin materiaalia ja työvälineitä ompeluun ja korujen yhteydessä listattujen sormustimien lisäksi rasioita, joissa saattoi säilyttää ompelutarvikkeita (*syskrin*) löytyi yhteensä viidestä perukirjasta. Esimerkiksi Sofia Frederica Krabben tyylikäs ompelurasia oli siniseksi maalattu, jalallinen ja laatikollinen, siinä oli lukko ja punaisesta taftista tehty tyyny.³⁰⁵ Vaikka rasioita ei löytynyt useammasta perukirjasta, on niitä todennäköisesti silti omistettu: ompelutarvikkeiden on aikaisemmassa tutkimuksessa usein huomattu puuttuneen perukirjoista.

Kellot olivat 1700-luvun jälkipuoliskolla jo melko laajalle levinneitä, mikä kertoo yleisestä suhtautumisen muutoksesta aikaa kohtaan. Vuorokaudenvaihtelua tarkemmin ajan kertovan seinäkellon paikka saattoi kodissa olla esimerkiksi sänkykamarissa tai työhuoneessa, kun taas arvokkaista metalleista tehtyt taskukellot (*fick ur*) olivat eräänlaisina koruina osa säätyläisen asua. Säätyläiskodeissa seinäkellot olivat muuttuneet jo lähes tarve-esineiksi, kun taas talonpoikaiskodeissa ne olivat vuosisadan loppupuolella vielä uutuuksia.³⁰⁶ Mukana kulkevista taskukelloista sen sijaan oli maksettava ylellisyysveroa, joten ne olivat selvästi vielä statusesineen asemassa.³⁰⁷

Perukirjoista saatavat tiedot heijastelevat tätä kehitystä. Kelloja omistivat kaksi kolmasosaa niin sotilas- kuin pappissäädystä, ja jopa kolme neljäsosaa (16/20) virkamies-säädyn jäsenistä. Seinäkellot olivat keskimäärin muutaman ja korkeimmillaan seitsemän riksien arvoisia, ja niitä omistettiin yleensä yksi, vain rovasti Carl Östberg ja maanmittari Grundström omistivat useamman. Kelloja kuvaillaan useassa tapauksessa vanhoiksi, joten ne ovat selvästi kuuluneet kodin sisustukseen jo hyvän tovin. Taskukellojen suhteen puolestaan mainittiin lähes aina materiaali (kulta tai hopea) ja ne olivat yleisesti arvokkaampia. Niitä käyttivät perukirjojen perusteella niin naiset kuin miehetkin: kapteenin vaimo, kolme upseeria, kaksi opettajaa, kaksi kirkkoherraa, lasitehtaan johtaja, lääninsihteeri ja -kamreeri, pormestari, sotatuomari, apteekkari ja toimitusvouti. Esimerkiksi Sofia Frederica Krabben perukirjaan oli merkitty kaksi kullattua taskukelloa, joissa toisessa oli *käd för fruntimmer*, naisille tarkoitettu ketju.³⁰⁸

³⁰⁴ Ilmakunnas 2016b, 143.

³⁰⁵ HMA tuomiokunnan perukirjat 116: 658.

³⁰⁶ Laurikkala 1947, 109, 117; Sirelius 1921, 331; Andersson 2009, 151.

³⁰⁷ Herranen 2007, 80. Vasta muotiin tulleista kustavilaisista pöytäkelloista (*pendyl*) on aineistossa vain yksi maininta, joten ne eivät vielä olleet rantautuneet alueen säätyläisten keskuuteen

³⁰⁸ HMA tuomiokunnan perukirjat 116: 657.

Osan kelloista kerrotaan olevan ruotsalaista tekoa (esimerkiksi apteekkari Swahn omisti ruotsalaiset 30 riksin arvoisen kultakellon sekä 15 riksin arvoisen vanhan hopeisen taskukellon), mutta joukossa ovat myös kappalaisen apulaisen Eric Johan Boreniuksen ranskalainen ja vänrikki Rimmelin englantilainen kello. Tuontikelloja pidettiin selvästi sen verran harvinaisina esineinä, että niiden alkuperä oli kirjureiden mielestä tärkeää tuoda esiin. Rahallisesti kaikkein arvokkaimman, jopa 33 riksin arvoisen kultakellon omisti everstiluutnantti von Burghausen.³⁰⁹

Peilit olivat ylellisyysesineitä, jotka toivat huonetiloihin valoa, avaruutta, juhlavuutta ja ylellisyyttä.³¹⁰ Niiden funktio oli etupäässä esteettinen, mikä korosti niiden asemaa statusesineinä. Ajan rokokoo- ja kustavilaistyyllisissä peileissä oli usein kullatut koristeelliset kehykset, ja kokonaisuus täydentyi peilin alle sijoitettavalla lipastolla sekä joko lampeteilla tai kynttilänjaloilla. Peilejä sijoitettiin paitsi makuukamareihin myös julkisiin tiloihin kuten saleihin.³¹¹ Aineistossa peilejä omistettiin suhteellisesti paljon, sotilaiden ryhmässä niitä oli 11/19, oppineiden ryhmässä 9/18 ja virkamiesten ryhmässä 15/20 tutkitusta henkilöistä.

Kuva 9. Peililampetti kullatuilla reunuksilla. Tekijä Johan Åkerblad, 1777. Lähde: Helsingin kaupunginmuseo.

³⁰⁹ HMA tuomiokunnan perukirjat 120: 478, HMA raastuvanoikeuden perukirjat Ec:4, HMA alisen tuomiokunnan perukirjat Ec:1, 493 & 841. Vainio-Korhonen 1994, 274–275.

³¹⁰ Laaksonen 2017, 58.

³¹¹ Munthe 1928, 137; Åström 1993, 115.

Kellojen tapaan myös peilit alkoivat yleistyä säätyläiskodeissa vuosisadan loppua kohden, jolloin pelkän omistamisen sijaan koosta, kehyksistä ja lukumäärästä tuli keskeisiä yhteiskunnallisesta asemasta viestittäviä tekijöitä.³¹² Tämä näkyy myös perukirja-aineistossa: siinä missä useita aatelisia sisältäneessä sotilaiden ryhmässä peilejä omistettiin suhteellisen tasaisesti läpi tutkimusjakson, oppineiden ja virkamiesten aineistossa ne alkavat selvästi yleistyä vasta 1780- ja 1790-luvuilta eteenpäin. Vähiten peilejä omistaneilla oppineilla niitä oli myös määrällisesti vähiten, sillä kaikki yhdeksän omistivat vain yhden peilin. Sotilaiden ja virkamiesten keskuudessa on nähtävissä, että joko peilejä omistettiin yksi tai kaksi, tai sitten niitä oli hankittu selvästi useampia ja erityyppisiä. Esimerkiksi lasitehtaan johtajalla de Pontilla oli yhteensä kahdeksan erikokoista peiliä ja myös apteekkari Swahnin perukirjaan oli listattu vaikuttava peilikokoelma: suuri peili kullatuilla kehyksillä, 12 peililamppetta kullatuilla kehyksillä, kaksi pientä peiliä hajonneilla ja kaksi kullatuilla kehyksillä. Swahn oli myös ainoa aineiston henkilöistä, joka omisti 10 riksin arvoisen kristallikruunun (*slipad kristalls ljus krona*).³¹³ Näitä katseenvangitsijoita oli 1700-luvulla pikkuhiljaa alkanut ilmestyä kohteihin. Kattoon kiinnitettävän valaisimen heijastava pinta lisäsi kynttilänvaloon totuneissa talouksissa valotehoa huomattavasti, mikä viestitti statuksesta.³¹⁴

Kirjojen omistaminen kertoi kiinnostuksesta kulttuuria ja opillista sivistystä kohtaan. Kirjahistorioitsijoiden mukaan niitä hankittiin esimerkiksi avuksi viranhoitoon ja uskonharjoitukseen sekä toisaalta myös uteliaisuudesta ja ajanvietteeksi.³¹⁵ Lukijoilla on täytynyt olla myös hyvä kielitaito, sillä useissa säätyläiskodeissa luettiin perukirjojen perusteella paitsi suomeksi ja ruotsiksi, myös ainakin saksaksi, ranskaksi, latinaksi, hepreaksi ja kreikaksi. Kirjoja oli mahdollista ostaa edulliseen hintaan paitsi erilaisista huutokaupoista myös kaupunkien kirjavälittäjiltä ja -sitojilta, ja niitä tuotiin mahdollisuuksien mukaan esimerkiksi Tukholmasta. Erityisesti maaseudulla kirjoja myös vaihdettiin, lainattiin ja myytiin yksityisesti omien verkostojen kesken. Perukirjoista kirjanomistusta tutkittaessa on huomioitava, että niihin merkittiin todennäköisesti

³¹² Ijäs 2015, 113; Jämbäck 2007, 18; Hassinen 2021, 56–57. Talonpoikaistaloissa peilit olivat 1800-luvun alkuun asti harvinaisuus. Laurikkala 1947, 110.

³¹³ HMA tuomiokunnan perukirjat 120: 215, HMA raastuvanoikeuden perukirjat Ec:4.

³¹⁴ Laaksonen 2017, 66.

³¹⁵ Parland von Essen 2008, 13.

herkemmin vainajan kristillisestä elämäntavasta kertovia kirjoja, kuin esimerkiksi 1700-luvulla muotiin tulleita kaunokirjallisia teoksia. Kirjoja pidettiin ylipäätään kuitenkin selvästi tärkeinä, sillä ne mainittiin usein nimekkeittäin, minkä lisäksi saatettiin kuvailla niiden kokoa, kuntoa ja ulkoasua eli sitä, miten kirja oli sidottu.³¹⁶

Kirjoja omistettiin vähiten sotilassäädystä, jossa niitä oli 11/19 tutkimushenkilöistä. Ryhmän kirjastot olivat keskimäärin 10–30 kirjan laajuisia, ja ne koostuivat pääasiassa teologisesta kirjallisuudesta, kuten suomen- ja ruotsinkielisistä Raamatuista, psalmikirjoista ja postilloista.³¹⁷ Muutamassa kodissa luettiin lisäksi esimerkiksi retoriikkaa, historiaa, lakikirjoja sekä kodinhoidon oppaita, mutta suurimmalta osin kirjaluettelot kertovat varsinaisen kulttuuriharrastuksen sijaan uskonnon keskeisestä roolista arjessa. Poikkeuksiakin kuitenkin löytyy. Esimerkiksi Eva Margareta Mellinin kirjastolla oli suora yhteys hänen miehensä, linnoituksen konduktööri Erik Åkessonin ammattiin, sillä perukirjaan oli listattu useita matematiikkaan ja linnoitustekniikkaan liittyviä teoksia, kuten *Devilles Fortification* ja *Martii Aritmetique Geometrie och Fortification*.³¹⁸

Niin papisto kuin opettajat puolestaan tarvitsivat kirjoja viranhoidossaan, vaikka seurakunnan ja koulujen kirjastot ja rahavarat kirjojen hankkimiseen olivat usein kehnot. Siten he päätyivät kokoamaan koteihinsa merkittäviäkin kirjastoja, minkä taustalla oli myös laajempi kiinnostus kirjalliseen kulttuuriin. Tämä näkyy selvästi myös perukirjaaineistossa, jossa kirjoja omistivat oppineen säädyn jäsenistä kaikki paitsi yksi tutkimushenkilö. Tyypilliseen kirjastoon kuului tässä ryhmässä teologiaa, uskonnollista peruskirjallisuutta kuten Raamattuja, katekismuksia, psalmikirjoja ja postilloja sekä silloin tällöin myös kielitieteellisiä, historiallisia, maantieteeseen, sivistystoimeen ja luonnontieteeseen liittyneitä teoksia esimerkiksi Linnén ja Kalmin kynistä.³¹⁹ Kirjastojen koot vaihtelivat noin kymmenen ja yli sadan kirjan välillä, mutta sisällöltään erityisesti keskikokoiset kokoelmat olivat varsin identtisiä riippumatta siitä, oliko omistaja kappalainen vai kirkkoherra.³²⁰ Ryhmän laajin, yli 100 niteen kirjasto kuului

³¹⁶ Parland von Essen 2008, 22–23; Grönroos 1983, 40. Kaunokirjallisuus oli myös liikkuvampaa, sitä lainattiin ja myytiin pois lukemisen jälkeen. Perukirjat kertovat enemmän pitkäaikaisesta kirjastomistuksesta, kun taas esim. huutokauppapöytäkirjat valottaisivat todellisia ostopäätöksiä.

³¹⁷ Kirjat arvioitiin usein yhtenä kokonaisuutena, jolloin niistä kerrottiin vain esimerkiksi määrä. Tässä tehdyt päätelmät perustuvat niihin perukirjoihin, joissa kirjat on lueteltu nimekkeittäin.

³¹⁸ HMA tuomiokunnan perukirjat 110: 41, 111: 468.

³¹⁹ Laine 2008, 36–41. Postillat olivat saarnakokoelmia, jotka auttoivat saarnanvalmistelussa.

³²⁰ Saman on todennut Laine 2008, 49.

kirkkoherra Israel Idmanille, joka omisti kattavan teologisen kokoelman lisäksi muun muassa useamman lääkärikirjan sekä sanakirjoja usealla kielellä.³²¹

Siinä missä oppinut sääty luotti perinteiseen, viranhoitoon liittyneeseen kirjallisuuteen, aineiston virkamiessäädyn jäsenet olivat kiinnostuneita myös kirjallisen kentän uutuuksista.³²² Siten ryhmän kirjanomistus oli kaikista vaihtelevinta: kirjoja oli kahta lukuun ottamatta kaikilla säädyn jäsenillä, mutta niiden määrä vaihteli kauppaviskaali Gustav Bruseliuksen yhdestä vanhasta psalmikirjasta apteekkari Swahnin lähes 300 nimekettä käsittävään kirjastoon, joka sisälsi muun muassa terveyttä ja lääkitsemistä, teologiaa, lakia, politiikkaa, valtiopäiviä, historiaa, matematiikkaa, maantiedettä, luonnontiedettä sekä puutarhan-, eläinten ja kodinhoitoa käsitteleviä teoksia, keittokirjoja ja suuren määrän kaikkialle maailmaan sijoittuvia matkakertomuksia.³²³ Hänen lisäksi ahkeria kirjojen keräilijöitä olivat esimerkiksi pormestarit Hornborg ja John, lääninkamreeri Ithimaeus sekä lääninsihteeripari Walheimit. Heidän kotikirjastonsa heijastelevat 1700-luvun jälkipuoliskolla syntyneitä uutta lukemisen tapaa, jossa lajityypit moninaistuivat niin, että muutamien uskonnollisten kirjojen kollektiivisen lukemisen rinnalle syntyi subjektiivisempi lukemisen tyyli, jossa kaivattiin jatkuvasti tuoretta luettavaa. Kirjoista haettiin niin tietoa kuin huvia, mutta samalla haluttiin valistuksen hengessä kehittää itseä, omaa moraalia ja maailmankuvaa.³²⁴

Pellavakankaasta ja paperista tehdyt tapetit olivat 1700-luvulla suosittuja, mutta suhteellisen harvojen omistamia ylellisyystavaroita. Ne voitiin kääriä mukaan siirryttäessä paikasta toiseen ja ne myös lämmittivät. Niiden paikka oli talon julkisissa osissa, salissa ja kamareissa, ja ne oli usein arvotettu suhteellisen korkealle.³²⁵ Käsinpainettuja paperitapetteja saattoi ostaa Tukholmasta ja joistakin Suomen puolen suuremmista kaupungeista, mutta arkit oli mahdollista myös liimata tai naulata seinään ja maalata vasta tämän jälkeen. Joka tapauksessa työ vaatii asiaan perehtyneen tekijän.³²⁶ Tapetit

³²¹ HMA raastuvanoikeuden perukirjat Ec:2. Idmanin katekismuskokoelmasta löytyi klassikkojen Lutherin ja Pontoppidanin lisäksi myös esim. Svebiliuksen, Gråbergin ja Roswellin teoksia.

³²² Laine 2008, 59.

³²³ HMA raastuvanoikeuden perukirjat Ec:4. Esim. Swahnin matkakertomuksista: *Ehrenmalms resa genom Västernorrland och Lappmarck, Bruces resa genom Abyssinien ja Savaryns bref om Griekeland*.

³²⁴ Hakapää 2008, 65–66; Ahokas 2008, 109–110; af Forselles 2008, 115.

³²⁵ Andersson 2007, 158; Laaksonen 2017, 54; Koskinen 2003, 184.

³²⁶ Koskinen 2003, 184.

olivatkin peilien tapaan statusesine siksi, ettei niiden ripustamista seinälle voinut perustella juuri muulla kuin esteettisillä seikoilla.³²⁷

Tapetteja oli aineistossa eniten sotilassäädyn jäsenillä, tarkemmin lähes eksklusiivisesti aatellisilla. Anders Johan Lilliebrunnin perukirjaan oli sekalaisten tavaroiden kategoriaan merkitty kahdet tapetit, toiset ”Hiiden salissa”, toiset kartanon kamarissa. Hänen lisäksi tapetit koristivat majuri Pehr Cedersparren (*trykta lärfts Tapetter, läderstoff Tapetter*), vänrikki Otto Wilhelm Boismanin (*papper och målningar till Tapetter*) ja Eva Margareta Charpentierin koteja (kahdessa huoneessa kartanossa, perilliset halusivat jättää paikoilleen ja arvioimatta).³²⁸ Oppineiden ryhmässä tapetteja oli rovasti Östbergillä ja kirkkoherra Reilinillä. Suolahti kuvaa, kuinka erityisesti kappalaisten virkatalojen seinät olivat usein paljaat, ja tapetein ja koristemaalauksin varustettiin vain pappiloiden ”tärkeimmät huoneet”.³²⁹ Virkamiesten ryhmässä tapetit löytyivät Walheimien kaupunkitalon lisäksi sotatuomari Janssonin luota.³³⁰

Tapettien vähäistä määrää saattaa selittää se, että erityisesti vuosisadan loppua kohden ne alettiin perunkirjoituksissa Walheimien perukirjojen tapaan nähdä enemmän kiinteän kuin irtaimen omaisuuden osana. Toisaalta on mahdollista, ettei niitä yksinkertaisesti omistettu enempää. Seinille saatettiin ripustaa koristeiksi ja lämmittämään myös esimerkiksi ryijyjä tai parkittuja eläinten taljoja, joista vähintään toisia lähes kaikki tutkimushenkilöt omistivat.

³²⁷ Ijäs 2015, 109.

³²⁸ HMA tuomiokunnan perukirjat 110: 41, 116: 718–719, HMA alisen tuomiokunnan perukirjat Ec:2, 635, HMA raastuvanoikeuden perukirjat Ec:1.

³²⁹ HMA tuomiokunnan perukirjat 116: 739, HMA alisen tuomiokunnan perukirjat Ec:1, 4. Suolahti 1913, 60.

³³⁰ HMA tuomiokunnan perukirjat 120: 657.

Kuva 10. Pellava- tai hamppukankaalle öljymaalilla maalattu tapetti, jossa on ajalle tyypillisiä symmetrisiä kukkakuvioita. Valmistettu 1790-luvulla. Lähde: Turun museokeskus.

Vaikka erityyppisten puoliluksusesineiden omistaminen oli aineistossa suhteellisen yleistä, on huomioitava, että muutamia tutkimuskirjallisuudessa säätyläiskoteihin yhdistettyjä statusesineitä löytyi tutkimusalueen säätyläisten perukirjoista vain vähän. Esimerkiksi soittimet olivat aineistossa hyvin harvinaisia, vaikka musisointi ja soittotaito kuuluivat oleellisena osana säätyläislasten ja erityisesti aatellislasten muodikkaaseen kasvatukseen ja vieraiden kanssa seurusteluun. Ainoastaan virkamiesten ryhmään kuuluneen sotatuomari Janssonin kotoa löytyi viulu ja jousi (*violin med stråka*).³³¹

Myös muuten suhteellisen yleisiä tauluja mainitaan vain kahdessa sotilas- ja kolmessa virkamiessäädyn perukirjassa. Niistä löytyvät kokoelmat olivat kuitenkin vaikuttavia: värnikki Rimmelin kotoa löytyi kolme kipsikuvaa ja 28 muuta teosta (joiden kerrottiin kuvaavan esimerkiksi erinäisiä kristillisiä aiheita), kun taas kapteeni Fincke omisti 17 taulua, joihin kuului muun muassa vanha kuningatar Kristiinasta tehty muotokuva.³³² Kuparipiirroksioina ja painokuvina levinneet hallitsijanmuotokuvat olivat 1700-luvulla säätyläisten keskuudessa yleisiä, joten niitä olisi voinut olettaa löytyvän useammastakin kodista.³³³ Walheimien ja apteekkari Swahnin kodeissa riippui kullatuilla kehyksillä koristettuja tauluja 33 ja 46 kappaletta, ja de Pontilla oli yhteensä jopa 90 maalatuilla kehyksillä ja lasilla varustettua erikokoista taulua sekä kolme

³³¹ HMA tuomiokunnan perukirjat 120: 657. Jämbäck 2007, 22.

³³² HMA tuomiokunnan perukirjat 120: 488, HMA raastuvanoikeuden perukirjat, Ec:3.

³³³ Esim. Andersson 2009; Ilmakunnas 2020, 290; Åström 1993.

muotokuva.³³⁴ Muotokuvien, yleensä pienten puolivartalokuvien teettäminen yhdistyi aateliskulttuuriin ja oli hyvin kallista. Maalausten kautta pyrittiin korostamaan kuvattun henkilön luonnetta ja yhteiskunnallista asemaa.³³⁵ Todennäköisesti myös de Pont halusi ikuistaa saavutuksensa, ja kuulua tästä näkökulmasta ympäristönsä aateliskotien joukkoon.

Tässä alaluvussa tutkitut esineet kertovat siinä mielessä paljon säädynmukaisesta kulluttamisesta ja yhteiskunnallisen aseman esittämisestä, että toisin kuin yllä käsiteltyjen tarjoilu- ja ruokailuvälineiden, huonekalujen sekä erilaisten kodin tekstiilien kohdalla niiden hankkiminen ei perustunut niinkään käytännöllisille kuin esteettisille ja kulttuurisille syille. Myös puoliluksusesineitä omistivat enimmäkseen niin sotilaiden, oppineiden kuin virkamiestenkin ryhmien varakkaimmat jäsenet, joilta löytyi paljon muidenkin kategorioiden statusesineitä, mutta samaan aikaan niiden hankkiminen vaati myös trendi- ja säätytietoisuutta, mikä ilmenee muun muassa erilaisten kellojen, peruukkien ja taulujen kohdalla. Esimerkiksi kalliita taskukelloja omistivat paitsi aatelinen upseeri ja apteekkari, myös vänrikki ja muuten suhteellisen vähävarainen kap-palaisen apulainen. Erilaisilla rasioilla ja koruilla puolestaan koristautuivat niin aatelistaukset kuin aatelittomatkin säätyläiset ja kirjoja hankkimalla saatettiin erityisesti virkamiessäädystä laajentaa omaa maailmankuvaa.

³³⁴ HMA tuomiokunnan perukirjat 120: 215; HMA raastuvanoikeuden perukirjat Ec:3–4.

³³⁵ Ulväng 2008, 188; Ilmakunnas 2020, 287–288.

4 PÄÄTÄNTÖ

Esineet ovat tärkeitä välineitä, joiden avulla ihmiset luovat kulttuurista todellisuutta. Niistä onkin mahdollista konkreettisen muodon ja toiminnallisuuden lisäksi lukea symbolisia arvoja ja kommunikatiivista ulottuvuutta, ja niitä voidaan käyttää eri yhteiskuntaryhmien identifioimisen välineinä. Kuten Åström on todennut, esineet muodostavat keskenään hierarkkisen järjestelmän, jonka järjestystä ymmärtämällä on mahdollista saada avaimet ajan yhteiskuntaan ja kulttuuriin.³³⁶

Sääksmäen tuomiokunnan ja Hämeenlinnan alueen säätyläiset olivat todennäköisesti verkottuneita oman yhteisönsä muiden jäsenten kanssa. Tämä yhteydenpito heijastui irtaimistoon ja sisustukseen: säädynmukaisen kulutuksen käsitteen mukaisesti koti oli tärkeää lavastaa ikään kuin näyttämöksi, jolla vieraille voitiin esittää omaa sosiaalista asemaa. Se, että kodeissa perukirjojen perusteella oli ajallisesta välimatkasta huolimatta hyvin samantyyppinen irtaimisto todistaa siitä, että alueen säätyläisillä oli pääpiirteiltään yhteinen esineellinen kulttuuri. Kuten olen yllä osoittanut, suurin osa tutkimushenkilöiden irtaimesta omaisuudesta oli kiinni nimenomaan tarjoilu- ja ruokailuvälineissä, huonekaluissa sekä liina- ja vuodevaatteissa.

Sosiaalista asemaa saatettiin esittää esineiden kautta tiivistetysti kahdella tavalla: joko osoittamalla taloudellista vaurautta arvokkaita ja hyvälaatuisia esineitä hankkimalla, tai esittämällä kulttuurista tietämystä trendejä seuraamalla.³³⁷ Ensimmäinen tapa näkyi arvokkaista materiaalista valmistettujen, koristeltujen ja nimikoitujen esineiden kuten hopeapikareiden, kannujen, pöytä- ja lautasliinojen, piironkien, divaanien, korujen, nuuskarasioiden, tapettien ja peilien omistuksessa. Näissä käytettyjä arvokkaita materiaaleja olivat esimerkiksi silkki, kulta, kalliit puulaadut ja kangasverhoilut. Toinen tapa, kulttuurin ja trendien seuraaminen, näkyi esimerkiksi yleisessä kalusteiden tyyppin muuttumisessa. Kevyet siirrettävät pikkupöydät ja uudentyyppiset selkänojalliset tuolit kertoivat kevyestä ja mukavasta sisustuksesta, jossa kalusteita siirreltiin seurustelutilanteen vaatiman tavan mukaan. Kulttuurin muutos näkyi myös hitaasti yleistyvien posliiniesineiden kasvavassa määrässä: teenjuonti oli tärkeä uusi seurustelumuoto, jota varten tarvittiin paitsi teepöytä, myös uusi astiasto. Myös kirjojen

³³⁶ Åström 1993, 94.

³³⁷ Andersson 2009, 147.

omistus kuvasi erityisen selkeästi säätyläisten kulttuurista pääomaa, ja niiden määrä ja monipuoliset aiheet kertoivat omistajien perehtyneisyydestä ja kiinnostuksesta maailmanmenoon ja valistuksen ideoihin.

Sääksmäen tuomiokunnan ja Hämeenlinnan säätyläisten koteihin trendit saapuivat perukirja-aineiston perusteella vähitellen 1700-luvun jälkipuoliskon edetessä, eivätkä tyyli vaihtuneet suoraviivaisesti. Esimerkiksi posliini- ja lasiesineiden määrä näyttää kasvaneen todella vasta aivan 1700-luvun viimeisinä vuosina. Myöskään huonekalut eivät vaihtuneet kerralla tyyliuuntien mukaan, vaan kodeissa seisoivat todennäköisesti rinta rinnan uusia kalusteita vanhempien, usein perittyjen esineiden kanssa. Silti on mahdollista huomata, että moninaisista sosiaalisista taustoista ja varallisuustasoista huolimatta kodeissa oli pyrkimystä yhteiskunnallisen aseman osoittamiseen.

Sopiva säädynmukainen sisustus ei ollut kaikissa ryhmissä tai niiden sisälläkään yksiselitteistä, sillä siihen vaikuttivat kunkin henkilön omalaatuinen sosiaalinen tausta, suhteet, koulutusmahdollisuudet sekä varallisuus. Hyvästä mausta kertoi se, että tunnisti oman asemansa ja pysytteli sen rajoissa. Uutuudet näyttävät rantautuneen ensin varakkaampien ja korkeammassa sosiaalisessa asemassa olleiden tutkimushenkilöiden koteihin ja sitten levinneen laajemmalle. Niin sotilas-, virkamies- kuin oppineen säädynkin keskuudessa statusesineitä oli huomattavissa eniten ja johdonmukaisesti ryhmän varakkaimpien ja arvovaltaisimpien jäsenten kuten korkeiden aatelisupseerien, lääninhallituksen virkamiesten, sotatuomarin, lääninrovastin, kirkkoherrojen, pormestarien ja elinkeinon harjoittajien keskuudessa. Samalla jokaisessa ryhmässä oli myös poikkeuksia: esimerkiksi varakas pastorinleski, kappalainen, opettaja, vänrikki, kapteenin vaimo ja toimitusvouti saattoivat yhtä lailla osoittaa kiinnostusta ja pyrkimystä kotiensa sisustamiseen muodinmukaisesti.

Voidaankin ajatella, että kuluttamista motivoivat yhteiskunnallisen aseman osoittamisen lisäksi esimerkiksi muodinmukaisuus, jäljittelynhalu, tarve erottautua tai vahvistaa omaa tai ryhmän identiteettiä. Toisaalta kuluttamisen motiivina saattoivat toimia myös mukavuudenhalu tai omat henkilökohtaiset mieltymykset.³³⁸ Jos säätyläiset halusivat sisustuksessaan jäljitellä muita, esikuvat tulivat todennäköisesti omasta

³³⁸ Ijäs 2015, 213. Tämä oli nähtävissä selvästi esimerkiksi apteekkari Swahnin kirjaston kohdalla.

lähipiiristä, kuten sukulaisilta, tuttavilta ja naapureilta.³³⁹ Myös kirjeenvaihto oli keskeisessä asemassa: kaupungit sijaitsivat kaukana toisistaan ja tiet olivat usein huonossa kunnossa. Maaseudulla saattoi olla pitkä matka seuraavaan säätyläiskotiin.³⁴⁰ Tämänäköisiin suhteisiin on jälkikäteen vaikeaa päästä käsiksi, mutta samaan aikaan ne olivat aineistossa näkyvissä esimerkiksi Lilliebrunnien ja de Pontin kohdalla. Molempien tyttäret siirtyivät joko aateliskodista virkamieskotiin tai päinvastoin, jolloin myötäjäisten mukana välittyi tietynlainen säädynmukaisuuden standardi. de Pontin kohdalla vaikutus toimi myös toisin päin; hän oli itse lastensa naimakauppojen myötä aateliskulttuuriin ympäröimä ja alkoi todennäköisesti ottaa mallia siitä. Tästä kertoo esimerkiksi muotokuvien ja posliinin omistus hänen perukirjassaan. Hämeenlinnan virkamiesperheiden välillä vaikutteet levisivät todennäköisesti nopeasti, sillä naapurit olivat näköetäisyydellä. Oppineiden keskuudessa puolestaan kirkkoherrat olivat aineiston perusteella edelläkävijöitä ja vaikutteet levisivät pappiloista edelleen kappalaisten virkataloihin.

Samaan aikaan on huomioitava, että jäljittely ei välttämättä ollut kaikkien tavoitteena. Esimerkiksi lääninsihteeri Walheim ja apteekkari Swahn Hämeenlinnassa todennäköisesti ennemminkin itse toimivat esikuvina ja hankkivat statusesineitä jäljittelyn sijaan erottautumisen välineinä. Heidän irtaimistonsa olivat muihin verrattuna aivan omanlaisiaan. Toisissa kodeissa puolestaan yhteiskunnallinen asema, sosiaalinen nousu ja irtaimiston hankkiminen saattoivat ylipäättään olla arjessa taka-alalla: esimerkiksi varattomammassa kappalais-, apulais- ja viskaalitalouksissa perusesineiden hankkiminenkin saattoi olla työn takana.

Irtaimiston erittelyn kautta siis selviää, että aineiston säätyläiskodit sijoittuivat yhteiskunnallisen aseman esittämisen näkökulmasta pääpiirteiltään tavallisten talonpoikaisten ja aateliskotien välimaastoon. Siinä missä talonpoikaistiloilla huonekalut olivat suurimmaksi osaksi raskaita ja kiinni seinässä, aineiston säätyläiskodeissa ne olivat erityisesti vuosisadan loppua kohden liikkuvia ja kevyitä. Tarjoilu- ja ruokailuvälineet olivat enimmäkseen hopeisia, vaikka myös muita metalleja omistettiin edelleen paljon. Erityisen suuri ero talonpoikaistaloihin verrattuna oli näkyvissä tekstiilien kuten

³³⁹ Steinrud 2017, 187–188.

³⁴⁰ Murhem & Ulväng 2017, 204.

verhojen, vällyjen, peittojen ja liinavaatteiden omistuksessa ja pyrkimyksessä osoittaa yhteiskunnallista asemaa niiden kautta. Toisaalta aineiston vähävaraisimmista talouksissa ei todennäköisesti ollut kokonaisuudessaankaan yhtä paljon esineitä kuin talonpojiston edustushaluisimmalla osalla, ratsutiloilla. Tällaisissa tapauksissa yhteiskunnallisen aseman ero saattoikin tulla näkyviin pienissä puoliluksusesineissä, kun statusta haluttiin silti osoittaa esimerkiksi taskukelloilla tai koruilla.

Aatelin ja aatelittomien säätyläisten välillä lopputulos on puolestaan monitulkintaisempi. Monet erityisesti aineiston virkamiesten ryhmään kuuluneista ylittivät varallisuudellaan, irtaimistoillaan ja siten myös statuskulutuksessa aineiston sotilaiden ryhmän aateliset. Toisaalta he, kuten everstiluutnantti von Burghausen, nousivat muutamaa poikkeusta (kapteenin vaimo Sofia Frederica Krabbe, vänrikki Rimmel) lukuun ottamatta omassa ryhmässään selvästi esineiden kautta yhteiskunnallisen aseman osoittamisen kannalta huomattavimmiksi. Ajan ylhäisaatelisten kotien kanssa suurin osa niin aineiston aatelis- kuin virkamieskodeistakaan tuskin pystyi kuitenkaan kilpailemaan. Ehkä voidaankin siis sanoa, että paikallisella tasolla Sääksmäen tuomionkunnassa ja Hämeenlinnassa säätyläisten varakkain ryhmä omasi poliittisesta säätyasemasta huolimatta varsin samankaltaisen maun ja he saattoivat koulutuksen, varallisuuden ja statuskuluttamisen kautta nousta paikallisen aatelin tasolle.

Kokonaisuutena uudet seurallisuuden ja säädynmukaisuuden vaatimukset loivat todennäköisesti vähitellen uudenlaisen ymmärryksen koko kodista.³⁴¹ Huoneiden erilaiset käyttötarkoitukset korostuivat ja asumisen ja sisustuksen suunnittelusta tuli merkityksellistä 1700-luvun lopun ja erityisesti 1800-luvun alun hämäläisille säätyläisille. Kotona paitsi syötiin, juotiin ja kasvatettiin lapsia, myös esimerkiksi luettiin ja vierailtiin, ja näitä aktiviteetteja varten käytettiin tietynlaisia esineitä. Samaan aikaan pelkän henkilön säätytaustan perusteella ei voi kuitenkaan tehdä liian pitkälle vietyjä ennako-oletuksia hänen taloudellisesta asemastaan. Kaikilla yhteiskunnan hierarkkisilla tasoilla oli omat keinonsa osoittaa asemaansa suhteessa muihin.³⁴² Tärkeintä oli kyky yhdistellä erilaisia symbolisia arvoja sisustuksessaan, ja muodostaa tavoittelemastaan statusnäkökulmasta vaikuttava kokonaisuus.

³⁴¹ Artukka 2021, 197.

³⁴² Weatherill 1966.

Jatkossa tutkimusta olisi mahdollista täydentää entisestään esimerkiksi tutkimalla 1700-luvulta säilyneitä konkreettisia esineitä tai elämänaikaisesta kuluttamisesta kertovia lähteitä kuten tili-, huutokauppa- ja palovakuutusasiakirjoja. Näistä avautuisi entistä laajempi näkökulma siihen, millaisia aikomuksia ja tavoitteita esineiden hankinnan taustalla todellisuudessa oli, ja millaisia viestejä niillä haluttiin välittää.

LÄHTEET

Alkuperäislähteet

Sääksmäen tuomiokunnan arkisto (HMA): Sääksmäen tuomiokunnan digitoidut perukirjat

Sääksmäen tuomiokunnan perukirjat 1758–1769 (110)

Sääksmäen tuomiokunnan perukirjat 1761–1772 (111)

Sääksmäen tuomiokunnan perukirjat 1771–1794 (116)

Sääksmäen tuomiokunnan perukirjat 1756–1795 (120)

Sääksmäen alisen tuomiokunnan arkisto (HMA): Sääksmäen alisen tuomiokunnan digitoidut perukirjat ja perukirjaluettelot

Sääksmäen alisen tuomiokunnan perukirjat ja perukirjaluettelot 1769–1799 (Ec:1)

Sääksmäen alisen tuomiokunnan perukirjat ja perukirjaluettelot 1799–1803 (Ec:2)

Hämeenlinnan raastuvanoikeuden arkisto (HMA): Hämeenlinnan raastuvanoikeuden digitoidut perukirjat ja perukirjaluettelot

Hämeenlinnan raastuvanoikeuden perukirjat ja perukirjaluettelot 1725–1769 (Ec:1)

Hämeenlinnan raastuvanoikeuden perukirjat ja perukirjaluettelot 1770–1789 (Ec:2)

Hämeenlinnan raastuvanoikeuden perukirjat ja perukirjaluettelot 1790–1800 (Ec:3)

Hämeenlinnan raastuvanoikeuden perukirjat ja perukirjaluettelot 1801–1810 (Ec:4)

Sähköiset lähteet

Haggrén, Georg. "de Pont, Jacob Reinhold". Kansallisbiografia-verkkojulkaisu. Studia Biographica 4. Helsinki: SKS. Saatavissa: <http://urn.fi/urn:nbn:fi:sks-kbg-005477>. Luettu: 26.9.2023.

Kotivuori, Yrjö. 2005. Helsingin yliopiston ylioppilasmatrikkeli. Saatavissa: <https://ylioppilasmatrikkeli.fi>.

Johan Anders Jusselius

Jonas Henrik Mennander

Jacob Lindsten

Natanael Lignipaus

Henrik Sipelius

Suomen papisto 1800–1920-verkkojulkaisu. Mennander, Jonas Henrik (1731–1800). Helsinki: SKS. 2017. Luettu: 17.1.2024.

Suomen sukututkimusseura. HisKi-historiakirjat: Kastettujen, vihittyjen ja haudattujen luettelot. Saatavissa: www.hiski.genealogia.fi/historia.

SLS: Förvaltningshistorisk ordbok. "Ingenjör". Saatavissa: <https://fho.sls.fi/uppslagsord/6116/ingenjor/>. Luettu: 26.9.2023.

SLS: Förvaltningshistorisk ordbok. "Lantmätare". Saatavissa: <https://fho.sls.fi/uppslagsord/4666/lantmatare/>. Luettu: 27.9.2023.

SLS: Förvaltningshistorisk ordbok. "Mönsterskrivare". Saatavissa: <https://fho.sls.fi/uppslagsord/4420/monsterskrivare/>. Luettu: 17.1.2024.

SLS: Förvaltningshistorisk ordbok. "Stadsfiskal". Saatavissa: <https://fho.sls.fi/uppslagsord/6578/stadsfiskal/>. Luettu: 27.9.2023.

Turunen, Riina & Voutilainen, Miikka. 2022. Suomen esiteollisen kauden valuuttamuunnin, 1534–1880. Saatavissa: <https://doi.org/10.17011/jyx/dataset/83490>.

Kuvalähteet

Damastiliina, pöytäliina. Suomen kansallismuseo, historialliset kokoelmat. Saatavissa: <https://finna.fi/Record/museovirasto.B76FD9E400F6C9001552FB04D37121D9?sid=3508192831&imgid=1>.

Hajusterasia. Suomen kansallismuseo, historialliset kokoelmat, Antellin kokoelma. Saatavissa: <https://finna.fi/Record/museovirasto.348681D7A931005F9AC1E4AEBF6F84B0?sid=3540343331>.

Hopeapikari; pikari. 1774. Tidström Anders. Suomen kansallismuseo, historialliset kokoelmat. Saatavissa: <https://finna.fi/Record/museovirasto.30D5C7E11A173553B36BAE071FDF0D76?sid=3540346955>.

Hämeen säätyläisasutus kartalla. Jutikkala, Eino. 1932. Läntisen Suomen kartanolaitos Ruotsin vallan viimeisenä aikana, s. 48. Helsinki: SKS.

Lipasto. Suomen kansallismuseo, historialliset kokoelmat, Bergmanin kokoelma. Saatavissa: <https://finna.fi/Record/museovirasto.6E44AFE22107D637B6F080B026D7B7F1?sid=3538917191&imgid=1>.

Nuuskarasia; rasia. Turun museokeskus, esinekokoelma. Saatavissa: <https://finna.fi/Record/tmk.160988168602500?sid=3371040442&imgid=1>.

Peili; lampetti; peililampetti, toinen lampettiparista. Helsingin kaupunginmuseo. Saatavissa: <https://finna.fi/Record/hkm.91A1ECBE-D1FB-4D8A-996D-6C21A8EC9DFF?sid=3375958351>.

Tapettinäyte. Turun museokeskus, rakennusnäytteet. Saatavissa: <https://finna.fi/Record/tmk.160990869643800?sid=3371524834&imgid=1>.

Wetterstedt, Eric. 1775. Suomi ja maakunnat. Vanhakartta. Saatavissa: <http://urn.fi/URN:NBN:fi:ju-200910204001>.

Tutkimuskirjallisuus

af Forselles, Cecilia. 2008. "Individualistinen lukemiskulttuuri. Kaunokirjallisuus, historiateokset ja matkakertomukset minuutta kehittävinä kirjallisuudenlajeina" teoksessa Forselles, Cecilia af & Laine, Tuija (toim.) *Kirjakulttuuri kaupungissa 1700-luvulla*. Helsinki: SKS.

Ahmas, Kristina & Pohjonen, Raul. 2020. "Huonekalusisustus vuorovaikutuksena" teoksessa Ahmas, Kristina, Engberg, Erik & Johnson, Seija (toim.) *Pohjanmaan porvariston vuosisadat 1700–1800. Esineellinen kulttuuriperintö*. Kokkola: K. H. Renlundin museo.

Ahokas, Minna. 2008. "Valistusfilosofien teokset suomalaisissa kaupungeissa 1700-luvulla" teoksessa Forselles, Cecilia af & Laine, Tuija (toim.) *Kirjakulttuuri kaupungissa 1700-luvulla*. Helsinki: SKS.

Aminoff-Winberg, Johanna. 2017. *Ättartavlor för de på Finlands Riddarhus inskrivna ätterna: Första Delen, A–D*. Helsinki: Suomen Ritarihuone.

Andersson, Gudrun. 2009. *Stadens dignitärer. Den lokala elitens status- och maktmanifestation i Arboga 1650–1770*. Tukholma: Atlantis.

Annala, Vilho. 1931. *Suomen lasiteollisuus 1681–1931. 1 osa. Ruotsin vallan aika 1681–1809*. Helsinki: Otava.

Artukka, Topi. 2021. *Tanssiva kaupunki. Turun seurapiiri sosiaalisena näyttämönä 1810-luvulla*. Helsinki: Societas Scientiarum Fennica.

Blomstedt, Yrjö. 1976. "Hämäläisyhteiskunta isosta vihasta nälkävuosiin" teoksessa Tuominen, Jorma; Jutikkala, Eino; Vuorinen, Olli; Heikkilä, Väinö & Koskimies, Y. S. (toim.) *Hämeen historia III:2. Vuodesta 1721 noin vuoteen 1870*. Hämeenlinna: Karisto.

Bourdieu, Pierre & Roos, J. P. 1985. *Sosiologian kysymyksiä*. Tampere: Osuuskunta Vastapaino.

- Carlsson, Sten. 1949. *Ståndssamhälle och ståndspersoner 1700–1865. Studier rörande det svenska ståndssamhällets upplösning*. Lund: Gleerup.
- Carlsson, Carl Mikael. 2016. *Det märkvärdiga mellantinget. Jordbrukarens sociala status i omvandling 1780–1900*. Stockholm Universitet.
- Carpelan, Tor. 1954. *Ättartaolor för de på Finlands riddarhus inskrivna ätterna. Första bandet, A–G*. Helsinki: Frenckelliska tryckeri aktiebolaget.
- Carpelan, Tor. 1958. *Ättartaolor för de på Finlands Riddarhus inskrivna ätterna. Andra bandet H–R*. Helsinki: Frenckelliska tryckeri aktiebolaget.
- Carpelan, Tor. 1965. *Ättartaolor för de på Finlands Riddarhus inskrivna ätterna. Tredje bandet S–Ö*. Helsinki: Frenckelliska tryckeri aktiebolaget.
- Dahl, Hjärdis. 1987. *Högsäng och klädbod. Ur svenskbygdernas textilhistoria*. Helsinki: Svenska litteratursällskapet i Finland.
- Edgren, Lars. 2021. *Stadens sociala ordning. Stånd och klass i Malmö under sjuttonhundratalet*. Lund Universitet.
- Elgenstierna, Gustaf. 1925. *Den introducerade svenska adelns ättartaolor. Första bandet*. Tukholma: Nordstedt.
- Elgenstierna Gustaf. 1927. *Den introducerade svenska adelns ättartaolor. Tredje bandet*. Tukholma: Nordstedt.
- Goffman, Erving. 1959. *The Presentation of Self in Everyday Life*. New York: Anchor Books.
- Grönroos, Henrik. 1983. *Cognitio librorum. Retkiä kirjojen maailmaan*. Helsinki: Helsingin yliopiston kirjasto.
- Hakapää, Jyrki. 2008. "Jokamiehen lakikirjasta taloustieteen harvinaisuuksiin. Kauppiaiden hyötykirjallisuus 1700-luvun jälkipuoliskon Helsingissä" teoksessa Forselles, Cecilia af & Laine, Tuija (toim.) *Kirjakulttuuri kaupungissa 1700-luvulla*. Helsinki: SKS.
- Handley, Sasha; McWilliam, Rohan & Noakes, Lucy. 2018. *New Directions in Social and Cultural History*. Lontoo: Bloomsbury Academic.
- Hassinen, Elisa. 2020. *Pääomat, tilat ja esineet Suomen aatelin sosiaalisen statuksen ilmentäjinä vuosina 1826–1843*. Pro gradu - työ. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Hemminki, Tiina. 2014. *Vauraus, luotto, luottamus. Talonpoikien lainasuhteet Pohjanlahden molemmin puolin 1796–1830*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

- Herranen, Merja. 2007. "Ylellisyysasetukset" teoksessa Herranen, Merja (toim.) *Holmin perhe ja aikalaisia. Porvoo 1700-luvulla*. Porvoo: Porvoon museo.
- Ijäs, Ulla. 2015. *Talo, kartano, puutarha. Kauppahuoneen omistaja Marie Hackman ja hänen kulutusvalintansa varhaismodernissa Viipurissa*. Turku: Turun yliopisto.
- Ilmakunnas, Johanna. 2009. *Kuluttaminen ja ylhäisaatelin elämäntapa 1700-luvun Ruotsissa*. Helsinki: Johanna Ilmakunnas.
- Ilmakunnas, Johanna. 2016a. *Joutilaat ja ahkerat. Kirjoituksia 1700-luvun Euroopasta*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Siltala.
- Ilmakunnas, Johanna. 2016b. "Ompelupöytä. Naisten arkinen ylellisyysesine 1700- ja 1800-luvun Euroopassa." *Historiallinen Aikakauskirja* 114:2, 137–150.
- Ilmakunnas, Johanna. 2020. "Säädynmukainen kulutus, ylellisyys ja asema" teoksessa Haikari, Janne; Hakanen, Marko; Lahtinen, Anu & Snellman, Alex (toim.), *Aatelin historia Suomessa*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Siltala.
- Ilmakunnas, Johanna & Stobart, Jon. 2017. "Display, Acquisition and Boundaries of Luxury and Taste" teoksessa Ilmakunnas, Johanna & Stobart, Jon (toim.) *A Taste for Luxury in Early Modern Europe. Display, Acquisition and Boundaries*. Lontoo, New York: Bloomsbury Academic.
- Jahnsson, Yrjö. 1906. "Ylellisyysasetukset Ruotsissa vapaudenajalla". *Historiallinen Aikakauskirja* 6/1904, 171–188.
- Jutikkala, Eino. 1932. *Läntisen Suomen kartanolaitos Ruotsin vallan viimeisenä aikana*. Helsinki: SKS.
- Jutikkala, Eino. 1964. "Sosiaalhistoria" teoksessa Waris, Heikki (toim.) *Yhteiskuntatieteen käsikirja II*. Helsinki: Otava.
- Jutikkala, Eino (toim.) 1968. *Suomen talous- ja sosiaalhistorian kehityslinjoja*. Porvoo: WSOY.
- Jutikkala, Eino & Nikander, Gabriel. 1945. *Suomen kartanot ja suurtilat 3*. Helsinki: Kivi.
- Jämbäck, Juha. 2007. "Huonekaluja ja muita tavaroita Holmin talossa" teoksessa Herranen, Merja (toim.) *Holmin perhe ja aikalaisia. Porvoo 1700-luvulla*. Porvoo: Porvoon museo.
- Jämbäck, Juha. 2007. "Porvoolaistalojen kiinteä sisustus" teoksessa Herranen, Merja (toim.) *Holmin perhe ja aikalaisia. Porvoo 1700-luvulla*. Porvoo: Porvoon museo.

Kaartinen, Marjo. 2006. *Arjesta ihmeisiin. Eliitin kulttuurihistoriaa 1500–1800-luvun Euroopassa*. Helsinki: Tammi.

Karonen, Petri. 2002. "Johdanto: moninainen patriarkalisuus – normien ja käytäntöjen solmukohdat" teoksessa Einonen, Piia; Karonen, Petri & Eronen, Piia (toim.) *Arjen valta. Suomalaisen yhteiskunnan patriarkalisesta järjestyksestä myöhäiskeskiajalta teollistumisen kynnykselle (v. 1450–1860)*. Helsinki: SKS.

Karonen, Petri. 2014. *Pohjoinen suurvalta. Ruotsi ja Suomi 1521–1809*. 4. uudistettu painos. Helsinki: SKS.

Karonen, Petri. 2020. "Yhteiskunta". teoksessa Haikari, Janne; Hakanen, Marko; Lahtinen, Anu & Snellman, Alex (toim.) *Aatelin historia Suomessa*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Siltala.

Karonen, Petri; Ilmakunnas, Johanna & Vainio-Korhonen, Kirsi. 2020. "Aateli 1700-luvulla. Kuningas vai aateli?" teoksessa Haikari, Janne; Hakanen, Marko; Lahtinen, Anu & Snellman, Alex (toim.) *Aatelin historia Suomessa*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Siltala.

Kerkkonen, Veikko. 1976. *Janakkalan historia*. Janakkala: Janakkalan kunta.

Kiuru, Elina. 1999. "Esineet etnologiassa" teoksessa Lönnqvist, Bo; Kiuru, Elina & Uusitalo, Eeva (toim.) *Kulttuurin muuttuvat kasvot*. Helsinki: SKS.

Koroleff, Herman. 1906. "Ylellisyydestä vapaudenajan alkupuoliskolla". *Historiallinen Aikakauskirja* 6/1906, 205–220.

Koskimies, Y. S. 1966. "Hallinto ja oikeuslaitos" teoksessa Jutikkala, Eino; Aaltonen, Esko; Kuusanmäki, Lauri; Seppälä, Felix & Koskimies, Y. S. (toim.) *Hämeen historia III:1. Vuodesta 1721 noin vuoteen 1870*. Hämeenlinna: Karisto.

Koskinen, Riitta & Hagelstam, Katja. 2003. *Säätyläiskoti Suomessa. Sisustuksia, historiaa ja tapakulttuuria 1700-luvulta*. Helsinki: WSOY.

Koskinen, Riitta & Hagelstam, Katja. 2013. *Suomalainen kartano. Kustavilaisen ajan säätyläiselämää*. Helsinki: SKS.

Knapas, Marja Terttu. 2009. "Pappila-arkkitehtuurista" teoksessa Knapas, Marja Terttu; Heikkilä, Markku & Åvist, Timo *Suomalaiset pappilat. Kulttuuri-, talous- ja rakennushistoriaa*. Helsinki: SKS.

Knapas, Marja Terttu. 2009. "Pappiloiden puutarhoista" teoksessa Knapas, Marja Terttu; Heikkilä, Markku & Åvist, Timo *Suomalaiset pappilat. Kulttuuri-, talous- ja rakennushistoriaa*. Helsinki: SKS.

Laaksonen, Tarja Tuulikki. 2017. *Kuka keksi haarukan. Arkiesineiden ihmeellinen historia*. Helsinki: Minerva.

Lagerstam, Liisa. 2012. "Esimodernin esineen jäljillä" teoksessa Mähkä, Rami & Nivala, Asko (toim.) *Tulkinnan polkuja. Kulttuurihistorian tutkimusmenetelmiä*. Turku: k&h, Turun yliopisto, kulttuurihistoria.

Laine, Tuija. "Pappi kirjanomistajana ja -välittäjänä 1700-luvulla Uudenmaan ja Hämeen läänissä" teoksessa Forselles, Cecilia af & Laine, Tuija (toim.) *Kirjakulttuuri kaupungissa 1700-luvulla*. Helsinki: SKS.

Laurikkala, Saini. 1947. *Varsinais-Suomen talonpoikain asumukset ja kotitalousvälineet 1700-luvulla. Kulttuurihistoriallinen tutkimus*. Turku: Turun yliopisto.

Lidman, Satu; Koskivirta, Anu & Eilola, Jari. 2017. *Historiantutkimuksen etiikka*. Helsinki: Gaudeamus.

Lindeqvist, K. O. 1926. *Hämeenlinnan kaupungin historia 2. Kaupungin historia Ruotsin vallan aikana*. Hämeenlinna: Hämeenlinnan kaupunki.

Lönnqvist, Bo (toim.) 1978. *Finländskt herrgårdsliv. En etnologisk studie över Karsby gård i Tenala ca 1800–1970*. Helsinki: SLS.

Markkanen, Erkki. 1988. *Perukirja tutkimuslähteenä*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Miettinen, Tiina. 2021. "Sukua ja perhettä etsimässä" teoksessa Toivo, Raisa Maria & Miettinen, Riikka (toim.) *Varhaismodernin yhteiskunnan historia. Lähestymistapoja yksilöihin ja rakenteisiin*. Helsinki: Gaudeamus.

Munthe, Gustaf; Meinander, K. K. & Wennevirta, L. 1928. *Vanhoja huonekaluja. Huonekalutaide ja huonekalutyylit kautta aikojen*. Porvoo: WSOY.

Murhem, Sofia & Ulväng, Göran. 2017. "To Buy a Plate. Retail and Shopping for Porcelain and Faience in Stockholm during the Eighteenth Century" teoksessa Ilmakunnas, Johanna & Stobart, Jon (toim.) *A Taste for Luxury in Early Modern Europe. Display, Acquisition and Boundaries*. Lontoo, New York: Bloomsbury Academic.

Mähkä, Rami; Ahonen, Marika; Heikkilä, Niko; Ollitervo, Sakari & Räsänen, Marika. 2022. *Kulttuurihistorian tutkimus. Lähteistä menetelmiin ja tulkintaan*. Turku: Kulttuurihistorian seura.

Mähkä, Rami & Nivala, Asko. 2012. *Tulkinnan polkuja. Kulttuurihistorian tutkimusmenetelmiä*. Turku: k&h, Turun yliopisto, kulttuurihistoria.

Mäkikalli, Maija. 2010. "Johdanto. Materiaalisen kulttuurin historiaa" teoksessa: Mäkikalli, Maija & Laitinen, Riitta (toim.) *Esine ja aika. Materiaalisen kulttuurin historiaa*. Helsinki: SKS.

Mäkikalli, Maija. 2021. *Laatuhuonekaluja koteihin. Boman, moderni ja suomalaisen huonekalutaiteen murros 1920-luvulta 1950-luvulle*. Helsinki: Suomen Muinaismuistoyhdistys.

Ojala, Jari. 1999. *Tehokasta liiketoimintaa Pohjanmaan pikkukaupungeissa. Purjemerenkulun kannattavuus ja tuottavuus 1700–1800-luvulla*. Helsinki: Suomen Historiallinen Seura.

Paloposki, Toivo. 1961. *Suomen talonpoikaissäädyn valtiopäiväedustus vapaudenajalla*. Forssa: Tekijä.

Paloposki, Toivo J. 1976. "Kauppa, käsityö ja teollisuus" teoksessa Tuominen, Jorma; Jutikkala, Eino; Vuorinen, Olli; Heikkilä, Väinö & Koskimies, Y. S. (toim.) *Hämeen historia III:2. Vuodesta 1721 noin vuoteen 1870*. Hämeenlinna: Karisto.

Parland von Essen, Jessica. 2008. "Kirjanomistus kulttuurihistoriallisen tutkimuksen kohteena" teoksessa Forselles, Cecilia af & Laine, Tuija (toim.) *Kirjakulttuuri kaupungissa 1700-luvulla*. Helsinki: SKS.

Pylkkänen, Riitta. 1974. *Vanhat tuolimme*. 3. painos. Porvoo: WSOY.

Pöysä, Jyrki. 2010. "Lähiluku vaeltavana käsitteenä ja tieteidenvälisenä metodina" teoksessa: Pöysä, Jyrki; Järviluoma, Helmi & Vakimo, Sinikka (toim.), *Vaeltavat metodit*. Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura: Helsinki.

Pöysä, Jyrki. 2015. *Lähiluvun tieto. Näkökulmia kirjoitetun muistelukerronnan tutkimukseen*. Joensuu: Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura.

Salmi, Hannu. 2021. *What Is Digital History?* Cambridge: Polity Press.

Salminen, Elina. 2011. *Monta kuvaa menneisyydestä. Etnologinen tutkimus museokokoelmien yksityisyydestä ja julkisuudesta*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Sammallahti, Leena & Lehto, Marja-Liisa. 2006. *Suomalainen sänky. Kansanomaisten vuodekalusteiden historiaa*. Helsinki: SKS.

Sammallahti, Leena & Lehto, Marja-Liisa. 2010. *Kalusteita kamareihin. Suomalaisten kei-
nutuolien ja piironkien historiaa*. Helsinki: SKS.

Savolainen, Panu. 2014. *Tirkistelyä förmaakeihin ja ylishuoneisiin. Turkulaista asumista kahden vuosisadan takaa*. Turku: Turun museokeskus.

Selling, Gösta. 1937. *Svenska herrgårdshem under 1700-talet. Arkitektur och inredning 1700–1780*. Tukholma: Nordiska museet.

Simonton, Deborah; Kaartinen, Marjo & Montenach, Anne. 2015. *Luxury and Gender in European Towns, 1700–1914*. New York, Lontoo: Routledge.

Sirelius, U. T. 1921. *Suomen kansanomaista kulttuuria. Esineellisen kansatieteen tuloksia II*. Helsinki: Otava.

Stadin, Kekke. 2004. *Stånd och genus i stormaktstidens Sverige*. Lund: Nordic Academic Press.

Steinrud, Marie. 2017. "Books, Wine and Fine China. Consumption Patterns of a Brukspatron in Early Nineteenth-Century" teoksessa Ilmakunnas, Johanna & Stobart, Jon (toim.) *A Taste for Luxury in Early Modern Europe. Display, Acquisition and Boundaries*. Lontoo, New York: Bloomsbury Academic.

Suolahti, Gunnar. 1901. *Henrik Gabriel Porthan historiantutkijana*. Helsinki: Weilin & Göös.

Suolahti, Gunnar. 1902. *Henrik Gabriel Porthan yliopiston opettajana*. Helsinki: Weilin & Göös.

Suolahti, Gunnar. 1912. *Suomen pappilat 1700-luvulla*. Porvoo: Werner Söderström Osakeyhtiö.

Suolahti, Gunnar. 1991 [1925]. *Elämää Suomessa 1700-luvulla*. Helsinki: SKS.

Suolahti, Gunnar. 1993 [1913]. *Vuosisatain takaa. Kulttuurihistoriallisia kuvauksia 1500–1800-luvuilta*. Helsinki: SKS.

Tiirakari, Leeni. 2021. *Lahden kartano*. Somerniemi: Amanita.

Toivanen, Jenni. 2002. "Äidillinen valta, lapselle kuuluva kuuliaisuus. Patriarkaalisuus leskiäitien ja lasten välisissä suhteissa 1700-luvun loppupuolen Sisä-Suomessa" teoksessa Einonen, Piia; Karonen, Petri & Eronen, Piia (toim.) *Arjen valta. Suomalaisen yhteiskunnan patriarkalisesta järjestyksestä myöhäiskeskiajalta teollistumisen kynnykselle (v. 1450–1860)*. Helsinki: SKS.

Toivo, Raisa Maria & Miettinen, Riikka. 2021. "Johdanto. Varhaismoderni lomittunut yhteiskunta" teoksessa Toivo, Raisa Maria & Miettinen, Riikka (toim.) *Varhaismodernin yhteiskunnan historia. Lähestymistapoja yksilöihin ja rakenteisiin*. Helsinki: Gaudeamus.

Tommila, Päiviö & Roiha, Juhani. 1976. *Sosiaalhistoria ja sen tutkimus*. Turku: Turun yliopisto.

Tuominen Jorma; Jutikkala, Eino; Vuorinen, Olli; Heikkilä, Väinö & Koskimies, Y. S. (toim.). 1976. *Hämeen historia III:2. Vuodesta 1721 noin vuoteen 1870*. Hämeenlinna: Karisto.

- Ulväng, Göran. 2008. *Herrgårdarnas historia. Arbete, liv och bebyggelse på Uppländska herrgårdar*. Uppsala: Hallgren & Björklund.
- Vainio-Korhonen, Kirsi. 1994. *Kultaa ja hopeaa mestarien työkirjoissa. Suomen kultasepäntyo Ruotsin ajan lopulla valtakunnallista taustaa vasten*. Helsinki: SHS.
- Veblen, Thorstein; Arppe, Tiina & Riukulehto, Sulevi. 2002. *Joutilas luokka. The Theory of the Leisure Class*. Helsinki: Art House.
- Vickery, Amanda. 2009. *Behind Closed Doors. At Home in Georgian England*. New Haven: Yale University Press.
- Vilkuna, Kustaa H. J. 1996. *Arkielämää patriarkaalisessa työmiesyhteisössä. Rautaruukkilaiset suurovalta-ajan Suomessa*. Helsinki: SHS.
- Vilkuna, Kustaa H. J. 2010. "Talouden puukalut" teoksessa: Ojala, Jari; Roiko-Jokela, Heikki; Eloranta, Jari & Jokinen, Marita (toim.), *Monelta kantilta. Ilkka Nummelalle omistettu juhla- ja muistikirja*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Vilkuna, Kustaa H. J. 2015. *Juomareiden valtakunta. Suomalaisten känni ja kulttuuri 1500–1850*. Helsinki: Teos.
- Vilkuna, Kustaa H. J. 2022. *Liit hiukset. Miesten muodin kulttuurihistoria*. Helsinki: Teos.
- Walta, Matti. 2005. *Virkamiehiä. Lääninhallinnon virkamiehet 1721–1808*. Helsinki: Suomen sukututkimusseura.
- Weatherill, Lorna. 1996. *Consumer Behaviour and Material Culture in Britain, 1660–1760*. Lontoo, New York: Routledge.
- Wirilander, Kaarlo. 1974. *Herrasväkeä. Suomen säätyläistö 1721–1870*. Helsinki: Suomen Historiallinen Seura.
- Wirilander, Kaarlo. 1950. *Suomen upseeristo 1700-luvulla. Sosiaalhistoriallinen tutkimus Suomen armeijan jakopalkkaisuudesta upseeristosta*. Helsinki: Tekijä.
- Åström, Anna-Maria. 1993. "Sockenboarne". *Herrgårdskultur i Savolax 1790–1850*. Helsinki: Svenska litteratursällskapet i Finland: Folkkultursarkivet.
- Åvist, Timo. 2009. "Pappiloiden sosiaalhistoriaa" teoksessa Knapas, Marja Terttu; Heikkilä, Markku & Åvist, Timo *Suomalaiset pappilat. Kulttuuri-, talous- ja rakennushistoriaa*. Helsinki: SKS.

LIITTEET. LIITE 1

Sotilassääty (19)	Oppinut sääty (18)	Virkamiessääty (20)
<p>Petter Färdig, kapteeni, Hml, 1755 Pehr Cedersparre*, majuri, Hml, 1758 Johan Hindrick Dobbin, kapteeni, Somero, 1758 Friedrich Johan von Kraemer*, vänrikki, Hml, 1758 Petter Planman, luutnantti, Hattula, 1762 Anders Lilliebrunn* & Maria Gustava Fulda, majuri & majurin vaimo, Janakkala, 1762 Eva Margaretha Mellin*, konduktöörin vaimo, Akaa, 1764 Margareta Elisabetta Wetterberg, kapteenin vaimo, Orivesi, 1772 Sofia Frederica Krabbe, kapteenin vaimo, Somerniemi, 1773 Anna Christina Bosin*, kornetin vaimo, Somero, 1773 Eva Margareta Charpentier*, everstiluutnantin leski, Pälkäne, 1773 Nils Ruben, luutnantti, Urjala, 1786 Stina Catharina Floor, kornetin vaimo, Hml, 1790 Anton Georg Rimmel, vänrikki, Vanaja, 1790 Herman Bernt von Burghausen*, everstiluutnantti, Tammela, 1793 Carl Fredrik Fincke, kapteeni, Hml, 1794 Otto Wilhelm Boisman, vänrikki, Akaa, 1801 Hedvig Christina Segercrantz*, kapteenin leski, Akaa, 1802</p>	<p>Anna Helena Rautelin, pitäjänapulaisen leski, Sahalahti, 1762 Nathanael Lignipaus, opettaja, Hml, 1776 Israel Idman, kirkkoherra, Hml, 1776 Carl Östberg, rovasti, Jämsä, 1776 Valborg Salin, kappalaisen vaimo, Urjala, 1787 Jacob Lindsten, kappalainen, Sääksmäki, 1788 Carl Gustav Beriche, opiskelija, Hml, 1790 Elisabeth Erenius, kappalaisen vaimo, Sääksmäki, 1791 Henric Reilin, kirkkoherra, Urjala, 1796 Christina Grahn, pastorinleski, Luopioinen, 1797 Christina Hiloff, kappalaisen vaimo, Jokioinen, 1797 Eric Johan Borenius, kappalaisen apulainen, Jokioinen, 1798 Henric Linnell, pitäjänapulainen (pastori), Tammela, 1799 Thomas Thoren, kappalainen, Sääksmäki, 1800 Jonas Henric Mennander, lääninrovasti, Akaa, 1800 Gabriel Palander, kirkkoherra, Vanaja, 1801 Anders Johan Juselius, kappalainen, Loppi, 1802 Henric Sipilii (Sipelius), triviaalikoulun opettaja, Hml, 1804</p>	<p>Henric Siivon, pormestari, Hml, 1750 Christina Jacobsdotter, kirjanpitäjän leski, Tammela, 1762 Johan Bomberg, verokirjuri, Pälkäne, 1764 Didrich Adrian Boisman & Gustava Juliana Lilliebrunn*, kanneviskaali & kanneviskaalin vaimo, Hattula, 1764 Gustav Bruselius, kauppaviskaali, Hml, 1775 Sofia Edman, tullikirjurin vaimo, Hml, 1785 Christina Elisabetha Lund, notaarin vaimo, Loppi, 1786 Jacob Reinhold De Pont**, lasitehtaan johtaja, Somero, 1788 Ernst Ulric Jansson, sotatuomari, Sääksmäki, 1792 Johan Edman, tullikirjuri, Hml, 1794 Israel Grundström, komissiomaanmittari (insinööri), Punkalaidun, 1796 Jacob Johan Belitz, kutsuntakirjuri, Sääksmäki, 1796 Elisabeth Walheim (o.s. Furuhjelm)*, lääninsihteerin vaimo, Hml, 1799 Johan Walheim, lääninsihteerin vaimo, Hml, 1800 Benjamin Hornborg, pormestari, Hml, 1800 Gottlieb John, pormestari, Janakkala, 1801 Carl Johan Ryden, toimitusvouti, Janakkala, 1802 Gabriel Ithimaeus, lääninkamreeri, Hml, 1804 Anders Swahn, apteekkari, Hml, 1804</p>

*-merkityt henkilöt olivat aatelisia, **-merkityt introdusoimatton aatelissuku. Hml = Hämeenlinna. Sääksmäen tuomiokunnan ja alisen tuomiokunnan perukirjat, Hämeenlinnan raastuvanoikeuden perukirjat.

LIITE 2: Sotilassäädyn irtaimiston erittely

	Petter Färdig	Pehr Cedersparre	Johan Hindrick Dobbin	Friedrich Johan von Kraemer	Petter Planman	Anders Johan Lilliebrunn	Eva Margareta Mellin	Margareta Elisabeth Wetterberg	Sofia Frederica Krabbe	Anna Christina Bosin	Eva Margareta Charpentier**	Nils Ruben	Stina Catharina Floor	Anton Georg Rimmel	Herman Bernt von Burghausen	Carl Fredrick Fincke	Otto Wilhelm Boisman	Hedvig Christina Blåfield
PK vuosi	1755	1758	1758	1758	1762	1762	1764	1772	1773	1773	1773	1786	1790	1790	1793	1794	1801	1802
Irtain omaisuus	10 (180)	254 (4 572)	227 (4 086)	178 (3 204)	67 (1 206)	585 (14 403)	342 (6 165)	445 (8 010)	903 (16 254)	159 (2 867)	527 (9 016)	42	58	643	1 840	43	365	107
käteinen	-	-	-	-	-	16 (281)	-	-	10 (180)	-	26 (473)	-	-	72	944	-	-	-
kulta	-	1 (18)	10 (179)	-	-	12 (215)	14 (246)	-	58 (1 048)	11 (189)	5 (81)	5	4	25	33	-	24	37
hopea	0,1 (3)	44 (800)	51 (920)	51 (924)	17 (304)	112 (2 020)	79 (1 425)	147 (2 651)	43 (775)	6 (108)	131 (2 353)	8	16	172	179	-	68	-
tina	-	13 (245)	5 (87)	7 (123)	7 (120)	18 (318)	31 (550)	13 (225)	11 (195)	4 (66)	18 (328)	1	4	11	2	1	5	2
kupari	-	10 (193)	2 (41)	2 (28)	6 (102)	10 (188)	13 (227)	24 (439)	11 (191)	3 (60)	18 (330)	-	6	1	3	1	2	1
messinki	-	2 (43)	-	-	-	2 (28)	3 (60)	-	1 (13)	0,2 (4)	1 (9)	-	-	1	1	-	1	2
malmi & metalli	-	-	-	1 (20)	1 (17)	-	-	-	-	-	-	1	1	5	-	1	-	-
lääki	-	2 (30)	-	-	-	1 (12)	1 (11)	-	0 (1)	-	-	-	-	1	-	-	-	-
posliini & lasi	-	-	3 (46)	-	-	-	1 (11)	-	1 (19)	-	-	-	-	11	23	1	1	3
huonekalut	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	97	-	15	-
rauta	1 (10)	5 (87)	8 (141)	6 (103)	3 (52)	12 (219)	11 (189)	7 (127)	12 (223)	8 (136)	9 (156)	1	2	-	16	1	8	1
puutavarat	1 (21)	31 (562)	6 (116)	9 (164)	4 (70)	92 (1 652)	29 (523)	22 (394)	15 (273)	10 (173)	22 (397)	4	6	26	12	14	26	3
kirjat	-	4 (80)	1 (25)	2 (29)	-	3 (61)	5 (96)	-	14 (250)	1 (11)	1 (12)	3	-	6	-	-	-	-
vuodevaatteet	-	12 (217)	-	39 (708)	-	-	37 (669)	-	48 (856)	11 (192)	52 (937)	-	-	-	71	-	38	-
linnavaatteet	-	5 (92)	-	12 (209)	12 (213)	-	47 (850)	107 (1 920)	172 (3 100)	9 (160)	108 (1 945)	-	-	-	36	-	29	-
vaatteet	6 (116)	8 (148)	34 (610)	-	-	146 (2 635)	-	-	203 (3 658)	27 (490)	-	13	16	217	14	22	29	55
kulkuvälineet	-	5 (96)	10 (188)	9 (169)	-	79 (1 426)	25 (458)	16 (292)	35 (624)	6 (102)	11 (195)	-	-	-	43	-	23	-
kalastus	-	-	-	3 (57)	-	-	2 (41)	5 (96)	-	3 (57)	13 (242)	-	-	-	5	-	-	-
sekalaiset	-	-	8 (150)	-	-	35 (624)	-	-	146 (2 620)	6 (116)	10 (174)	1	1	27	-	3	17	1
eläimet	2 (33)	40 (732)	73 (1 311)	37 (667)	18 (328)	68 (1 232)	45 (815)	104 (1 876)	122 (2 198)	41 (732)	74 (1 329)	1	-	10	216	-	70	-
vilja	-	67 (1 256)	10 (173)	-	-	-	0,1 (2)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-

* Anders Johan Lilliebrunnin perukirjaan on tässä eriteltujen kategorioiden lisäksi merkitty erikseen rakuunan varusteet ja aset.

** Niin Lilliebrunnin kuin Charpentierin perukirjassa osan irtaimistosta muodostaa lasten myötäjäisten erittely, jota ei ole tässä huomioitu, sillä niihin merkityt esineet olivat jo siirtyneet eteenpäin heidän kodeistaan.

Oppineen säädyn irtaimiston erittely

	Anna Helena Rautelin	Nathanael Lignipaus	Israel Idman	Carl Östberg*	Valborg Salin	Jacob Lindsten	Carl Gustav Beriche	Elisabeth Erenius	Henric Reilin	Christina Grahn	Christina Hiloff	Eric Johan Borenus	Henric Limnell	Thomas Thoren	Jonas Henric Mennander	Gabriel Palander	Anders Johan Juselius	Henrik Sipelius
PK vuosi	1762	1776	1776	1776	1787	1788	1790	1791	1796	1797	1797	1798	1799	1800	1800	1801	1802	1804
Irtain omaisuus	137 (2 466)	115 (2 070)	260 (4 680)	279 (5 022)	214	7	26	222	450	138	82	197	80	27	1 233	97	194	66
käteinen	5 (90)	-	24 (423)	7 (124)	-	-	5	30	111	-	1	5	-	-	521	-	-	-
kulta	18 (327)	9 (157)	6 (108)	36 (640)	-	-	-	3	-	8	3	-	-	-	30	-	11	-
hopea	31 (557)	38 (686)	64 (1 155)	5 (97)	37	-	8	53	20	5	31	-	-	-	24	6	34	7
tina	2 (34)	6 (102)	8 (150)	6 (108)	1	1	1	3	5	-	5	3	1	-	15	2	11	1
kupari	4 (76)	5 (93)	1 (19)	4 (63)	-	1	-	4	-	1	2	1	-	1	20	4	1	-
messinki	0,4 (8)	0,1 (3)	1 (16)	0,2 (4)	1	-	-	-	9	-	1	1	-	-	2	-	-	1
malmi & metalli	-	-	-	1 (10)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
lääki	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	1	-	-	-	1	-	-
posliini & lasi	-	-	1 (24)	-	1	-	-	-	7	4	1	-	1	1	6	13	-	1
huonekalut	-	3 (59)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	4	-	-	-
rauta	5 (95)	2 (40)	5 (88)	7 (124)	3	2	1	4	-	1	2	6	22	-	15	5	6	1
puutavarat	5 (91)	7 (134)	9 (164)	5 (96)	9	2	1	6	23	11	12	8	14	1	45	1	26	8
kirjat	2 (36)	1 (9)	28 (504)	48 (870)	6	-	1	-	10	2	9	30	3	6	10	2	17	2
vuodevaatteet	37 (664)	20 (363)	13 (234)	13 (241)	-	-	-	-	11	-	32	-	-	2	64	-	-	-
linnavaatteet	-	4 (66)	38 (692)	9 (165)	-	-	-	-	-	34	-	-	-	-	56	16	-	-
vaatteet	-	18 (318)	26 (466)	15 (268)	75	-	13	48	103	51	-	39	16	6	65	7	59	42
kulkuvälineet	3 (54)	-	4 (76)	7 (130)	4	-	-	13	18	2	-	-	19	-	32	2	-	-
kalastus	-	-	-	6 (113)	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
sekalaiset	3 (52)	1 (13)	7 (128)	4 (75)	2	-	2	9	20	1	1	1	-	-	16	4	14	2
eläimet	21 (375)	2 (39)	8 (146)	49 (886)	25	2	-	23	87	-	3	48	13	10	172	38	22	-
vilja	-	-	16 (292)	11 (204)	46	-	2	55	-	-	2	-	-	-	-	-	-	-

* Carl Östbergin perukirjaan on merkitty niin hänen kuin hänen edeltäjänsä pastori Malleenin omaisuus, jotka on tässä laskettu yhteen.

Virkamiessäädyn irtaimiston erittely

	Henric Siivon	Christina Jacobsdotter	Johan Bomberg	Didrich Adrian Boisman	Gustav Bruselius	Sofia Edman	Christina Elisabeth Lund	Jacob Reinhold de Pont*	Ernst Ulric Jansson**	Johan Edman	Israel Grundström	Jacob Johan Belitz	Elisabeth Walheim	Johan Walheim	Benjamin Hornborg***	Gottlieb John	Carl Johan Rydén	Gabriel Ithimaeus	Anders Swahn
PK vuosi	1750	1762	1764	1764	1775	1785	1786	1788	1792	1794	1796	1796	1799	1800	1800	1801	1802	1804	1804
Irtain omaisuus	424 (7 632)	44 (792)	23 (414)	525 (9 450)	9	131	126	5 543	682	21	768	23	1 141	1 105	346	1 184	202	313	1 160
käteinen	254 (4 566)	-	-	-	-	-	-	34	108	1	116	-	47	39	1	106	-	-	143
kulta	2 (30)	-	-	25 (453)	-	7	-	29	34	-	(pantattu)	(pantattu)	34	56	-	10	-	-	133
hopea	112 (2 019)	3 (48)	4 (79)	137 (2 468)	-	10	14	250	24	1	60	(pantattu)	161	162	20	226	43	96	169
tina	3 (56)	2 (44)	0,1 (2)	34 (603)	-	4	1	24	2	1	20	7	9	9	-	11	6	1	5
kupari	0,2 (4)	4 (63)	2 (37)	18 (325)	-	1	1	11	2	1	15	1	22	22	-	10	10	3	5
messinki	-	0,4 (8)	-	2 (37)	-	1	-	4	1	1	-	-	2	2	-	4	1	-	-
malmi & metalli	2 (42)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	3	3	-	-	1	-	-
läksi	-	-	-	0,2 (5)	-	1	1	1	1	1	1	-	-	8	4	-	-	-	1
posliini & lasi	-	-	-	1 (26)	-	1	1	20	6	1	-	-	62	63	3	30	2	-	10
huonekalut	3 (54)	-	-	-	-	-	-	106	-	5	-	-	104	124	72	128	-	-	145
rauta	0,4 (8)	2 (40)	1 (21)	10 (178)	1 (10)	3	-	22	7	2	31	3	30	30	-	32	6	3	4
puutavarat	5 (81)	3 (46)	1 (19)	28 (535)	-	1	2	10	22	1	19	2	25	91	-	8	3	1	1
kirjat	3 (50)	-	-	3 (54)	0,1 (3)	1	1	24	16	1	4	-	26	26	26	29	12	17	102
vuodevaatteet	4 (66)	5 (93)	4 (69)	37 (664)	1 (13)	-	-	85	34	-	-	-	82	82	-	-	-	-	74
liinavaatteet	3 (55)	-	-	28 (536)	0,3 (7)	-	19	185	-	-	56	-	213	196	-	177	-	-	141
vaatteet	30 (701)	13 (248)	3 (45)	57 (1 031)	3 (58)	28	76	185	114	1	45	1	174	135	137	127	82	134	129
kulkuvälineet	1 (9)	1 (21)	-	21 (385)	-	-	-	12	50	-	44	-	116	-	-	65	9	-	53
kalastus	-	-	-	5 (93)	-	-	-	2	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-
sekalaiset	-	3 (48)	-	-	-	10	2	118	44	1	96	-	-	-	28	60	11	54	25
eläimet	-	7 (133)	4 (79)	114 (2 050)	2 (42)	4	-	200	198	-	174	8	17	16	26	155	13	-	15
vilja	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	63	-	-	-	-	-	-	-	-

* Jacob Reinhold de Pontin perukirjassa eritelty myös lasiruukin käteis- ja kassavaroja sekä de Pontin omistuksessa olleen Kaskisten sahan tavaroita.

** Ernst Ulric Janssonin perukirjaan merkitty erikseen myös 16 riksin arvoiset asetet.

*** Benjamin Hornborgin kaupunkitonilta löytynyt omaisuus oli listattu erikseen yhtenä summuna 19 riksiä.

Kaikki arvot on pyöristetty lähimpään tasalukuun, joten ne eivät ole täsmällisen tarkkoja. Ennen vuotta 1776 tehtyjen perukirjojen kuparitaalerit on vertailtavuuden vuoksi muunnettu rikseksi, joten näkyviin on merkitty niin muunnettu summa kuin perässä suluissa alkuperäinen arvo.
Lähde: Sääksmäen tuomiokunnan ja alisen tuomiokunnan perukirjat, Hämeenlinnan raastuvanoikeuden perukirjat, taulukon malli Andersson 2009 & Hassinen 2020.

LIITE 3.
Huonekaluesimerkit

Taso 1.

**Petter Planman,
luutnantti**

1: heloitettu tammiarkku 1.16
1: vanha matka-arkku _32
1: tammipöytä _12
5: huonompaa ja parempaa
selkänöjallista tuolia _8
3: vanhaa sänkyä _16

Lähde: HMA tuomiokunnan
perukirjat 110: 253.

**Henrik Linnell,
pitäjänapulainen**

1: vanha pulpetti _32
1: kaappi 1.16
1: samanlainen pienempi _40
1: samanlainen vielä pienempi
_12
1: matka-arkku 1.16
1: rautaheloitettu arkku _32
8: tuolia _16
1: pöytä _24
2: sänkyä _40

Lähde: HMA alisen
tuomiokunnan perukirjat
Ec:1, 218.

**Christina Jacobsdotter,
kirjanpitäjän vaimo**

1: vanha peili _3
1: heloitettu arkku _16
1: arkku tinaheloituksilla _24
1: vanha jalallinen pulpetti _8
1: vanha ruokakaappi _8
2: vanhaa sänkyä _12
3: vanhaa jalallista pöytää _12
11: vanhaa selkänöjallista
tuolia _24

Lähde: HMA
tuomiokunnan perukirjat
110: 256.

Taso 2.

Otto Wilhelm Boisman, vänrikki

1: maalattu piironkikaappi
heloituksilla, lukolla ja
avaimilla 4
1: maalattu kaappi
erillisillä osilla, lukolla ja
avaimilla 3
1: lakattu naisten piironki
lukolla, avaimilla ja
heloituksilla 4
1: siniseksi maalattu
levitettävä sänky 1.16
2: maalaamatonta
sänkyä _32
1: kenttäsänky _8
1: maalattu rautaheloitettu
matka-arkku 2
1: maalattu arkku
rautaheloituksilla _24
1: heloitettu matka-arkku
nahkapäällisellä _16
1: maalattu pyöreä
laskupöytä _24
1: maalattu puolipyöreä
pöytä _8
1: neliskulmainen maalattu
pöytä _12
1: samanlainen _12
2: maalaamatonta
neliskulmaista pöytää _16
6: ruskeaksi maalattua
selkänojallista tuolia _16
2: samanlaista
huonompaa _6
2: vielä huonompaa _4
1: jalallinen peili _16
1: samanlainen rikki _2

Lähde: HMA alisen
tuomiokunnan perukirjat
Ec:2, 632-634.

Henric Reilin, kirkkoherra

1: maalattu laskupöytä 1
3: maalattua pöytälevyä _1
2: pienempää
samanlaista _32
1: maalamaton
samanlainen _8
1: pitkä samanlainen _16
1: maalattu teepöytä _12
1: lukollinen kaappi 1
1: vanha samanlainen _16
1: maalattu lukollinen
arkku _32
1: rasia _16
6: tuolia tyynyineen 2
6: tuolia ilman tyynyjä _36
6: huonompaa
samanlaista _16
3: kaksoissänkyä 1
3: yksittäistä
samanlaista _24
1: vanha seinäkello _24

Lähde: HMA alisen
tuomiokunnan perukirjat
Ec:1, 2.

Israel Grundström, maanmittari

1: lukollinen piironki _40
2: suurta pöytää, laatikot
alla 1.16
2: pienempää samanlaista
maalattua 1
1: pienempi pelipöytä _16
1: sänky _16
1: pylvässänky _4
1: maalattu sohva _16
22: maalattua
selkänojallista tuolia p _44
3: maalaamatonta
samanlaista _3
1: heloitettu matka-arkku 1
1: samanlainen _32
1: pieni heloitettu arkku _8
1: samanlainen _6
1: talouskaappi _16
1: maalattu
ruokakaappi _16
1: pieni sänky _2
1: pieni heloitettu
tammiarkku _16
1: vanha maalattu pöytä _2
2: samanlaista
maalaamatonta
keittiössä _4
1: keittiöhylly _4
2: seinäkelloa _32
1: seinäkello iskurilla 4
1: suurempi peili 1
1: pienempi
samanlainen _8

Lähde: HMA alisen
tuomiokunnan perukirjat
Ec:1, 80-81.

Taso 3.

Herman Bernt von Burghausen, everstiluuantti

1: seinäkello 7
1: kullattu peili 10.16
1: pienempi 6.32
2: pientä vanhaa peiliä _32
10: lampettia 3.16
1: kullattu pöytä marmorilevyllä 3.16
2: ruskeaa pyöreää teepöytää 1.16
1: musta pienempi samanlainen 8
1: musta kirjoituspöytä 1
2: pientä sinistä pöytää laatikoilla ja kullatuilla reunuksilla _16
1: pieni neliskulmainen harmaa pöytä _32
2: keltaista pöytää levyillä 2
2: samanl. ilman levyjä _32
16: keltaista tuolia ruskealla nahalla päällystettynä 8
6: nojatuolia raidallisella palttinapäällisellä 1.24
2: sinistä samanl. punaisella samettipäällisellä 2
6: samanlaista tuolia 3
6: pientä pyöreää tuolia samalla päällisellä 1.12
6: punaiseksi maalattua tuolia joushitäytteellä 6
8: uutta maalaamatonta puutuoleja 1.16
4: uutta maalattua 40
5: vanhaa ruskeaa tuolia nahkapäällisellä 1
1: divaani punaisella damastilla 8
1: samanl. raidallisella palttinalla 6

Johan Henric Mennander, lääninrovasti

1: naisten piironki pähkinäpuumaalauksilla 3
1: miesten samanl. siniseksi maalattu 2
1: maalattu kaksiosainen kaappi 2
1: samanl. suuri vaatekaappi 1
1: siniseksi maalattu samanl. 1.16
1: maalattu kirjakaappi 1
1: pieni vanha vihreäksi maalattu kaappi _16
1: vanha ruskeaksi maalattu kaappi _24
1: pieni samanl. _12
1: maalaamaton keittiökaappi _16
1: pieni vanha maalaamaton kulmakaappi _4
1: keltaiseksi maalattu vanha sohva _24
1: maalaamaton samanl. _12
1: vanha suuri heloitettu arkku _24
1: ruskeaksi maalattu samanl. _12
1: maalaamaton samanl. _24
1: suurempi maalaamaton samanl. _32
2: pienempää samanl. _32
1: ruskeaksi maalattu matka-arkku 1
1: vanha suuri samanl. ilman lukkoa ja avainta _8
1: ruskeaksi maalattu jalallinen rasia _32
1: samanlainen _32

Elisabeth & Johan Walheim, lääninsihteeri

2: vanhanaikaista peiliä kullatuilla kehyksillä 6
1: suurempi uudempi 10
1: pienempi mustilla kehyksillä 1
1: vanha toilettipeili _12
1: punaiseksi maalattu seinäkello 3
5: pientä peiliä laatikoilla _40
1: valkoinen lakattu korurasia _16
1: naisten piironki marmorilevyllä 3
1: maalaamaton puupiironki _16
1: punainen maalattua marmorilevyllä 1.16
1 ruskeaksi maalattu samanl. levyillä 1.16
1: samanlainen punainen ruskeaksi maalattu vaatepiironki 1.16
1: ruskeaksi maalattu laskupiironki kaapilla 1
1: punaiseksi maalattu kommoodi _24
1: neliskulmainen teepöytä maalattu mahonkivärillä 1
1: pyöreä maalattu teepöytä _16
1: pyöreä punaiseksi maalattu pöytä _16
3: peilipöytää marmorilevyllä 1.24
1: suurempi valkoinen lakattu 1
1: mustaksi maalattu kirjoituspöytä 1
2: siniseksi maalattua ruokapöytää laskulevyillä 1.24

3: pienempää samanl. ilman levyjä 1
1: divaani punaisella damastilla 8
1: samanl. raidallisella palttinalla 6
2: levitettävää sinistä sänkyä 1.16
1: samanl. pienempi 24
1: pieni lastensänky 4
2: pylvässänkyä 8
1: kaksiosainen maustekaappi 1
2: siniseksi maalattua kommodia 32
1: keltainen kaappi 16
1: valoarkku laatikoilla 16
1: vanha matka-arkku nahkapäällisellä 8
1: vanha rasia samalla 4

Lähde: HMA alisen tuomiokunnan perukirjat Ec:1, 482.

2: vanhaa pientä hyvin heloitettua rasiaa _12
1: kuudesta levystä koostuva pöytä _8
1: pyöreä nahalla päällystetty pöytä _32
1: ruskeaksi maalattu, raudoitettu laskupöytä _40
1: pitkä maalaamaton samanl. _8
1: siniseksi maalattu teepöytä _32
2: vedettävää sänkyä _40
1: samanlainen _16
3: sängyn paikkaa a 16 p 1
1: samanlainen _12
1: pieni samanlainen _8
1: vanha vuorattu nojatuoli _16
5: tuolia _20
2: sängyn paikkaa _24
2: samanlaista _16
6: siniseksi maalattua selkänojallista tuolia 1
6: vaaleanruskeaa samanlaista _24
31: ruskeaksi maalattua samanlaista 2.28
9: vanhaa ja rikkinäistä _18
1: vanha maalaamaton arkku _12
1: vanha rasia _40

Lähde: HMA alisen tuomiokunnan perukirjat Ec:2, 379–381.

2: keltaiseksi maalattua samanl. levyillä 2
2: pienempää samanl. ilman levyjä 2
1: samanl. erillisillä levyillä, rautajalat 2
2: pienempää neliskulmaista samanl. _24
2: vielä pienempää kulmapöytää _24
12: keltaiseksi maalattua neliskulmaista pöytää, suurempi pöytä levyillä 1
1: ruskea maalattu vaatekaappi 1
1: keittiökaappi _12
1: punaiseksi maalattu kulmakaappi _16
1: pienempi avainkaappi _8
1 tusina keltaiseksi maalattuja tuoleja tyynyineen 3
½ tusinaa samoja punaiseksi maalattuja tyynyineen 1.24
1 tusina helmenvärisiksi värjättyä tyynyineen 6
1½ tusina siniseksi maalattuja tuoleja nahkatyynyillä 6
2: siniseksi maalattuja nahkatyynyillä 1
½ tusinaa pieniä siniseksi maalattuja tuoleja nahkatyynyillä 2
½ tusinaa harmaaksi maalattuja pelituoleja ilman tyynyjä 1.24
½ tusinaa keltaiseksi maalattuja tuoleja tyynyineen 1
1 tusina puutuoleja _12
1: siniseksi maalattu leveä sänky karttuuniverhoilla 2.24
1: samanl. punaiseksi maalattu palttinaverhoilla 2.24

2: sohvaa jousityynyillä 10
1: pylväsänky verhoilla 3
2: keltaiseksi maalattua
levitettävää sänkyä _32
5: taittosänkyä 1.12
2: sohvaa _24
3: pientä pottaa _1
35: taulua kullatuilla
kehyksillä 2.44
15: hiottua läkkilampettia
2.24
2: nahkapäällysteistä
matka-arkkua 2
1: harmaaksi maalattu
neliskulmainen arkkua _16
1: keltaiseksi maalattu
pieni matka-arkku _12
1: punaiseksi maalattu _12
1: maalaamaton _12
2: rasiaa _32
2: ruskeaksi maalattua
arkkua _24
2: suurempaa
maalaamatonta 1
1: ruskea jalal. kaappi _2
1: liinaprässi _16
1: kehto _4
1: keinutuoli _2
2: suurempi ja pienempi
yötuoli _8
1: laskupenkki pöytälevyillä
_12
1: pieni neliskulmainen
pöytä laskulevyillä _16
1: pitkulainen
leivontapöytä _16
1: vanha laskupenkki _4
2: puulaatikkoa _2
1: keltaiseksi maalattu
kulmahylly _2
1: vanha rengin kamarin
pöytä _2
1: maalaamaton
piippuhylly _1
1: messinkiheloitettu rasia
nahkapäällisellä ja
vihreällä kangasverhoilulla
16.32

1: pullokotelo 16 pullolla 1
1: suurempi _24

Lähde: HMA
raastuvanoikeuden
perukirjat Ec:3.